

Nikolay BABOGLU

*Publițistika
yazılarından*

Kișinêu 2000

Nikolay Baboglunun publiſtika kiyadına girdi onun statiyaları, ani basıldılar gazetalarda hem türlü toplantılarda nasaatları, neredä o açıklêr istoriya, literatura, folklor, etnografiya, üüredicilik temalarını hem gösterer gagauz halkın kendi yakın komşu milletlären ilişkilerini. Kiyatta ayırı bir er kaplêr gagauz yazının latin grafikasına geçmäk hem orfografiya kurallarını birleştirmäk için çalışmaları. Olur deyelim, ki bu yazı proşesi düildi taa az önemli, nekadar “Gagauz Eri” avtonomiyanın düzülmesi.

94.365 (470.3)

г. 2000

11

Nikolay BABOGLU

*Publițistika
yazılarından*

Kişinêu 2000

к.о. 2226

Мадыр-Руніская ЦСР

Nikolay Baboglunun publiŝistika kiyadına girdi onun statiyaları, ani basıldılar gazetalarda hem türlü toplantılarda nasaatları, neredä o açıklêêr istoriya, literatura, folklor, etnografiya, üüredicilik temalarını hem gösterer gagauz halkın kendi yakın komşu milletlären ilişkilerini. Kiyatta ayırı bir er kaplêêr gagauz yazının latin grafikasına geçmäk hem orfografiya kurallarını birleştirmäk için çalışmaları. Olur deyelim, ki bu yazı proşesi diildi taa az önemli, nekadar “Gagauz Eri” avtonomiyanın düzülmesi.

Публицистика Николая Бабоглу состоит из его статей опубликованных в газетах и журналах и его публичных выступлений на темы истории, образования, литературы, фольклора, этнографии а также о вопросах взаимоотношении гагаузского народа с соседними народами.

Особое место в этой книге занимает тема борьбы за переход гагаузкой письменности на латинскую графику и унификации орфографии языка, процесс, который был не менее значительным, чем становление автономии “Gagauz Eri”.

İÇİNDEKİLÄR

1. Çalılı yol dirilmeye jurnal «Gorizont» 5 1989
2. Tanınmadık tragediya referat Komratta 1996
3. Kardeşlanmışlar kiyat «Vernosti priseage» 1988
4. Latin grafiyasına yolumuz «Ana sözü» 24-III-1990
5. «Ana sözü» 7-IV-1990
6. «Ana sözü» 5-V-1990
7. «Ana sözü» I9-V-1990
8. «Ana sözü» 28-VI-1990
9. «Ana sözü» 2-VII-1991
10. Protokol 2-VI-1991
11. Gagauzça yazının kirilik alfabetinden latine geçmesi «Ana sözü» 22-XII-1998
12. «Gagauz Eri gagauz dilsiz «Nezavisimaya Moldova»
13. «Pora reřitelniĥ deystvii «Nezavisimaya Moldova»
14. Otvet na otklik «Nezavisimaya Moldova»
15. Cuvaba - cuvap «Nezavisimaya Moldova»
16. Bir kannı tragediya Arhivden
17. Ana sözü gagauz halk kulturasında Referat onuncu yıldönümünde
18. Gagauzların kultura Hacılı «Ana zözü» 3 12-II-1999
19. Gagauz halkın şanlı yazıcısı «Gagauz sesi» 29-IV-1998
20. Gagauzların yazı yortusu «Ana sözü» 2-VIII-1999
- ✓ 21. Paskelle yortusu «Ana sözü» 4-5 III-1999
22. Gagauzlarda Allahlık adeti «Ana zözü» 5 25-III-1998
23. Gagauzlarda Kasım yortusu «Ana sözü» 8 1999
- ✓ 24. Hederlez yortusu «Gagauz sesi» 1999
- ✓ 25. Komratta Hederlez «Gagauz sesi» 2000
26. İgnajden «Gagauz sesi» 14-1-1998
27. Veysel Arseven öldüktän sora evä geldi «Gagauz sesi» 2000
28. şairin anmak günü «Gagauz sesi» 2000
29. Bizim Komrat «Gagauz sesi» 2000

ÇALILI YOL DİRİLMEYE

Benim gagauz halkımın o yakın dedeleri erleşerlär Balkan yarıadanın poyraz-günduusu taraflarına. Bu erlere ozaman denirmiş Küçük Skifiya (Büünkü Romaniyanın hem Bolgaristanın Dobrucası) Ama alırsak bizim çok uzak dedelerimizi (uzları, oguzları, hak oguzları) Onnar bir çok uzun zamanda göçmüşlär Balkana Orta Asiyanın meralarından. Bu yol sürtmüş üzlärle yıl. Bir avuç kadar halk, büyük türk dünnäasının bir parçası, kendi soydaşlarının barabar, neredä annaşarak, neredä dokuşarak hayvannarına otlayacak için, geniş çayırlar için dolaşmışlar Azer denizin hem Kara denizin poyraz taraflarından bütün Evraziyanın boş kırlarını da duruklanmışlar Kara denizin batı taraflarında. Uzak dedelerimizin bu uzun yolda gezmekleri için İstoriya bizä pek az bilgi brakmış, ama kimi lääzımını işleri taa derin aaraştırırsak olur bilelim. Ama ozamankı bilgilerdän en paalısını biz bileriz: uzak hem yakın dedelerimiz tutabilmişlär, korumuşlar kendiliini, kendi türklüünü, etnik kulturalarını, dillerini da getirmişlär bizä bu mirası hiç bir kayıpsız, hiç bir kusursuz. Gelip Balkannara onbirinci üzyılında duruklanêrlar ozamankı kaavi Bizantiya imperatorluun poyraz sınırlarında. Bu devletin padişahlarının kayıllından düzmüşlär kendi devletini, onun adıymış Uziyealet. Düzmüşlär onu ölä neetlän, ki korumaa Bizantiyanın sınırlarını varvarlardan. Butakım hakoguzlar bir çala izmet etmişlär imperiyanın faydasına, korumuşlar sınırları, ama tezdä başlamışlar cenk etmää o büyük kaavi imperiyaylan da, neçin ki olurmuş büyük dooruluksuzlar, neçin ki Bizantiya askerleri gururlu halkı, kendi koruyuçularını başlamışlar ayak altına basmaa. Burada

peydalanan eni hak oguzlar (gagauzlar) kabuletmişlär hristiannik dinini , yamanmışlar evropayca çiftçilik işlerinä hem da taa iiletmişlär kendi çoktankı zamannardan hayvancılık zanaatını, koruyup uzatmışlar orta Asiyadan hem kırlarda kazanılma oricinal kulturayı. Dörtüz yıl Balkanda yaşamak brakmış gagauzların kulturasında kimi eni balkanizma motiflerini da. Ama onsekizinci asirin bitkisindä, ondokuzuncunun da başlantısında gagauzlar geçerlär yaşamaa Basarabiyaya da erleşerlär büünkü Bucak kırlarında. Butakım haberleri gagauzlar için bulêrız gagauz aaraştırıcıların yazılarında M.guboglu (Moskvadan) M.Guboglu (Bukureştän), D.Tanasoglu hem yabancı bilimcilerin da yazılarında İriçek, Zainçkovski hem b.

Ama rus büük etnografı V.Moşkov söleer, ki İstoriya bulêr gagauzları Balkannarda. Onnar, deer Moşkov, çok yıllar dünnäädä gezip çekmişlär hepsini ecel zorlarını, ani düşerlär sayıda azlık milletlerin başına.

Burada Basarabiyada da gagauzların yaşaması diilmiş pek tatlı hem bol, neçin ki rus Țarı «büük can acısınnan» vermiş onnara biraz bolluk (ligota) Ama tezdä onnarı başlamışlar basıp almaa geeri hepsi kimin elindäymiş kuvet.

1906-cı yılın yanvar ayında olêr bir büük silähli çiftçilerin kalkıntısı. Çeketmiş bu gagauz merkezindä Komratta da sora kaplamış bütününä Basarabieyi. Çiftçilär almışlar kuvedi ellerinä da haberlemişlär Komrat respublikasını, avtonomiyasını. Ama Țarin candarları çirkin bunaltmış kalkıntıyı insannarı da atmış kapannara. Sora gagauzların başına gelmiş başka da belalar: kıtlıklar, açlıklar, gospodarlın daalması. Taa sora Basarabiya 22 yıla kalêr Romaniyanın buyurması altına. Bu rejim da vermemiş bişey islää azınlık gagauz milletinä, şkola gagauz

dilindä açmamışlar, yabancı dildä da üürenäbilirmiş sadece en zenginnerin uşakları. Aalem arasında da gagauzları brakmazmışlar kendi dilindä lafetsinnär. 1937-1939 yıllarda Türkiye vermiş bir el yardım da gagauz uşakları birkaç vakit başlamışlar yazmaa-okumaa kendi ana dilindä. Bundan başka 30-cu yıllarda Romın kuvetleri istemiş kaldırsın Bucaktan gagauzları Dobrucaya, neredä topraklar zabun, taşlı hem yarlı, ama Basarabiyada boldan toprakları satsinnar büyük romın latifundistlerinä. Bu kötülük, ama başa çıkarılmadı, onu bozdu dünnäädä eni dönemlär: Basarabiya kaldı bir yıla (1940-1941) Sovetlär kuvedi altına sora da çeketti İkinci dünnää cengi.

Centkän sora da ilkinki yıllarda, açan enidän düzülmää başladıydı gospodarlık, erleşirdi yaşamak, dirilirdi gagauzların da küüleri, neçin ki onnar alışıklılar kendibaşına ufak çiftçilii götürmää... Taa sora zoruna kolhozlara sokmak, en ii çiftçileri erindän kaldırmaklar, zoruna yapılan açlık, kırdı milletin kefini hem Bucakta gospodarlı da urdu çok yıllara geeri, kesen-kes kesildi gagauzluun ruh soruşları da üürenmäk için, şkola için, ana dilimiz için. Moldovan Sovet kuvetlerin da yollanmışları gagauzlara karşı şovinst politikasını götürürdülär. Onnarın yollanmışları ani geldiylär gagauz küüyelerinä diktilär soruşu sadece bir türlü nasıl onnara kendilerinä uyardı:

Angi dildä isteersiniz üüretmää uşaklarınız? rusça mı osa moldovanca mı?

- Ama gagauzça yokmudur nasıl? - sakına-sakına sorardı gagauz üürediçileri.

- Yok gagauzça olmayacak. - çetin cuvap edärdi moldovanın yollanmışları.

- Nasıl ölä yok? - sorardı insannar. - Kırkinci yılda

dediydilär, ani üürenmäk düzbaskı olacek ana dilindä.

- Yok gagauzça olmayacak, çetin kesärdi yollanmışlar.-
kırkıncıda dediydilär, ama şindi biz başka türlü deeriz, ölä
kararlêêrız.

Da ölä da kararladılar: gagauzlar üüreneceklär şkolada ya
rusça, ya moldovanca çünkü «ana-bobaların kayıllına» görä. Da
bölä gitti tukurlandı çok vakıda üürenmäk rus dilindä. Annêêrsın
annamêêrsın -üüren ölä nasıl biz deeriz. Moldovanın
Konstitütyasını (Stalinin Konstitütyasını) Sovetlär Birliin da
Konstitütyasını biz gagauzlar okurduk üürenirdik rus dilindä
hiç bişey bu zakonnardan annamayarak. Hep rus dilindä
insannarımızın kafalarına sokardılar, ki Konstitütya bu sovet
zakonu verer garantiya hepsinä bu memlekettä yaşayan milletlerä
sayıda büüklerä da hem azınlık sayda küçüklerä heptän birtakım
doorulukları olsun, verer bol kolaylık üüretsinnär kendi üşaklarını
ana dillerindä ilerletsinnär naşional kulturasını, ama bunnar
sadece yazıda hem propagandada olurdu, halizdän biz, gagauzlar
hem taa çok azınlık milletlär Sovet Birliindä karannıkta kalırdılar.
onnarı zoruna rus yapardılar. Bizim gagauzların arasında çok
insan vardı, ani kiyat bilmäzdidilär. Onnarı da yazmaa-okumaa
üüredirdik hep rus dilindä. Bän da bu kiyat bilmemezliin
tüketmektä pay alırdım ozaman bizä kultarmeeş denirdi. Yazmaa-
okumaa bilmeyän insannarlan biz lääzımdı sade rusça lafedelim

Hepsi rusçaydı: sokakta, selsovettä, tükända, seçimnerdä
derneklerdä. Yoktu artık gagauz dili. O kaldıydı beki kim
ihtärların aazında kufnedä. O dil, dedelerimizin aazından kalma
gagauzçamız, ani doyurduydu ruhumuzu kendi öz dadımızlan
onunnan biz gagauzduk, bu dil Sovet kuvedinä «En demokratlı»
kuvetä diildi lääzım. O zarardı! Büüklär deärdilär çünkü gagauz

dili çok engel edärmiş taa tez rus dilini üürenmää, onu lääzimdi kuvetlerin, izininä görä nekadar taa tez unutmaa, çıkardı ölä ki bizim gagauzçamız vardı sade zarar için, bir büyük bela gibi bu dünnäädä. Ama halizdän belliydi nicä güneş, ani gagauz dili da bir dil, ani var sayıda küçük ama halizdän büyük gagauzluun en paalı mirası, zenginnii. Gagauz dili vardı nasıl karıştırırsın sade yabancı idarecilerä, çorbacılar taa kolay bassınar da koysunnar insanımızı ayak altına, gagauz dilsiz naçalniklär taa kolay gezeceydilär halkın tepesindä. Te neçin yukarsı yapıp ne edärdi sade kolvermesin şkolalara bizim dilimizi. Raykomlarda hem merkezlerdä da neredä vardı sat-pat birär gagauz, onnarda çoktan satılmışılär, götürürdülär kendilerini taa kötü yabancı ruslardan unudurdular; ani onnar gagauz. Biz, gagauzluk Sovet Kuvetindä nicä bir Allahtan unudulmuş halktık üüsüzdük. Başlar yırtılarak çalışırdılar götürsünnär Stalinin politikasını, kendi halkına kimsey düşünmädzi. İstärtilär hepsi milletlär karma-karışsınar da bitkidä sade bir naçıya olsun. Taa çoyu küçük büyük milletlär yok olaceydılar, ama birisi enseyip öbürlerini, kalaceydı (Say rus dili kalaceydı). Da ne o gagauzlar? Onnar da kendilerini insan mı sayêrlar. Onnara az kaldı yaşamaa, tezdä heptän kaybeleceklär, yok onnarda perspektiva, taa da isteerlär kendibaşınalık. Sora bakarsın çingenelär da isteyecek avtonomiya. Yok, bu yok nasıl olsun. Olmaz onnara avtonomiya vermäa. Bölä lafedärdi Sovet büyükleri. Durup-durup derneklerdä sorardılar: Neçin gagauzlara lääzım ana dilindä şkola, nereyâ uşaklarınız gidecek o künük gagauzçaylan? tehnikum gagagauz dilindä yok, institut yok, yok, yok. Çıkardı ölä, ki gagauzlara bişey yok... Kalırdı Gagauzlara sade bir yol tütün tarlalarında zehir içmäa. Kim isteer gagauz dilini? birkaç kişi, ani akıldan çelinmişlär. Gägauzlarda yok

inteligentiya, yok üürediçi... Ama gagauz halkı da istämeer kendi dilini, ama avtonomiya için insannarın hiç haberi da yok...

Te butakım sudu kesärdi bizim raykomnarın başları, rayono işçileri, kimi şkola direktorları, ani geldiydilər uzaktan bizim tarafımıza çünkü gagauzları karannıktan çıkarmaa, kaldırmaa bizdä kulturayı. Bu annamaklara görä bizim kimi insannarımız başladıydılar kaybetmää kendiliini, dilimiz göz görä-görä karışardı rusçaylan. Buna sevinirdilər Komrat Çadır, Valkaneş raykomnarında, toplayıp-toplayıp kendi tarafçılarını «ura» baarırdılar. Gelişmiş soşializmayı düzdük! Komunizmaya yaklaşêrız!

Ama ne çok lafetmää şindi sansın vakıtlar diişildi perestroyka gider bizim taraflarda hep taa var o nomenklatura buyurucularından, eski şovinizma politikanın mitanicileri, angılarını çoktan läüzımdı kırlatmaa, ko gitsinnär dinnenmää, etecek çalıştılar bin türlü milletleri birtakım yapmaa, etecek çalıştılar gagauzları er üzündän yok etmää. Ama kuvetlär taman te onnarı taa pek yukarı kaldırêr iştä, çekerlär onnarı merkezä - Kişinêua, vererler onnara en ii evleri apartamentleri, erli kişinêulu işçi da ani bükmüş belini fabrikada dört ter içindä, kendinä bir ötää-beeri kümelti kabletmää bekleer 20-25 yıl.

1946-1947-ci yıllarda çekettiydi bir çirkin aaçlık, angısı gidärdi bütünnä Basarabiyada, aaçlık kopettiydi diil yokluk hem kıtlık beterinä, ama Stalinin insan öldürücü politikasından hem onun yaltıkçı kuyrukçularından. Potapovlar raykomlardan hem Budilovskilär upolminzaglardan süpürdüydülär insannarın tavannarından bitki kesmikli tenecikleri da, çalışırdılar birär altın yıldız düşsün güüslerinä, tamamnardılar ikişär üçär plan «sevgili» devletä brakıp ardlarında binnärden aaçlıktan öläן uşakların hem

ihtyarların skeletlerini. O zor zamanda Çorbacılardan birisi çıkmadı da desin terekä rayonda yok, zaima para yok, milletin gelecää kaybelmää gider! Beki onnarı uuradaceydılar kaba skemnelerindän, ama kurtulaceydı millet. Onnara taa kolaydı görmää gezek ölüleri, görmää nasıl insannar kedileri hem köpekleri iirdi, nasıl kanibalizma da çekettiydi, ama buyurucular yukarsının önündä çalışırdılar biri-birindän taa metin çıkkmaa. O yıllarda aaçlıktan öldü gagauz halkın yarısı -uşakların taa çoyu, karılar, ihtyarlar. Bändim o vakıtlar üüredici Kıpçak küüyün ikinci Kenarkı şkolasında. 1946-cı yılın senteabri ayında birinci klasıma yazdıydım 36 uşak, ama açan üüretmä yıl bitti 1947-ci yılın may ayında klasımda kaldı sade 4 uşak. Kalanı hepsi öldü benim gözümün önündä. Bakmadaan ona ki bän can acısından tutuşurdum da yalınnan yanardım bu kabaatsız cannar için, kendim hiç yoktu neylän onnara yardım edeyim, dofturlar beni kendimi distrofik yazmıştılar (üüredici distrofik) sayılêr aaçlıktan hasta. Sonunda yukardan başladıydılar yollamaa imelik, ama o da etişirdi aaçlara sade damna-damna, buyurucular aaçların da aazlarından koparırdılar trofacıkları kendilerine hem kendi yakınlarına. Aaç çiftçilär çıkarırdılar panayırlara kilimneri, peşkirleri milletli en ii giimneri bürüncüktän hem yapaadan ev işlerini, kuyumculuk işlerini, küpä, sedef, gümüş hem altın işleri, çok türlü meraklı el işlerini, ani vardılar halizdän incäzanaatlık işleri da verirdilär onnarı hırsızlara spekuläntlara bir dilim ekmää, olur demää parasız. Butakım aaçlık hem miskin kötü buyuruculuk kaybetti bizim gagauz naşional paasız varlıklarımızı, ani miras kaldıydı dedelerimizdän. Onnar büün vardı nasıl göstetersinnär derin eski kulturamızı, becerikliimizi.

Bu işleri yok nasıl uslu üreklen anmaa, açan bän Besarabka

panayırında gördüm nasıl bir karının boynusundan güneş gibi dizili altınları 16 parça verdilər bir demirli arpaya, sora da başka altın işleri verildi bir parça oloy tezeenä h. b.Olurdu halizdän bir natiya tragediyası? Bu paasız can kaybelmelerini, nañional zenginniklerin yoklaa batmasını hiç bir türlü geeri çevirmeyecän. erinä koyamaycan, kabaatlıları da bu belalar için cezalamayacan. Ama zavalıları ozamankı kuvettä olannar pek çirkin cezalaardılar. Bir kila terekä için ani toplamış aaç adam toz içindän, verirdilər iki yıl kapan. Ama nekadar halk türküleri deyimnär, söleyişlär, masallar legendalar gittilər dipsiz mezarlara, aaçlıktan öläñ çok fikirli ihtyarlarımızlan barabar! Nasıl ölçmää neylen kantarlamaa bu kayıpları? Hem taa da bana titsi geler, açan aklıma getirerim, nasıl ozaman ölüleri gömärdilər, köpeklerdän beter basedärdilər bir tepeyä nicä leşleri. Neredä o insannarın mezarları? Ne halda onnar? Ozamankı başlar-buyurucular baari butakım inşannaa, allahtan kalma raametlilerä borcumuz için da düşünmäzdilər. Ama yok neyä şaşmaa: neredän can acısı olsun ölä canavar üzlüerdä, ani adam adını neçin sä taşırdılar, onnardı bezbelli o beşinci soydan adamcıklar. Onnar çok ii becerirdilər yukarı bildirmäa, ki añaada işlär gider çok ii postavkalar zeedesinnen tamamnanêr. Orda o politikacı buyurucuların cevrelerindä dönärdi taa da çok çirkin laflar çünkü aaçlık o islää bir ilaçmış bu inat gagauz halkını sovetlär yoluna koymaa deyini, kolhozlara sokmaa deyini...

Butakım durumda başladı Buçakta kolektivizañiya. Geldi yorgun hem mezar boyunda duran gagauzların başına eni zeetlär. Terrorlan kapamaklan alırdılar adamın aulunda ne var, kannan karışık ayırdırdılar kendi varlından topraandan sokaardılar bireri tepeyä kolhoza, kim da azbuçuk taa ayaktaydı vardı neresi

“istemäm” desin, onu gecä kara avtomobilä, kara gargaya sokuşırırdılar Sibiriyaya - zenginmişlär, protifmişlär! Neredän onnarda zenginnik kaldıydı bölä zorlardan hem zeetlerdän sora, neresi onnarın vardı karşı koysun şakallara, tıgralara? Rayon başları bişey istemäzdiilər bilmää, onnar haydardılar Stalin «bobanın» sıralını hem biraz da fenalık kendindän eklärdilär.

Mankurt olduydular tıpkı. Köktän yokedärdilär kendikilerini, çiftçi, hayvan büüdücüyü, ani onnar kendileri da butürlü kayıplaa gidärdilär...

Ayırı isteerim söleyim o zayımnar için. Onnar ilkyazın başlaardı soyuculuu, taa ii demää öldürmeyi, taman açan en zor vakıt insan kıştan çıkmış zabun, yoksul läüzımdı devletä ödünç para varsin! En zengin devlet açlıktan ölän vatandaşlarından ödünç para alırdı. Basıp çiyinärdilär insanı nasıl yol üstündä gübürü. Stalinä, Bodüla, Brejneva hep taa az gelirdi para. İnsan läüzımdı işlesin, işlesin hem işlesin. Topraktan üç kat bereket çıkarısın, insan da işlärdi akına üç kat bereketläär çıkarırdı, ama onun zaametinin faydası potapovlara gidärdi. Sade Çadır rayonunda üç taane raykom sekretarı biri-biri ardısora altın medali kabuletilär yukardan gagauzları buumak, basmak için (Volneanskii, Potapov, Arnaut) Beki onnara bu nişannar verildi gagauzların kulturasına çalıştılar deyni? Yok onnar kulturayı ezdiilər da çıkardılar bizim insannarın terinnen topraktan yaanı, süt, terekä, tütün, düşünmeyeräk, ani topraklarımız da, insannarımız da artık zabunnayıp kaybeleerläär. Mankurtlar yaarınkı günä düşünmäzdiilər, bizdän sora istär dünnää batsın därdi onnar. Gagauz inteligenşiyası başladıydı istemää ana dilindä radio, gazeta, şkola, kendi insanımızın arasından kadra hazırlamaa... Bölä laflar için adamı «naşionalist» yapardılar, gözä

KGB alırdı da hazırlardı adama dosiye, ki sonunda Sibiriya biyaz ayılara kaldırmaa. Son yıllarda gagauzlar kendi çalışkannınnan biraz kaldırdılar varlı, kırların bereketini, hayvannarın maasulunu, baalarcılı, tütüncülü, ama bunnarı çünkü insannar yapmamış, ama raykom sekretarları hem birkaç da mankurt predsedatel kolbozlarda, hem beki bir yaltıkçı brigadir, ama kalanı kır işçileri hiç bişeye sayılmazdılar. Taa üstünä Çadır rayonunda sekretar raykom etişer mankurt hem yalayıcı Arnaut bakmadaan ani rayonun yaşayıcıları üzdä 90 gagauz o hepsini buyurucuları koydu bulgarlardan nicä da kendisi bulgar. Ama kendisinä dayak olsun Kişinêudan deyni birkaç erlerä da moldovannarı erleştirdi, butakım buyurucular birisi da bilmäzdi gagauzça, yoktu nasıl onnar annasınnar gagauzların zorlarını, gagauzlar bu çorbacıların gözündä vardılar nicä bir hayvan sürüsü, ani olur sadece aar hem püsür işleri yapsınnar. Kultura tarafından gagauz halkımızı onnar diil sade ani soysunnar, ama traş ta ettilär. Alalım başka tarafı da. Deyelim beki varlık tarafından gagauzlar kazandı bişey. Yok! Ekonomika varlından da, ani ozamannar biraz dirilmää başladıydı, kendi yorulmaz büük zaamaetleri için kabuletmedi gagauzlar, ne onnara düşärdi, yaşamak burada çok taa fukaaraydı başka rayonnara bakınca. Olur koyalım soruşu, neredäydi rayon başların çalışmaları insanın iili için? Çünkü baarıp sölaardilär ki buyurucular, başlar insana slugaymışlar.

Moldovanın Üüsek Sovetin prezidiumunun predsedateli A.Mokanu geçennerdä bir sesiyada nasaat ederäk söledi, ki Çadır raykom başı hem deputatı İ.Arnaut tamamnamamış hiç biriciini da seçimcilerin simarlamalarını. Arnaut kendisi da söledi orada ani rayonda var çok soşial problemneri çözülmelik, te neçin

merkezä taa yukarı gider çok aalaşmaklar. Bu günnerdä taa bir miskin kötülük işittim, ki Çadırın sokakların birisinä istärmişlər eni ad koysunnar, Kimin adını sanêsınız? S.Potapovun adını. Te bu artık gösterer satıcılı ayınaçık: ani çalışacaklar kabaatsız zeetlenmiş hem aaçlıktan öldürülmüş insannarın anılması unudulsun, isteerlär anmak brakmaa bir en üürük stalinizmacıya, insan iiciyä Potapova, bu mu diil en bük gülüntülük o zoruna ölmüşlerin raametlilii için? Eni sıralık gagauziya taraflarına etişincä eski stalincilär eni mankurtların yardımınnan halkın ruhunu da süündürecekler, onnar saklıdan ama hergün işleerlär ölä, ani, nekadar taa tez insana dilini unutturmaa, karşı çıkêrlar insanın adından, koymamaa şkolalara ana dilini üüretmää, çünkü kendi gagauzlar, uşakların anaları-bobaları, istemâzmişlər gagauzça üürenmää. Kiyat gazeta basmaa karşı çıkêrlar bulup türlü maanalar, yokmuş para, yokmuş kiyat, yokmuş o bu...

Ama enidän dönelim biraz geeri açan Komunist partiyasının XX kongresindä açıklandı Stalinin kendilik kultu hem kaniballık politikası, ozaman açıldıydı biraz kolaylık gagauzların da kimi kultura işlerini yola koymaa. Bu işlerdän en önemlisiydi zakonca gagauz dilinä yazı kabuletmäk hem ana dilin üürenmesini şkolalara geçirmäk. Bakmadaan ani gagauz inteligençiyası ozamannar azlıktı hem enez uyanmaa başlaardı onnar bu işleri pek zor ama girgin göturdülär. Yazı için açık problemi Moldova büklerin önündä koydu Dionis Tanasoglu. O başlamıştı gagauz alfabetinä proekt yapmaa taa kırkncı yıllarda. Hruşçovun zamannarında, açan Stalinizma buzları biraz erimää başladıydı Tanasoglu Çaarırdı Gagauz küüylerindä şkolayı geçirmää ana dilimizä, açılın gagauz dilindä gazeta, radio lafetsin gagauzça, başlasın hazırlanmaa kadrolar gagauz şkolalarına deyini. Bu

işlerä o sade çarmadı, ama tutundu onnarı halizä da çikarmaa. Kendisi o yıllarda hazırladı bir gagauz artist grupası bu artistlik sevicilerinnän düzdü türlü oyun hem türkü programnarını. Bu türlü bir grupaylan Tanasoglu katıldı Moskovada olan halklararası gençlerin festivalinä.

İyül ayın 30-da 1957 yılda son-sonunda bir uzun yıllarca dartışmaktardan iilmeklerdän, yalvarmaktardan hem savaşmaktardan sora gagauz dilinä kabuledildi zakonca alfabet. Proekti hazırladıydı D.Tanasoglu, kararı aldı Moldovanın Üüsek Sovetin Prezidiumu. Gagauz alfabeti ozaman düzüldü slavean alfabetin temelinä, makar ki koyulurdu soruş gagauz yazısının alfabeti olsun latin alfabetin temelinä, ama bu proekt, elbetki geçmedi, neçin ki taa pek kaaviydi stalinizma kalıntıları. Bän çok ii bilirim nekadar kabaatlar atılırdı başlantıcıların üstünä, neçin ki kendim da biraz katıldıydım o işlerä. Çeketmäk sade zor diildi, ama çok ta korkunçtu. Sekuristlär tazılar gibi sade bakardılar neyä ilişsinär da alıp sıbıtsınar kimi olsa Sibiriya zındannarına. Bu kusurlara bakmadaan alfabet kabuledildiktän sora hep o yılın senteabrı ayında gagauz küüylerindä ilk klaslar şkolalarda geçti üürenmää ana dilindä gagauzça. Açıldıydı 500 üstünä klas 25000 yakın uşak. Kişinêuda Pedagogika Araştırmak institutunda açıldıydı bir gagauz sektoru maasuz bizim gagauzların şkolalarına deyni hem bolgar şkolalarına deyni. Bu sektorun başı oldu Dionis Tanasoglu. Kaulda Pedagoji okulunda hem Tiraspolün pedagoji institutunda başladıydılar hazırlamaa gagauziyaya kadroları. Bundan başka Moldovanın Bilim Akademiyasında açıldıydı Gagauz bilim sektoru. Bunnardı kulturamızda etiştirmeklär bir uzun millet uyuvaşmak gibi zamanından sora, bunnardı gagauzların kulturasında yıldızl

ünnerimiz. Hepsi bizim intelligentiyamız hem sıradan da
asannarımız, ani taa derindän annardılar işleri, sanırdılar, ki uzun
arannıkta dayanmaklar kaldıydılar artık geeridä. Olur uz
öleyelim ki bizim başlantıcımıza D.Tanasogluya düştüydü
zamannar en büük ük. O pek becerikli topladıydı dolayına
gagauz halkın entuziastlarını, işlärdi gecä-gündüz şkola
kıyatlarında programalar, birini kıyadın sımarladıydı bana
apayım. Oydu 7-ci-8-nci klaslar için dil hem okumak kıyadı.
u kıyadı bän hazırladım, elbetki Tanasoglunun yardımınan
a etiştirdi basılsın 1962-nci yılda. O zamannarda Dionis
anasoglunun zaametlerinin paasını zor koymaa. Büün hiç gözäl
urmêêr, kimi sonunda gelmä gagauz bilimcilerinä, açan onnar
alışêrlar küçültmää Tanasoglunun yaptıklarını. Kimisi bu işi
apêrlar maasuz ki açsınnar kendilerinä er başlantıda, sansın
zdä yok başka taa çok işlär etiştirilmedik, angılarınınan var nasıl
endini göstermää salt üşenmä hem etişsin bilgin. Butakım kimisi
G.Gaydarcı, S.Kuroglu) isteerlär göstere sinnär ki diil gagauz
anasoglu, ama ruska L.Pokrovskaya gagauz alfabetin temelcisi.
unnarı istedilär kıyatlara da yazmaa, ama yalannar tutuldu, açan
.Tanasoglu gösterdi dokumentleri. Gaydarcı, Kuroglu, Moldova
kademiyasında gagauz bölümün işçileri hem taa birkaç kişi
raktıydılar haliz bilim işlerini da aarardılar bulanık suda iiri
alık tutmaa. Biz şaşêrız sanki Akademiyanın başları da bu işleri
örmeerlär mi, osa istämeerlär görmää mı, ani gagauz bölümün
epsi işçileri uzun vakıtlar hiç bir faydasız harcadılar vakıdı hem
evletin paralarını...

Da. XX-ci Partiya Kongresindän sora geçän vakıtlar gagauz
halkın kulturasına deyini bir pek güneşli vakıttılar, ozaman
apılırdı bir pek çetin adım gelän zamannara deyini. O günnerdän

beeri bu gecän otuz yıllarda kaç türlü işlär olaceydi etiştirilsin, bakmadaan kimi dolaşıklara, kimi kusurlara, ani lafsız vardılar hem, belli bişey kusursuz büük işlerdä yoktu nasıl olsun da. Ozaman Politika, kultural hem soşial ömürümüz olduydular taa meraklı, uşaklarımız çalışırdılar taa islää üürenmää ana dilindä taa büük havezlen gidärdilär şkolaya, üüredicilerä da olduydu taa kolay işlemää. Taa çok gençlär gidärdilär başarmaa orta şkolayı, institutları. Sıradan insannarın arasından da olduydu taa çok okuyucu. Gagauz halkı kendi ruhuna deyni başladı kabuletmää kultura iintisini, uyandıydık, açıldıydık, geniş aydınnaa yakındık... Ama geçmedi çok da bu işlär hepsi birdän-birä kesildilər. Hepsi ne dün läözımlı hem faydalıydı, büün olduydu läözımsız faydasız hem kâr kötü duşmannı. Butürlü kararladydılar kuvet kullanıcılar yukardan **TEKADAN** hem onnarın aşaadın kuyrukçuları, gagauzların arasından kimi artık pak mankurtlaşmışlar. Moldovanın propaganda bölümün başı **TK**-dan bir şoviniist Medvedev (Ayıcı demek) alınmıştı gagauzların dilini kesmää, onnarın kulturalasını battırmaa. O toparlanmıştı aaramaa argument, ki diil läözım uşakları ana dilindä üüretmää, tutundu sormaa analara-bobala neçin onnar uşaklarını verirmişlär gagauz dilindä üürensinnär, açan gagauz dilin hiç yok bir da perspektivası, o var bir ölü dil. Korkudurdular insanı, ani ki ana dili varmış nasıl «kaybetsin» insanı. Moldovanın merkez komitetindä olduydu bir toplantı Üüredicilik ministerliin işçilerinnen barabar. Burada hepsindän çok gagauzlaa karşı aazını köpürttü Acesmeciyın (nesä bir Armän kökündän mankurt hem şoviniist, dünnä türklüün duşmanı, olurmuydu nasıl o gagauzlara ii baksın) Taa sora bu sinirci köpek Merkez sekretarına baş yardımcı oldu.

- Bu erif, - sölärdi bana bizä yakın bir kişi - anı bulunmuştu o toplantıda, -keser işleri köktän, kannan karışık koparêr hepsini.

Bu topluştan sora geldi kiyat Valkaneştän, neredä ilk sekretar şovinst GAPONOV gösterirdi ana dilindä üürenmenin büyük zararlarını çünkü onun beterinä uşaklar üürenämeceymişlär rus dilini, hep butakım kiyat uçêr Kışmêua ozamankı zav rayonodan da D.Zidudan, bu hameleon mankurt gagauzlar arasında kendini gagauz gözterer, ama moldovannar arasında-moldovan, buydu iki üzlü eni mankurt. Taa sora hep ana dilinä karşı gelir kiyat Çadırdan hem başka erlerdän. Tez küüylerdä rayonnarda ortadan telefonlara görä başlêrlar toplamaa anaları-bobaları, koyêrlar onnarı sölesinnär ki onnara gagauz dili diil läözım, yazêrlar yalancı protokollar. Kıpçakta bir direktor çift Baranovski hiç insanı toplamadaan bendän saklı yazmıştı protokol ana dilinä karşı. Bunu bän sora üürendim, neçin ki taman o yılın orada büyük klaslarda gagauz dilini üüredirdim. Bu işlerä bakmadaan bän taa üç yıl ileri dooru üürettim uşakları ana dilindä, onnar gagauz dilini sevärdilär hem islää üürenirdilär. Bölä bän çalıştım 1963-cü yılıdan, ama o yılın çıkardılar programadan saatları da bän kaldım işsiz. Çift direktor beni yolladı üüredeyim rus dilini nolevoy klasa beni gülmää alarak. Ama açan küüylerdän protokollar gagauz dilinä karşı geldilär Kışmêua, Üüretmääk Ministerliin Ministrusu A.Kraçun bir az kıyatçı yaltıkçı karı çıkarêr üürenmää yılın ortasında (1961) karar, ki gagauz dilini programalardan üürenmektän hererdä uuratsinnar, hepsi gagauz küüleri geçsinnär rusça üürenmää. Bundan sora tıkadılar radioyu gagauz dilinda, gazetayı genä ölä, sade Moldova Yazarlar Birliindä kaldıydı bir gagauz bölümü (iki-üç yazıcı) Hem Moldova Akademiyasında Gagauz

aaraştırmak bölümü kaldıydı kapadılmadık. Ama insannar arasında gagauz dilimiz için akıntı hiç duruklanmazdı. Çadırda, Komratta hem Valkaneştä da insannar toplantılarında baarirdilar: «Ne dooruluklan bizim ana dilimizi kestiniz». Bu türlü baarannarı militiya tutup osaat kapana sokardı. Verirdilär onnar-onbeşär gün kapan çünkü sarfoşmuşlar deyni... Ama gagauz dilin üüredicilerini pak sopaylan koolardılar kendi küüyelerindän iştä, brakardılar onnarı bir parça ekmeksiz. Onnarı kabaatlı bulurdular çünkü onnar debreştirmişmişlär insannarı bu çirkin kötü ana dilinä. Çekin ne ettiniz, gidin da aarayın iş kendinizä! - Baaridılar gagauz halkın aydinnadicılarına. Bunu kendim da çektim. Xepsi bu işlär olurdular artık Moldovada kötülüklen anılmış Bodülun çorbacılında. Te neçin büük ufkäylen okudum Bodülun iki üzlü interviusunu ani vermişti jurnal «Nistruya» hem taa bir gençlik jurnalına «Orizontul» Orada bu suratsız büük buyurucu yalan söleer çünkü o vermişmiş gagauzlara ana dilinä şkola, ama ne kabaatıymış Bodülun, açan alın görün o şkolalar 1957-ci yıllarda tutulmamışlar. Bu Moldovanın büük padişahçıı sölämeer ötää doru neçin tutulmamıştı o ana dilinä şkolalar. Bodül kendi kısaca ama domuz aklınnan olmalı unuttuydu, ani gagauz şkolaları açıldı diil onun günnerinä, ama açan Kişinêuda merkez partiya sekretarıydı Z.T.Serdük, ama inişiativa çekettiydi aşaaadan halktan, bizim enez uyanan intelligentiymızdan, angıları taa Stalinin korkunç vakıdında da yazardılar hem gidip girirdilär büük zaabitlerin kabinetlerinä bizim kulturaya yol açmaa savaşarak. Gagauz dili için hem gagauzlara yazı için çoktan ses kaldırırdı ozamankı oyanda-buyanda bulunan üüredicilerimiz Nikolay Tanasoglu, Gavril Jeju, Anastasiya Grozdeva, Petr Grozdev, Aleksandr Banev, Sava Ekonomov hem başkaları.

Bodül da kuvedä gelincä gagauzlara gösterdi kendini nicä bir saklı duşman. O çalışırđı gagauzların öndercilerine türlü kabaatlar bulmaa ilkin D.Tanasogluya. Onun üstünä yazmıştı yaltıkçıyka şovinstka, yalancı bilimci L.Pokrovskaya bir amazlamak kiyadı Merkez partiya Komitetinä Bodüla, çünkü D.Tanasoglu gagauz dilini türkleştirirmiş, çünkü kopardırmış onu te o lafedilän gagauz dilindän. Valla büün gelir sıra soralım Gagauz dili mi türkleşeer, osa türk dili mi gagauzlaşêr? Ne yazık ki Pokrovskaylan bir düdüü savaştı çalmaa bizim da bir bilimci sayılan kişimiz G. Gaydarcı.

Açan gagauz şkolalarını bastırmaktan geçti birkaç vakıt, bän çekettirdim Komrat rayon gazetasında çıkarmaa bir yaprak gagauz dilindä, bir karä ayda «Bucak dan erleri» hem da Kongazda radioda götürürdüm aftada bir kolverim gagauz dilindä. Bana Komrata redakçiyaya hem Kongaza gelirdi çok kiyatlar, istärdilär enidän çekedelim gagauzça üürenmää, zordu butakım kiyatları acısız okumaa, ama korkunçtu onnarı gazeta yapraana koymaa, neçin ki olurdu onu da genä kapasınnar. Taa sora güreşi çalışmalarını ana dilimiz için aldı elinä genç entuziastlar L.Dobrov hem onun kafadarları D.Marinov S.Bulgar hem başkaları. Ozaman Komratta artık ilk partiya sekretarı olduydu çünkü bizim adam kıpçaklı G.Tabunşçik ama o çalıştı öbür kendinin önündekilerdän taa üstün çıksın hiç istemäzdi kolversin basmaa gagauz dilindä gazeta yapraanı, sansın kendi da hiç diildi gagauz. Ama gençlär başladıydılar dayanamamaa gezärdilär rayonun, respublikanın kapularında, yazardılar kiyat Moskovaya istärdilär versinnär gagauzlara kolaylık çıkarmaa başa te o kultura işlerini, ani çekettirildiydilär 50-ci yıllarda. Moldovanın Komunist partiyasının Merkez komitesi

kendiyasına baktıydı bu genç gagauzların kıpırtısına. Tezicik çardılar biro toplantısını, neredä bakılırdı soruş «Gagauzların arasında naşionalizma kıpırtıları için» Köpürdürdülär aazlarını çünkü gagauzların çalışmaları pek korkunçmuş soşalizma devletinä, çıkardılar karar nekadar taa tez bulmaa çekettiricileri da belli nereyä onnari saklamaa. Genç jurnalisti D.Marinovu, ani enez başardıydı universiteti jurnalist fakultetini da kabulettiydi er Komrat gazetasında, onu kuudular iştä, Leonid Dobrovu yaptılar akıldan bozuk da saktular psihologiya bolnişasına-bölä bir adlan saklardılar politikacılar için kapannarı, zındannarı, angılarında ezildi çooyu rus yazıcıları, aktörları hem jurnalistleri da. Bu günnerdä bizim bütün gagauz halkımız sansın hepsi saklıydı bir büyük karantin zındanında. Olur ayırı nişannamaa ozamannarda en «çemrek çalışkan» gagauzları basmaa deyni çıktı moldav mankurtu P.Petrik oydu o vakıtta Komunist partiyanın sekretarı Merkez komitetindä. Hepsinä, kim azbuçük eltenirdi dooruluk bulmaa Petrik iliştirirdi birär ad.Moldovannarı yapardı «naşionalist», çifitları «sionist», gagauzları da - «avtonomist». Neçin ki bizim gagauz gençlerimiz Sovetlär Birliin Konstitüşiyasına görä istärdilär Gagauzlara verilsin Moldova respublikasının içindä ayırı bir avtonom statusu.

Bodülun çorbacılı zamanında nelär sade görmedi gagauzlar: küüylerimizi daattılar rayondan rayona, ölä yapardılar ki halkımız birerdä topluca olmasın. Kiriet küüyünü çıkardılar Çadır rayonundan da verdilär Besarabkaya. Avdıpmayı hem Çokmeydanı uurattılar Komrat rayonundan. Bezbelliydi eski hırsızlık politikası: «Ayırıp, daadıp basmaa» Olmasındı gagauzlar birerdä da hiç aklılarına da gelmesin bir türlü avtonomiya düzmää ya da şkolaları ana dilinä koymaa. Gagauzlara heptän yoktu hiç ne bir

akıl vermäk, ne da bir yardım. Sorulmadı onnara açan halkımızın eceli düzülürdü küüylerimizi atarkan oyanı-buyanı nicä saman cuvallarını, açan sokaklararımıza türlü yabancı adlar yapıştırılırdı angıları hem dilimizä hem gönülümüzä yabancıydılar. 1940 yılda hiç bişey insana sorulmadı açan edi-sekiz gagauz küüylerini Ukrainaya ayırdılar bizim birerdä yaşayan halkımızdan. Eski zamannardan gagauzlar topluca birerdä yaşardılar da şindi açan sovet kuvedi getirdi «dooruluu» insana sormadaan onnarı darma-daan ettilär. Neçin? Belli neçin, söledik onu yukarda. Çok sıra bizim insana takardılar deputat, ani gagauzlara gelmäzdir ne yan ne peş, onnarı çok sıra hiç kimsey bilmäzdi da. Bucakta büün da yok hiç bir da kolhoz, angısının adı ötsün pak gagauzça. Ama kimi küylerin adlarını ölä diıştirdilär, ani haliz bizimce adttan kalmadı hiç bişey (Kazayak - Kazakliya, Kobey - Çervonoarmeyskoe) Ama kolhoz başları küuylerdä, direktorlar taa çoyu getirmäydilär yabancılıktan, sansın erindä yoktu çalışkan hem beki taa fikirli insannar. Ama yabancı başları çok kolaydı hıstırmaa erindeki insannara karşı. Ama çoyu bu yabancı çorbacılar düşürüdüldär gospodarlı kuyraa, çalıp soyup sauşurdular, neçin ki bişey burada diildi onun kendinin. Ölä Kiriet Lungada kolhoz düştü en aşaaı basamaa, küüyün orta erindä durêr yıkıklar içindä klise, onu kimsey çorbacılardan görmeer, ama sade aazdan baarinêrlar çünkü perestroika, eskileri düzeltmäk... Butakım işlerä düşünerek sanêrsın Moldovada gagauz küüylerini çoktan unuttular, ani onnar var sade yazıda. Gazetalarda moldovanca hem rusça radio televiziya kolverimlerinde hiç anılmêêr da bizim için, bizim gençlär için, istoriyamız için, kultura tarafından da türkülerimiz şiirlerimiz işidiler sadece nezaman bir yortu ya festival olêr, sanki taa yakın

bildiinen yannaşık yaşıyan milletlär biri-birini diil mi taa ii olacak iki tarafa da. Topluşlarda açan annadırdılar burada yaşıyan milletleri gagauzların adını anmazdılar, ama sade deärdilär ...hem da başkaları. Örnek gibi (moldovannar, ukrainnär, bulgarlar... hem da başkaları - sayılêr gagauzlar) Te kimdik biz - başkaları - okadar! Baari inteligentiymızı sayaydılar - yok. Ne sana bir medali, ne bir hatır gramotası. Yaratmak birliklerinä gagauzları yaklaştırmazdılar. Birçala literatura sansın başladıydı çıkmaa, ama sora onu da nicä şkolaları kestiydilär. Çıkardı siirektä birär kıyatçık göz boyamak için nicä sıcanın gözünä tuz ekelärsin. Bu durumda terbiedilirdi bizim gençlerimiz, geleceeyimiz. İstär istemäz sokardılar uşaklarımızın kafalarına fikirleri ki dilimizdän yok ne olsun da ondan nekadar taa tez läüzüm vazgeçmää, vazgeçmää istoriyamızdan, eski dedelerimizin adetlerindän, hazırlayarak bizim kendimizin aramızdan satıcıları hem mankurtları. Nesi var bu kötülüü kimisi gagauzlar tez annayamazdılar da tapılırdılar duşmannara da büünkü azbuçuk perestroyka vakıdında da hep uyanamêrlar kendi iiliimizä köstek çalêrlar. Te bir örnek Valkaneş rayonundan gagauzka karı brigadir N.V.Azman Kışineuda partia aktivlerin toplantısında tribunadan söleer ki, o hem onun arkadaşları hiç annamazmışlar kimi gagauz intelektuallarını, ani, açan onnar aalaşırılmışlar ki, gagauz halkın çelindi doorulukları hem neçin onnar avtonomiya istärmişlär gagauz milletinä açan bizä bölä da islää. Te bizim Valkaneştä 15 kişi gagauz ayırıldı rayonun partiya komitetinä, 28 kişi ayırıldılar deputat rayonun Sovetinä, taa var aramızda iki Soşialist zaamet girginneri hem te artık ikinci yıl çıkêr rayon gazetasında birkaç laf gagauz dilindä, kimär kerä ayda birär bütün sayfa... Sayın Azmana bulunmadı birisi sorsun: Nasıl dooruluk hem

birtakımnık, açan rayon gazetasında rusça hem moldovanca çıkardı gündä dördär sayfa, ama gagauzça ayda bir sayfa? Bu diilmiydi gagauzların gözünü boyamak? Türlü yalancı statistikaylan çoyunu insannarımızı audurdular. Ne tez doyurmuştlar gagauzları kulturaya gazetada bir sayfa ayda gagauzça, radioda da arada saatta birär-ikişär laf gagauzça, şkolalarda ana dili ko olsun o uşaklara kim isteer (fakultativ) programaya koymadaan, nain doyun! Hep butakım doyurdular gagauzları aaçlıkta da (yarısını öldürücä) kolhozları da düzärkan, gösterirdilär kaç oldu te o, te bu... Ama halizdän basardılar gagauzun dooruluunu her taraftan, kestirirdilär herbir faydalı çekettirmelerini. Te deyelim avtonomiya için laf gagauzlaa, büklerin buvazında bıçak gibi dayalı dururdu. Ya bak sän dardı onnar bir avuç insan onnara da devlet ayırı ver. Yıllarca hep gösterirdilär, ani te filan-fişman kolektivdä yan yana çalışırılmışlar türlü millettä insannar (gagauzlar, bolgarlar, ukrainnär pek gözäl annaşarak soşializma hem komunizma düzerlär) Bu gözboyacılaa eklärdilär kı soşializmada insan sayılmêer onun milletlinä görä, ama işinä görä, çalışmasına görä. İşlärdilär esir gibi bilä, ama nekadar butakım birerdä çalışmak yardım edärdi çözmää bir bütün dooruluksuz kalan milletin kultura hem serbestlik problemnerini, açan milletin dili kaybeler, istoriyası basılêr, teatrosu kendi dilindä yok, şkolası ana dilindä yok hem neçin halkın avtonomiyası olmasın? Butakım dooruluksuzlar yok nasıl örtülsün onunnan, ki insannar birerdä uslu düüşmeyeräk çekişmeyeräk işleerlär koşulu öküzlär gibi. Neçin ki internationalizma dooruluu o var ruh dooruluu, birtakımnık idealı, ama diil bir sürü türlü millettän insan, ani çalışêrlar birerdä.

Büünkü gündä respublikamızda artık görüner kimi ölçülär, ani läözım birtakımnasınnar gagauzların da dooruluklarını başka Moldovada yaşayan halklarla, k1 gagauzun da olsun kolaylıklı karışsın kulturaya, ilerlesin ruh tarafından, olsun kendi serbestlii, avtonomiyası, nicä düşeer olsun başka da kendini sayan milletlär. Bizim öndercilerimizin ilerlemelerine görä hazırlanêr derindän işlär ana dilindä şkolalar için, kadro hazırlamaları için, genç evlatboyların terbiyilmesi için. Sansın çıktı bir da Devlet kararı bu işlär için. Ama hepsi dokumentlär çıkêrlar saklı, neçin sa başlara pek korkunçlu bu gagauzların problemleri. Gagauzlara deyini çünkü çalışêrlar ama kıyatların üstündä hep yazêrlar «Saklı», «pek saklı» Şaşılacak iş neçin? Bezbelli gagauzlar Moldovada naçalniklerä deyni görüner nicä mogucu uşaklara. Ya da biler çorbacılar, ani insana bir parçacık dooruluk verdiyenen o duruklanmayacak azlıkta, ama isteyecek en läözımnısını - avtonomiyayı, ama nice annêrız avtonomiya problemi hiç yakışmêêr merkez başlarına. Te neçin saklıdan saklıda bişey başladılar yapmaa, ama ölçülär pul-buçuk bizim büünkü hızlanmamızı durgutmak için. Elbetki gagauzların da arasında taa var kişilär ani heptän uyanmadılar, diil taa hazır dooruluğumuzu elä alma. Bucakta raispolkomnarda hem rayonnarda bulunan akıllı gagauzlar läözım durmamaca annatsınnar insana, ki yok neçin sakınmaa, läözım islää gözleri açmaa da almaa dooruluu, angısı bizä düşeer, taman şindi bu uygun vakit geldi sora olur zamannar diişilsin da biz kalırız genä ayak altında hem dilsiz hem avtonomiyasız. Büünkü buyurucular da düşer annasınnar ani en küçük sayıda milletlerin da doorulukları läözım birtakım olsun başka sayıda büyük milletlärle.

Bu yakınnarda geler sevinçli haberlär, ki bizim gagauzlardan ayırılma deputatlarımız kaldırdılar kesenkes soruşu ki gagauzların olsun devletli avtonomiyası. Başka milletlerin da deputatları tuttular bizim tarafımızı. Bu türlü sevinmelikli haberlär kabulediler gagauz küüyelerindä avuç düümeklerinnen hem taa paalı o iş ki moldovan halkın da en akıllı üürenikleri, yazıcıları tutêrlar taraf gagauzların istemesinä. Olur sanalım, ani üüsek neetlerimiz aslıya çıkacêk, başka yol bizä yok, bizä bu şansı kendisi zamanımız hem istoriya verdi.

«Gorizont» jurnalı.

“TANINMADIK TRAGEDİYA”

KONFERENŖİYASINDA SÖZ

(13 mart 1996)

Benim bu annatmamda isteerim tanıştırayım toplantıyı kendi anılarımlan aaçlık için. Belliki lafım olacak taa çok Kıpçak küüsü için, neçin, ki kendim oralıyım, bu aaçlık zamanında orada bulundum, güçüla kendim da kurtuldum aaçlıktan. 17 yaşındaydım, bizim Kıpçaan kenarkı şkolasında, ikinci şkolada üürediciydim, iştä sayılırdım da ölmeyecek kadar kabuledärdim 120 ruble zarplata hem da yarım kila ekmek gündä.

Aaçlının kökleri diildi sadece o büük kıtlıkta, ani uuradıydı bizim taraplara, nasi kimisi çalışêr göstermäâ,onun sebepi ozamankı te o eni kuvedın politikasından gelirdi. Hepsini ne oldu ozaman gözlerimnen gördüm. Allaha duva ederim, ki kimsey ölä iş görmesin, gördüm, ama o kıran geçtikän sora da çok vakıt maanasını, ne üzerä bu katastrofa oldu, annayamadım, sadece bir 20-25 yıldan sora başladım duymaa, ani bu belanın kabaatı çok taa derindä saklıydı, nekadar sanılırdı. Da te artık 50 yıl geçti da biz toplandık bu gün enidän düşünelim da aslıya etişelim hem analım te o kabaatsızları, ani baara-baara bir parça ekmää asret kalıp öldülär niça evsiz köpeklär sokaklarda.

Bän uçitililäâ çekettim Taa hemen rusun gelmesindä 1944-tä avgustun 23-dä front geçti, geldi sentäbri, ama oktämbrinin birindä beni koydular üüredici. Frontun ardından kırlar sokaklar doluydu türlü tüfeklärlen. avtomatlarlarlan, granatalarlan, eni kuvet koymuştu küülü lümpennerdän bir sürü istrebiteli, hepsinin ellerindä vardı tüfek. Patladırıldılar olur-olmaz iş için urup öldürürdülär insanmarın köpeklerini. Ama küülülerimiz korkudan kapanmıştılar içerlerinä da nesä bekläärdilär, sokaa çıkmaa çok korkunçtu, ama aaçlık için hiç

laf ta yoktu insanda ii mi, fena mı vardı hepsindä sofrasında bir parça ekmek, akına hepsi birtakım diildi vardı kimisi taa zengincä, taa varlıklı, kimisi da taa fukaara, ama ani heptän aaç kalsın hiç yoktur işidildi. da te bu istrebitellär taa eni kuvetin ilk günündän başladılar kendibaşına hiç bir da izinsiz soymaa biri-birlerini.

Elbetki bu istrebitellik sürüsü hızlandıydı onnara, kim taa zengincäydi, ama sayılırdı ki onnar küü içindä sıralık «poreadok» yapardılar, usluluu, çünkü korurdular. Bu arada cenk gidärdi Ungariyada, Poloniyada Avstria topraanda. Bizdä sadece lumburtusu işidilirdi hem eni kuvet erleşirdi. Taraklı - rayonumuz sayılırdı. Oradan küülerä polnomoçunnar gelirdi, toplayıp insanaarı demek ya kluba (Popaz kaçtıydı da onun evini klub yaptıydılar) annadırdılar, ani te artık 4 yıl cenk gider Rusiada kırlar kaldı ekilmedik bu beterä te şindi «kurtarılmış» Basarabiya läözüm versin devletä postavka. İnsan çalışırdı bu işi annamaa. Läözımsa vereçez baarırdılar derneklerdä. Taraklıda peydalandı Upolminzag, sayılêr toplamaa ekini, parayı, süt, yapaa yımırta, yaanı, deri üzüm, meyva hem çok taa başka vergilär. Bu vergileri toplamak için Upolminzag hepsinä küülerä kendi agentlerini koymuştu. Da te bu agentlär hazırlardılar herbir evä birär kiyat obizatelstvo nekadar nelär düşer versinnär devletä, sora o kiyada görä agentlär hem istrebitellär gelip adamdan zorlan alırdılar vergileri. Var aulda inek, kuş, koyun ya yok sän hep okadar süt yımırta, yapaa devletä läözüm veräsin. İnsan çalışırdı obizatelctvosunu tamamnasın da kurtulsun, ama yok... Birini tamamnadın - hop ardına başka getirirdilär. Da te butakım kürürdülär insandan hepsini necöz etiştirmiştilär hazırlamaa zor günnär için. Her gün Taraklı stanşiasına Kıpçaktan 20-25 taliga çıkardılar ekinnen üklü. Aklımda Neduşkaların gelini karı başınnan koşmuş taligayı da bir-iki çuval götürmüş stanşiyaya Taraklıya (adamnar hepsi mobilizatıyadaydılar şahtalarda kömür çıkarmakta, Sibiriyada, daa kesmekte) Oradan gelirkän bu karı Taraklı bayırını inärkän düşmüş tekerleklär arasına da erindä

1945-ci yılda yazın Kaulda gıder genç eni üüredicilerä kurslar. Bu Kurslarda üürener büüinkü yazıcı Nikolay Baboglu da. Pazarlarda bu gençleri yolêêrlar Kaula yakın küülerä yardıma orak biçmäâ.

Fotoda: Kirhana küüyündä arpa bereketini toplamakta. N.Baboglu ortada maykaca.

ölmüş, beş uşak üsüz braktı.

1945-1946 yıllarda Küülerdän stanşiyalara çok terekä gitti. Demir yolların boyunda vardı yıvılı paşşoy tepeleri, büük tınazlar arpa, booday yaamurlardan yıslanmışlar, çürümüşülär da tütärdilar... bu işlär artık koyardı insanı kantara. İstär-istemäz sorardı çiftçilär biribirinä. «Neçin bizim buvazımızı sıkıp alêrsınız bitki terekeyi, da onu yollar boylarıada çürüdersiniz neçin, neçin, neçin?».

1945 bereket isläydi, ama onu obizatelstvolarlan kürüdülär hem taa aldılar insannardan o yazın iki okadar taa çok ekin nekadar kırdan çıktı, neçin ki çiftçi o gördüydü, ani bu kuvetin politikası öläydi, ki adamı yoksul yapmaa, nekadar taa fukaaratmaa onu. Alırdılar diil ani läázım deyini, ama çiftçiyi öldürmää deyini. Te neçin insannar başlamıştılar terekeyi kuyulara gömmää, saklamaa, ama Sovet kuvedi orada da bulup alırdı, süpürürdü hepsini, peydalandıydı gençlik organizatıyası komsomol, te onnarı histırıp yollaardılar aarasınar yınsannarın aullarında, tavannarında ekin. Onnar bulurdular kuyuları

açardılar alırdılar, saabilerini da sudit edip Sibiriyaya kaldırırdılar. Te butakım 1946 için yazın insanda oyanda buyanda kalmıştı sadece birär auç toomnuk.

Tarlaları zar-zor ekti insannar, ama yıl da razgeldi kup-kurak, kırdan toomu da toplayamadık, ama Taraklıdan obizatelstvolar hepsinä geldi. Oldu kırdan olmadı ekin, lääzımdı vermää, kimsey annayamazdı nasıl logika bu, acan yok, neredän alıp da vermää?

Taraklıda artık upolminzagın vardı şefi o bir uzun çeneli çiftitti, adı Budilovskii, anı hazırdı isin diil sade insannarı, ama kurtları-kuçları da. Ölä da oldu büyük kara, kıtlaa bakmadaan küüyümüzden o yazın çıkardılar binnärlä ton terekä, yaanı, yımırta, yapaa, kimin vardı taa zeedeçä rezervası, zapası onnara 3-4 obizatelstvo tamamnattırırdılar. Te butakım hepsimizi yaptılar birtakım yoksul, hepsimiz olduk fukaara, kaldık asret bir parça ekmää, olduk hepsimiz dilenci gibi. Şindi artık açık belli oldu, ani eni kuvetin buymuş da zoru- hepsini fukaara yapmaa, erä yapıştirmaa, yok etmä.

Olur sorasınız, nasıl bulmuşular ucunu kimä nekadar vergi koymaa. Hiç diil zor-göz kararınnan. Angı ayleyi nasıl amazlayıp göstemişti agentlär istrebitillär ölä da koymuşular. Temeldän ama vardı üç türlü aylä: kulaklar, sayılär en zenginnär, en çalışkan işçi insannar, onnara hepsinden çok vergi basılırdı, sora sredneaklar, sayılär orta varlıklılar, onnara da vergi koyulurdu taa azarak, ama üçüncü boylu fukaaralardı - onnara ya hiç vergi yoktu, ya da pek az. Bunnarı kullanırdılar amazçılık için hepsinä öbürlerä karşı. Ama butakım ayırmak sadece ölä forma içindi.

Sık-sık bir orta çiftçiyä da bir en fukaarasına da «kulak» «miroed» baarıp sürüdüler ştaba (ştab o küü ortasında bir ev neryä insanı çarıp süüp-baarıp terekä çıkardırdılar) süüp-baarıp ona sabotajnik, vrediteli. Budilovskinin tazıları yollaardılar adamı evä kendi götürsün terekä eer kendisi götürmäsä ardından girip auluna aarardılar neredä ne var saklı. Butakım küü başları agentlär

Fotoda: kursantlar kırdä bir aralık saadında. Nikolay Baboglu saa tarafta.

zagotovitelär tamamnaardılar betfalı plannarı, küü kalırdı bom-boş çır-çıplak.

Karılar hepsindän taa ileri annadydılar, ki gideriz kaybelmää Kara çemberlerini dartıp, yaşlarını sileräk Ama-a-an, ama-a-a baarındılar. Herbir içerdä kannı yaşlarlan aalayışlar, Allah Panayıyay çaarınlar işidilirdi, sansın hebir aulda ölülär gömülürdü... Ama b taa diilmiş en kötüsü, taa çirkin eri sora geldi.

Da te bu aman çırmaklara aalayışlara bakmadan, başımızda büyük belaydı, onu läüzimdi annamaa da beki bir türlü karşı koymaa ama kimseydä yoktu, ne kuvet, ne da kolaylık annamaa, toplayıp kuvet da karşı koymaa, neçin ki yaşamamıza dirliimizä karşı kaldırmıştılar bizim kendimizin aramızdan satkinnarı amazıları, i kurtlarını, solcaanarı, angıları sattılar öz analarını, kardaşlarını halkın da sora kendileri da açlıktan geberdilär. Te bü dünyada en büyük kötülüü artık büün annadık, ama utanmam sölemää ki 50 yıl geçtiktar sora da var taa öleleri ki annamadılar bu işi...

Geldiydi kış aazı üfläärdi bir keskin lüzgär poyrazdan. Taa kasım

ayında suuklar çıkardılar 15-20 gradusa. İnsan açtı yakacaksızdı, düşkün zabundu; küü doluidu keeläylen, giciiklen, göz aarısınan (trahomaylan) hem pek çok sıçannan. Kırlardan millionnarlan sıçannar üüşmüştüler küü içinä, neçin ki kıtlıkta diil ani bir tenä bulsunnar kırlarda, ama ot toomu da olmamıştı. Doluydu sıçannarlan sokaklar, aullar damnar döşeklär. Çoyu brakıp evlerini da kaçardılar kasabalara bir parça imelik ardına, ama küüdä onnarın evlerini o saat başkaları yıkıp alırdılar örtülerini yakacak için, yakardılar kapularını pencerelerini. Açlıklan yakacaksızlık ortak olmuştular da sıkardılar insannarı buvazlarından. Artık kimi icerlerdä vardı gömülmedik ölüär. Ölürdülär aaçlıktan ilkin en kabaatsızlar, -uşaklar.

Bän, te nasıl ileri da söledim, şkolada üürediciydim. Senteäbrinin birindä bana verdiydilär birinci klası jurnalıma yazdım 36 uşak. Hepsi onnar hemen 7—7-büçük yaşındaydılar. Hepsi gözäldilär sansın şindi da gözümün önündä görerim onnarı. Bu uşacıklardı bizim milletimizin yarınkı günü, ama çok kısmetsizmişlär, neçin ki açan geçti üstümüzdän 1946-1947 yılın kışı da bitti üüretmä yıl bän otçetumda birinci klasımda yazdım sade 4 kişi. Kalanı hepsi benim gözlerimin önündä öldülär aaçlıktan baara-baara. Kendimin da hiç yoktu kuvetim bir yardım edeyim, neçin ki aaçlıktan şiştim. Şkolamızın başka klaslarında da yarısından taa çoyu ölmüştülär. Benim büün da kor gibi canım yanêr o kabaatsız uşaklar için, sık-sık gecelerdä düşlerimä girerlär.

O kışın bän yaşaardım anamlan içerimizdä vardı taa dört can: 2kardaşım 11 hem 9 yaşında iki da kızkardaşım birisi iki yaşında öbürü da 6 yaşında. Bobamı mobilizat ettiydi Sovetlär da o bulunurdu Kuzbas şähtalarında fronta deyini kömür çıkarırdı. Anam hiç birerdä işlemäzdi. Evi, anamı, uşakları lüzımdı bän bakayım neçin ki en büüyü bändim hem sayılırdım slujaşçi kabuledärdim maaş ödek ayda 120 ruble hem da payok 9 kila un sıra unu. Pişirdiyen o una eklenirdi kantarda taa 6 kila da çıkardı 15 kila ekmek bir kişiyä sayılêr bana

gündä yarmışar kila ekmek. Ama benim ayläm bu 9 kila unu iirdik 5 gündä kalan ayın günnerindä aaçlık çekärdik. Anam çalıışdı o 9 kila uncaazı taa çok vakıda etiştirsın katardı kaşamıza papşoy koçanarın özlerini, bulurdu tavannarda eski fasüle, mercimek, kabak çekerdekleri hem taa başka 10-15 yıllık işlär, iintimiz olurdu yımışacak ona candra deyärdik o pek benzäardı büünkü domuzların yalına. O suuduynan biraz tıkızardı da anam kesärdi hepsimizä paycaazını.

Dekabri ayında şkolamızda üürençilerä hem üüredicilerä deyini başladıydılar getirmää komerçeski ekmek iki-buçuk kilalık arpa unundan kerpiç gibi ekmeklär panayırdä ölä bir ekmek yapardı 100-120 ruble ama bızä satardılar kendimizä hem uşaklara 25 rubleyä. Kabuledip ayda 120 ruble şkoladan alırdım 5 somun ekmek, ama panayırdan olurdu alayım sadece bir somun. Hebir üürenciyä da gündä üzär gramcaz komerçeskii ekmecek verilirdi, ama uşak lääzımdı ona bir ruble ödesin cebindän. Neredän alaceydı aaçlık çekän aylä uşaana her gün birär ruble, açan o hepsini neceezi vardı satmıştı hiç birerdä da işlemäzdi. Bän savaşırdım kendi paramnan baarı gün aşırı alayım uşaklarıma üzär gramcaaz ekmek, ama pek tez param bitti da artık hepsimiz bir olurduk aaçlıın önündä. Kış bastı büük kaar düştü benim uşaklarıım birär-ikişär başladılar şkolaya gelmemää, giderim evlerinä birini bulêrım ölü, sora taa birisini. Ölä yanvarın bitkisindä birkaç gün artık yoktu şkolada benim bir sevgili üürencim Martincik. Gittim evinä girdim içeri bulduım Martincii anasının kucaanda uşak enez can vermişti onun gözceezleri taa açıldılar sansın bakardılar yannaşık yatan ölü bobasına. Karı beni görüncä başladı aalamaa hem sormaa bana:

- Tovarışçi üüredici, geläydiniz e taa bir saat ileri Martincik can verirkän hep seni çaarırdı Nüklay İgnatoviç, Nüklüy İgnatoviç...

Neçin bän ilkin ölmedim da gözlerim görmesin bu cendemi? sölä, oolum sän üürediciysın, söylä nasıl dünnä bü? Bän yok ne cüvap edeyim gözlerim dolu yaşlan. Olsa bişeylän yardım edeyim, ama

neylän, kendim aaçım bir afta oldu saa tarafımda boş erimi aaçlık emer sansın yakın beni da erä urmaa.

Martincik benim birinci klasamda otururdu en geeriki sırada. Açaan çekettik bukvaları yazmaa bu çocucak hepsindän fasıl götürüdü kendisini da bununnan sevdirdiydi kendini.

Bän annadırdım nasıl karandaşı tutmaa, yazardım eni bukveyi klas taftasında da dârdım uşaklara «Hadi te şindi herkez kendiniz başlayın yazmaa. Kendim gezeerim bakêrım nasıl benim küçüceklerim kapanmışlar işä aazlarını burnucuklarını burarak ürenmâk tarlasında çekârdilär ilk çizilerini... Bir da geeriki bankadan kopêr bir aalayış. Bu Martincik iki sıra tolu gibi yaşlarlan yanacıklarında baarêr bana:

- Nüklay İgnatoviç, Nüklay İgnatoviç!

- Naşey oldu Martin, dur sus aalamä.

- Gel tez burayı.

Bän giderim onun yanına. -sus deerim aalama, ne istersin?

- Te buracıkta bu «a» bukvacık hiç olmêêr, hiç yapamêêrım...

Aalêêr...

- Şindi olacek Martin, Aalama, ya ver elini biz ikimiz onu yazalım. Alêrım elini ikimiz yazêrız.

- Te oldu, kaldırıp gözlerini tefterdän bakêr bana gülümseer, Nüklay İgnatoviç hadi taa bir bukvaçık yazalım.

- Hadi kucum... Bän tutêrım terli elceezini da yazêrız taa bir, sora taa bir, taa bir...

- Ya şindi Martin savaş kendicäân yazmaa. O korka-korka diydire karandaşı kıyada bakêr bana boncuk gibi yaşlar genä ineerlä gözlerinä, yazmêêr, ölecä durêr...

- Hadi çeket, çeket ürek vererim bän.

- Çekedecäm ama sän, Nüklay İgnatoviç, gitme yanımdan. Bän durêrım yanında. Martincik bir bana bakıp bir kıyada zar-zor, iyri-büürü yapêr ilk bukvacıını kendibaşına. Annıcıından dört beş tenä

ter ineerlär kaşlarına... bitirip ilk bukvacını yazmaa, bana bir bakış atıp gülümseer...

Susêrız...

Allahım, düşünêrim, sanki bu dünyada varmı taa zor iş ilk adımdan... Deerim, te gördün mü oldu. Hadi şindi birazcık dinnen. O cez-cevrâ bakêr kendi ilk bukvasına, dalêr dişlerinnen karadaşın ucunu sora genâ gözümâ bakıp sevinmeliklen deer: "A ha oldu!"

- Hadi şindi, deerim bân, yaz artık kendin, bân gidecâm bakayım nasıl öbür uşaklarda olêr bu bukvacıklar. Tamen gittim öbür sıraya bir da enidân işideerim Martinin aalayışlı sesini, çaarêr beni tez yanına geleyim.

- Nüklay İgnatoviç sän neçin gittin yanımdan, te gene hiç olmêêr. Tez alatlan gideerin Martincää deerim, hadi ver elini, ama o deer:

- Diil sadece durun yanımda. Bân durêrim başı uçunda Martincik da yazêr taa bir bukvacık genâ terleer dalêr dudacını, bu iş ona bezbollah taş çıkarmaktan taa aar gelirdi.

- Te görermiysin, -ürekendirim bân, -ne islää bukvacık oldu.
- Oldu zer sän buradaysın deyini oldu, ama sän gittiynân, ani yazdım ya bak ne buruk oldu. Benim yakın bulunmam uşaa çok yardım olmalı verirdi...

Şindi Martinçik dururdu anasının kuçaanda ölü. Benim aklımdan geçtikçe onun işleri gözlerim taa çok yaşlan dolardılar, yok saburum dayanmaa aalêêrim bân, aalêêr uşaan anası, kavreêrim can erimi iki elimnân da oturêrim toprak pata hasır üstünâ. İçersi bom-boş, suuk suvanmadık. Aalayış arasında bân sordum:

- Dışarda, deerim, suuk, sizin içerdä da suuk, nasıl geceleyceniz? Diil mi taa islää gidâsınız bir komşuya.

- Gitmeycâm bireri, dedi o karı, isteerim burada öleyim kocamın hem kıs-

metsiz uşacıımın yanında.

- Lafetmeyin ölä deerim bekim siz kurtulursunuz. Deerim gidip getireyim

birkaç odun da yısıdalım sobayı.

- Olmaz deer karı, bu içersini yısıttıynan ölülär başlayaceklar bozulmaa...

Bän sustum baktım karının üzünä, o şişti elleri da şiştilär... O da aalamayı braktı da dedi: «Ölsäm baari tez... genä sustu da söledi, - sizä bir iş yalvaracam:

Te görersiniz bän sabaadan ölecäm gömäsınız beni Martinciı hem bobasını bir mezara. Brakmayın bizi çok zamana içerdä zere te komşu Tanas durdu iki afta gömülmedik da ölüsünü köpeklär idilər. Bu arada geldi o içeri komşuykası gelin İrinka onun da yanakları şiştilär; ama hep taa tutardı kendini. Bän dedim alsın Martinciin anasını onnara brakmasın insanı gecelemää iki ölü arasında. İrinka kayıl oldu, verdi elini Martinciin anasına, ama o kalkamazdı. İkimiz koltukladık da götürdük insanı komşulara.

Ertesi gün İrinka geldi bana şkolaya da söledi, ani Martinciin anası da o gecä geçinmiş.

Ban lääzımdı yapayım borcumu, gömeyim raametlieri nicä sımarladıydı Martinciin anası.

Giderim selsovetä küü başlarına prisidatelä Annadêrim tölä-bölä işlär deerim klasımda uşak kalmadı öleerlär sineklär gibi.

- Yok ne yapmaa tovarişçi uçtili ölä vakıt geldi, deer kırmızı çireli tuuyan prisidatili, hepsimiz ölecez, birimiz burada kalmaycek.

- Öldü bir sevgili üürenicim, öldü anası da bobası da, bana sımarladılar üçünü bir mezara gömelim, verin bana bir yardımcı mezar kazmaa, er don hem bän kendim da açlık çekerim, görersiniz üzümdän.

- Elbetki görerim, ama kahırılanmayın gömmäk için yardım edecez bu bizim borçumuz. Bän sizä akıl verecäm ayırı mezar kazmayın, gömün onnarı o büyük hendek içinä hepsinnen ölülärlän

barabar. Bän geçennerdä kavga-çekiş çıkarttım rayondan bir traktor da kazdırdım mezarlıkta bir büük hendek etecek ilkyazadan bütün küüyü gömmää.

- Saa olasınız, -dedim- büük izmet yapmışınız sevgili küülülerinizä da çıktım bürokratin kabinetindän.

Ertesi günü aldım selsovettän bir taliga, angısı orada vardı maasuz ölüleri gömmäk için da üklederim benim üürencimi, anasını, bobasını da götürerim gömmää, nası sınırladıydı karı. Etiştım mezarlaa. O uzun mezarın yarısı artık ötä-beeri gömülüydü, sıbtmıştılar ölüleri biri-biri üstünä da atmıştılar üstlerinä kaarlan karışık topaçları. Bän da mezarın taazä uçunda araladım topaçları da erleştirdim ölüleri yannaşık üçünü da attım üstlerinä kaarlan karışık biraz toprak. Ardımdan getirdilär taa dört-beş ölü, sora taa hem taa... Martinçik kaldı topraamızın koynusunda, ama benim üreemdä o uşak kaldı nice bir açılmadık gül toumruu, kaldı canımda o 32 yaradan en kannısı, en çok acılı en azgını.

Te artık geçti 50 yıl, ama o aaçlık seremcesi diil ani unudulsun, ama gün gündän hep taa yakêr beni, acıyêr sızlêêr. Bu ateş hiç süünmeycek da içimdä taa kendim topraa karışmayınca.

Taa bunu da söyleyim 1947 fevralın 16 sında oldu seçim Sovetlär Birliin üüsek Sovetinä deputat ayırdık. Kim gitti seçimä da ayırdı kimi lâzım, kabuletti bir kila arpa ekmää, idi onu birdän da öldü, ama seçimlär geçti çok «islää» deputatlar için kayıllık vermiştilär 99,9 % insannar.

Bizi üüredicileri koyardılar yazalım aullara, duvarlara türlü lozungaları «Vpered k pobede komunizma:» Bizim şkoladan bir üüredici yazarmış duvarda lozunga orada da düşmüş yatarmış bir kişi. O baarırmış üürediciyä, neya lâzım o yarınkı yaşamak açan bän büün aacımdan öleerim, yazmayın o yalannarı. Taman bu zaman da geçärmış oradan KGB dan kapitan Garelov, o sormuş üürediciyä ne baarınêr bu aacından ölä. Üredici da söylemiş, ani o deer ki

lozungalar yalanmış.

- A ha Sovetlerä kaşı gider! - demiş Garelov da almışlar adamı kapana, vermiştilär adama on yıl zından. Ama buymuş onun kısmetü türmada onu ii mi fena mı doyurmuşlar. Açlık geçtiyän o türmadan geldi karşıladi beni da deer 10 yıl kapan yaptım ama saa kaldım, evdä olaydın aacımdan ölürdüm, sorêr bana:

- Neredä, tovarişçi oçtili, o sizin «Svetliy buduşçii?» Bän sustum yoktu ne söyleyim.

Hepsindän çok insan öldüydü dekabri hem yanvar aylarında. Sora bu bizdeki açlık için işidilmiş bütün dünnädä. Başka yabancı varlıklı devletlär istemişlär bizä yardım yollamaa ama «paalı bobamız» Stalin Kabuletmemiş, demiş çünkü biz diiliz okadar yoksul insannarımızı kendimiz bakarız... Ölä bakardı, ki Basarabiyada halkın yarısı artık raametliidi. Da te bu arada Kişineva gelir Moskvadan Sovet Birliin Baş Bakanı Kosıgin da başlêêr yollamaa küülerä yardım toomnuk arpa, booday, papşoy da kırlar ekilsin zerä tarlalar ekilmedik kalırsa bereket ta olsa, açlık vardı nasıl taa bir yıl uzansın. Ama aç adam toomnuu elä geçirincä ilkin karnını doyurmaa savaşırdı da ne kalırdı, onu ekardı. Paylaştırdılar da bu yardımı diil erindä küülerdä, ama insan lääzımdı yayan rayona gitsin da sırtlan getirsin. Bu üzerä bizim Kıpçaktan Taraklıya gidän-gelän hiç bitmäzdi. Mart ayında kaar açan başladıydı erimää bän da nasıl aalem yayan giderim rayona Taraklıya. Baksam yol boyunda bir karartı-yaklaşêrim o bir ölü karı, bezbollahi durmuş yolda dinnenmää da oracıkta çömelik kalmış kaar da gömmüş. Eştim kaarları istedim beki tanırım, ama üzü hiç belli diildi gaargalar çıkarmıştilar gözlerini, imiştilär burnusunu. Taa biraz gideerim-taa bir ölü görerim, etişince Taraklıya sekiz ölü gördüm: adam, karı, uşak. Bunnardı benim kipçaklılarım, angıları artık etişmiştilär «aydınlı geleceemizä-kommunizmaya»... İnsan düünürdü ölürdü, aalardı, bayılırdı iirdi kedileri köpekleri, kimi evlerdä işidildi saa kalannar ölülerin etlerini da imişlär. Ama Sovet kuvetin

polnomoçuları gazetalarda, radioda aaz dolusu baarırdılar, ki bizi Basarabiyalıları kapitalizma boyunduruundan, «kurtarmışlar». Bir büyük naçalnıklän lafa dursan o o saat dardı: «Ölürsalar nê? Hiç yok zarar. Besarabiyada ölä da insan pek sik... Ko bipaz siirelsin...»

- Çıkardı ölä ki bu aaçlık lääzımlı iş... Ya bak sän dooruluu!

Hepsi gelirdi yukardan izinnen, ölä nicä gösterirdi sımarlaardı «bobaka». Kremlidän Stalin butakım aaçlıklar artık yapmıştı Ukraynada, Volga suyun kenarlarında. Millionnarlan öldürmüştü aaçlıklarından. Şimdi Besarabiyadaydı sıra Stalinin «kurtuluş» sevdasını duymaa, annamaa... Bilmerim kaç insan vardı Stalinin planında öldürmää bizim Besarabiada, ama bir iş belliydi, ki 1947 ilkyazın plan taa tamamnanmamıştı. Bu üzerä mayda çeketti bir eni soyuculuk kampanyası **zayım**. Bu ölümlü zor yılda sanki bizä bu mu etişmäzdi? Ama yok ölü-diri ver ödünç STALİHÄ para. Kim bir iştä bulunurdu onu zorlan yazdırırdılar bir aylık zarplatasına da ödardı bu vergiyi azar-azar, ama aaçlıından ölä çifçilär zengin sayılırdılar, onnar zayımı lääzımdı birdän versinnär. Bu ölümlü yılda da bolşevik plannarına görä benim Kıpçak küüyümdän läzımdı 100 bin ruble çıksın. Da ne sanêrsınız bu parayı da insannardan çıkardılar. Küü doluydu bir sürü polnomoçularlan askerdän, milişiyadan, başka küülerdän satkinnar hırsızlar gezärdilär evdän evä da alırdılar bitkiyi aaçlıktan ölenlerin aazlarından. Zayım kompaniyasının ştabı Kıpçaan selsovetindä bulunurdu. Bir pazar günü artık plan zayımı 100 bin ruble Kıpçaktan tamamnanmıştı toplantıdaydı hepsi kim sayılırdı Sovet aktivistleri polnomoçular, komsomollar, milişiyalar, küü başlari. Küüyün prisidatili, ani hiç kimsei onu ayırmamıştı küüyä baş, ani saklanmıştı trud armiyadan da şimdi rayonun önündä kendinä insanı öldürmälän üz yapardı, açtı rayona telefon da üündü, anı zayım planı tamamlandı. Hepsi aktivistlä bir uzun ura kopardılar sevinirdilär, burada selsovetin hayatında bän da bulundum, bak, «sevinmelikli» günnerdä uçtilileri da çaarırdılar. Da te bu büyük «sevinmelik» saatta, ura baarmakların

arasında bän attım
gözümü sokaa,
pençeredän
selsovetin yanından
sokakça
götürüdürlär
mezarlaa gömmää
bir ölü. O diildi
sandıkta, çan
klisedä urmazdı,
kalabalık ölünün

ardında yoktu. İki adam zabun hem traşolunmadık, başıkabak
koymuştular raametliyi bir merdiven üstünä o ölü çıplaktı sadece ayıp
erlerini örtmüştülär bir partallan... Merdivenin önündä bir arasına
girmişti nicä boyunduruk içinä taşıycının birisi, ardinkısı da hep ölä
girmişti geridä merdivenin arasına da ölä ikisi götürüdürlär ölüyü
gömmää. Merdivenin üstündän bır taraftan sarkardı ölünün bir kemikli
bacaa öbür tarafından da sarkardı eli... Benimnen barabar baktılar
sokaa o zaym toplaycılar da, ama onnar yaptılar kendilerini, ki
görmeerlär merdiveni hem onun üstündä ne var...

Taa sora belli oldu, ani bu merdivendä ölü kısmetliymiş, neçin
ki onu götürüdürlär bitki yoluna iki olmalı sevgili dostları. Ama taa
çoyu, ani ölmüştülär aaçlıktan 100 binnik zayımı toplamak günnerindä
dururdular içerlerdä gömülmedik küüyün köpeklerinä iinti.

Referat Komratta

KARDAŞLANMIŞLAR

Bän pek istärdim onu göreyim, onunnan lafedeyim, bakayım onun genç kabaatsız gözlerinä. Bu belli ki, bana yardım edeceydi taa derindän açıklayım onun karakterini, söyleyim onun için te onnarı, neyi insan kimär kerä kendisi da bilämeer kendisi için, ama yaşamakta sadece aalem görer seni neyisin hem ne becerersin. Ama bu kolaylık bendä yoktu. Bän läázım danışayım onun kiyatlarının sıracıklarına, onun yakınnarının hısımnarının sölediklerinä, kafadarlarının laflarına, kim onunnan yaşadı bilä bu çocuun kısa ömürünün bitki günnerindä. Bu laf gider Kostı Bodur için o Sovetlär vakıdında askercilik yapardı Afganistanda.

Kiyat birinci Adres: Moldova, Komrat rayonu, küüy Beşalma Bodur Petriyä.

Paalı benim anam hem bobam!

Sizä çok seläm yollêêr oolunuz Kostı, taa çok seläm benim kızkardaşıma hem kardaşlarıma. Şindi askercilik ederim Aşhabadtta, yaşamam islää. Komratlı çocuklarlan biz ayrıldık taa Kişinâuda. Benimnen burada askercilik yapêr Moldovadan sade bir çocuk, o Soroka kasabasından adı Gena Mitruk. Bän saasem, benim için kahırlanmayınız. Nasıl bobamın saalıı? Ama sän anacım hiç kahırlanma vakıt tez uçêr, bän tez bitirecäm bu askercilii da gelecäm evä. Canım sıkılêr Beşalma için, özledim kafadarları, hem hısımnarı. Taa bir sıra hepsinizä çok selemnär.

Sizin oolunuz Kostı.

Beşalma - bu küüydä duudu hem geçirdi küçüklüünü Kostı Bodur. Sanêrım ki zor olur yazmaa, annatmaa birkimsey için bilmedään onun duuma erlerini, neçin ki ana topraklan baalantılardan çekeder insanın kalan yolu-izi yaşamakta. Te neçin isteerim okuyuculara kısıdan tanıtmaa Beşalmayı. Bu bir büyük gagauz küüyü Komrat rayonunda. O dolaylarda biliner nicä bir eski gagauz dilimizin, adatlerimizin, kulturamızın koruyucusu. Burada peydalandı hem işleer gagauz istoriya hem etnografiya muzeyimiz. Küüyün boyunda Yalpu deresi, ama taa bayırcıkta yamaçta evellär vardı irminin üstünä el

dermenneri, onnarlan bu bizim taraflar taa pek ekzotikalı görünürdülär. Bu dermennerdän birisi büün da taa hep erindä durêr. Onu brakmadı yıkılsın daalsın Beşalma muzeyin eski direktoru şair hem şanlı Beşalmalı büün raametli Dimitri Kara Çoban. Bu el dermenini Kara Çoban neetliydi yapsın kendi muzeyinin bir filialı.

Ama... geçindi Kara Çoban dermen yıkıldı kaybeldi da büün sade temel taşları görüner. Ama muzey kaldı, şindi o diil sade Beşalmanın, ama bütün gagauz halkın zenginnii hem gururluu. Burada eksponatların çoyu salt tek birär, başka eşleri yoktur. Bän sık-sık giderim Beşalmaya taa pek muzeyä, dostlarıma, şkolaya Burada herzaman var ne görmää ne lafetmää literatūra için, yaratmak için, dilimiz için bizim kendimizin ruhumuz için. Beşalma çoktan artık oldu nicä bir Meka, nicä hacılık gagauzlar için gagauzların intelektualları için.

Da te bän enidän Beşalmada, şindi belli bir neetlän: üürenmää Kostı Bodurun aylesi için da yazmaa bu Beşalmalı käämil vatandaşımız için bir makale. Nasıl da her kerä ilkin geldim muzeyä. Muzeyin direktoru Mina Kösä eski şkola direktoru, şair hem üüredici havezlen annadêr Bodurlar için. Kostinin bobası, bir gözäl çiftçi, aylä bobası o büüttü üç ool hem bir da kız. Küüdä onu bileerlär Petri Bodur adında duuma büümä burada köktän beşalmalı, anılmış ekmek büüdücü.

- Bän, - deer Mina Kösä, - Kostiyi da islää bilerim. Mayın dokuzu için biz muzeydä hazırlêêriz maasuz onun için bir sergi. Bän üürettim onu şkolada, çok uslu bir uşaktı, hepsi üüredicilerin sevgilisiydi. Şindi o kaldı sadece bizim aklımızda. Biz onu çok büyük hatırlan geçirdik diil çoktan askerä, yarım Beşalma gelmiştilär, geçirdilär taa rayona Komrada kadar. Komratta taa islää belli oldu, ki Kostiylen bilä gidän askerä delikannıların herkezin varmış yavkluları da kızlar küüydä sakındısalar Komratta açık sözleşirdilär sevdalarının. Kimsä ozaman Kostiyä dä sordu yok mu onun da yavklusu.

- Bän etiştirämedim tanışmaa kızlarlan, - cuvap etti hep ölä utanarak Kostı. O bu taraftan da pek çeknik hem utancaktı. Ama aslısı biraz başkaydı. Onun da varmış bir canına yakın sevdacı, bir

güvem gözlü kara kaşlı moldovankacık Döndüşan taraflarından, neredä o orta şkolayı başardıktan sora üürenmiş profteşkolada. Bunu biz üürendik sora, açan artık Kostı yoktu aramızda...

Muzeyin direktoru annadırdı Bodurların istoriyasını hem barabar küüyün da istoriyasını, söyleyäräk ki uşakların yaptıkları boş erdän başlamêêrlar.

- Büün saa olan Bodurlardan, -deer Kösä, -en büüyü Kostinin dädusu Bodur, o artık seksän yaşından yukarı, ama hep taa iştä, kolhozçulara ekmek taşıyêr. Bu dädu tutêr aklında nasıl onun dedeleri onsekizinci asirin başlantısında geçmişlär Tuna derenin ötäyanından buraya Basarabieyâ. Hepsi büünkü Moldovada yaşayan gagauzların dedeleri gelmişlär buralara Bolgariyadan Kara Denizin boylarından. En büük yaşta Bodur dädädunun var aklın da o da, nasıl Beşalmaya gelmiş onun kendi küçüklüündä general Valentin Moşkov da ilk seftä açıp tanıtmış gagauzları kendi kendilerinä hem bütün dünnääya da.

Hepsini bu bizim gagauzluun istoriya yollarını kaç kerä oldu annadêr bana büük meraklan hem gururluklan dostum - büük patriot Mina Kösä, ama benim aslı neetimdän az-buçuk ayırılırdık. Geçeriz Kostinin aylesinä. Anayabobaya içerdä o en büüyüydü, bobasının ilk yardımcısıydı. Bän onu bir kerä karşıladım booday tarlasının içindä. O bobasinnan, bizim kolhozun traktorcusunnan, ekmiştilär bir tarla booday da yapardılar bir türlü eksperiment. Neetlenirdilär kabuletmää rayonda en büük bereketi hem ölä da bu üüsek bereketi onnar büüttülär. Taa tutêrım aklımda Kostiyi şkolada o çok çalıışkan bir çocuktu...

Muzeydän bän giderim Kostinin aylesinä neredä o büümüş. Lafa durêrım anasinnan. O bir sıradan kolhozçuyka işleer tütün brigadasında. Oolu için lafeder dayma çemberinin uçlarinnan yaşlarını sileräk hem nicä bir saa diri insan için gibi. Analara deyni bezbelli uşakları ölmeerlär taa kendileri geçinmeyincä. Anası söyleer nasıl Kostı pek sevärmiş küçük kızkardaşçını Mariyayı, nasıl korurmuş onu da sora nasıl olmuş taa bir uşakları Vani. Bu uşaklar üçü, -deer ana, -saatlarlan oynardılar barabar. Bän onnarı taa küçücektän brakardım yalnız babaçsız. Sıralık için bän yokkan cuvap edärdi Kostı, nasıl da

düşardı ona büyük gibi, üçü da uşaklar hiç diildilär şımarık seslärdilär. Marinka kızım bugün artık evli, geçennerdä küçüü bulundu, çocukak. Kızım sayêr ki uşaa benzärmiş sevgili batüsuna Kostiyä.

Lafa dururkan yanımızda bulunêr Kostinin bobası da hem Marinka da. Kız isteer nesä taa bişey sölesin batüsü için, ama gözleri dolêr yaşlan. Boba bakarak karılara o da döndü ardını kapadı gözlerini ellerinnen. Susmakta geçti birkaç çok aar minut. Sonunda lafımız uzanêr:

- Ani unukamız benzeer Kostiyä bu diil dooru, - deer ana, - Kızım Marinka pek isteer benzesin, neçin ki kayıl olamêêr ki Kostî ölmüş olsun da uşacında isteer görsün sevgili batücuunu. Unukamız Koli, bana kalsa, benzer dädusuna, - ekleer bir nedän sora karı.

Lafa girer bobası. O şimdi artık traktorda işläeyämeer, hastalandı da geçti başka işä.

- Benim oolcaazım Kostî, deer o, - askerä çekilmektän ileri üürendi proftehuçilişçesindä Donduşan rayonunda, taa ozaman pek kahırlanırdı benim saalım için yalvarırdı anasına korusun beni... Ama Kostî evdäyken biz işläärdik ortaaamnan Kostiyi da sayardık bizimnen birtakım işçi. O artık kendibaşına kullanırdı traktoru, yardım edärdi remondda. Bundan başka onun büyük sevgisi vardı hayvannara -er tavşannarını, kuşları, palileri, sevärdi onnarı, sulardı, doyururdu, hazırđı onnarı alsın kendi döşeenä...

İkinci kiyat

Seläm sizä benim paalı anam-bobam!

Baştan deyecäm sizä afedäsiniz, ani çoktan yazmêêrım, neçin ki bizi yolladılar artık sınır aşırı Afganistana. Anacıım hem bobam siz kahırlanmayınız biz çok yırakta, ama bän saasem hem sizä da çok saalık Allahtan isteerim. Biz burada Vatanımızın izinini yapêrız. Başlêêrız sınaşmaa. Seläm söläyin benim sevgili kızkardaşçııma, kardaşlarıma, malimä däduma, benim üüredicimä Mariya Vasilievnyaya hem direktora Mina Vasilieviçä, komşulara, beni tanıyannara hepsinä çok seläm.

Mamo hem tätö, öperim ellerinizi, kalın saalicaklan oolunuz Kostî

Bu eni haber, elbetki b  k kahıra soktu Kostinin yakınnarını, hepsind n  ok zeett ydi anası, sık-sık aalardı hem duva ed rdi ikonalara karşı. Bezbelli analarımızda var saklı duygu geleceemizi biim  ...

Aşhabadtan Kostı Bodur desant askerlerin sayısında, kendi Moldovadan dostunnan Gena Mutruklan etişti Afganistana...

B n lafa dur rim Genaylan. O askerliini başarmış gelmiş ev  da şindi işl ardi evd  Sorokada.

- Gena-, deerim b n, -nasıl tanıştınız Kostı kafadarınnan, annat bana onun i in.

- Buluştuk biz onunnan im k odasında, Kostı kendisi ilkin s ledi, anı o Komrat rayonundanmış, sor r bana bilirmiyemişim ka  kılometra Komrattan Sorokaya. Deerim allele iki  z n  st n  olmalı. Bu deer o  ok yakın Aşhabada bakınca. Olurdu deyelim ki biz hem komşuyuz hem asker arkadaşları, bu  zer  annaştik bundan  t   dost olalım.

Bu annaşmaktan sora biz haylak vakıdımızı ga irirdik birerd , lafedirdik onu-bunu d ş n rd k ev , kızlara. Biz ikimiz da pek ist rdik g relim Aşhabad kasabasını, ama nekadar orada   rendik bizi hi  bir ker  bil  kolvermedil r kasabaya. Tezd  biz tanıştık taa bir dostlan Moldovadan. Buydu Sergey Gamar ta Dond şan rayonundan da biz  artık   m z  yaşamak oldu taa şen. Avşamneyin lafımız şakalarımız hi  bitm zdi, eni dostumuz Sergey  ıktı bir b  k şakacı hem laf ustası, onunnan biz sansın lafettikt n sora kendimizi evd  duyardık.

Kostı biraz zor lafed rdi moldovanca, ama pek  alışırdı   renm  . S l rdi, ani bilirmış bizim tarafları, ki o tanışmış Poyrazdaki Moldovaylan, a an   renmiş Dond şan proftehnikumunda. O pek beenmiş bizim tarafın evlerini, dey rdi onnar resimniymişl r nic  k  k uşak oyuncakları. Ama b n hem Sergey Kostinin taraflarında Moldovanın g n duusunda hi  yoktur olduumuz.

- Askercilii bitirdikt n sora, dey rdi Kostı, -mutlaka sizi teklif edec m biz , bizim da tarafımızın var  ok g zellikleri.

Noyabrinin bitkisind  bizi   m z  hem taa birkaç kafadarlarımızı Sovet askerind n, ani dururduk Aşhabad kenarında yolladılar Afganistana. Burada biz bulduk taa bir vatandaşımızı Bitalii

Botnaruyu. O artık burada olmuştu üç ay bulunêr da annattı bizä askercilik izmeti için yabancılıkta. Biz dördümüz olduk bir Moldav brigadası gibi bu uzak sınır aşırında. Üç moldovan hem bir gagauz.

Te nelâr armadêr Vitali Botnaru:

- Açıan işittim, ani var eni gelân Moldovadan sevindim da bekläârdim onnarlan buluşmayı nicâ kendi hısınarımnan. Sabaası görüştük. Etiştirâmedim bir moldovanca laf söylemää başladık sarmaşıp öpüşmää. Bundan sora başladılar sıradan işlenir günnerimiz gezip tarardık dolayda erleri, geçirirdik maşına kolonalarını bayırlık geçiklerindän, neredä vardı çok şüpele saklı duşmannar... Eni dostlarım Kostı, Sereja, Gena ilk günnerdä açıan gördülâr kan dökülmesini kahıra düştülâr, kafaları ildi... Sorêrim

- Ne çocuklar, allele pıtladınız? Susêrlar.

- Korkmadık, ama çok zor bu kannı iş, -deer Gena.

- Ama sän ne susêrsın, pek mi korkunç? -sorêrim Kostiyä. O hep susêr.

Elbetki onnara bu ilk günnä pek korkunçtular. Bu situaçieya lââzımdı alışmaa. Bän sä artık biraz sınaşıydım da çalışırdım dostlara yardım edeyim bişeylän.

Vitalii oldu du Moldovadan dostlara nicâ bir büyük batü. Açan olurdu pek zor bişey, dördü da toplanırdılar Vitalinin dolayına. Ama Kostı ona ölä da dârdı:

- Bizim büyük boba!

Akına birerdä askercilik yaptı bu çocukları öz kardaş. Açan bän geldim Vitali Botnaruun evinä Starie Mihayläni küüyünä onun karısı Valentina annattı bana nası Gena hem Serioja belli günnerdä gelirmişlâr onnara evä da saatlar boyuna lafedârmişlâr, nicâ bir anadan kardaşlar hem Kostı Bodur da nicâ diri bir can sansın onnarın arasında bulunmuş.

O hatalı gündä fevralın 25-dä 1982-dä Gena Vitali hem kostı bir broneşinadaymışlar. Vitali maşınayı haydarmış, Kostı hem Gena patladırmişlar avtomatlarlan... Kamion kolonası türlü iinti işlerinnän ilerlârmış yolca. Calalabadtan Kabula. Bayırlar arasında uçurum içindä, neredä sık çatışmalar olurmuş bir sürü duşman saklıdan

hucum etmişlär. Bu atakaya karşı koymuş Seriojanın hem Kosti Bodurun bronemaşinası. Makar ki duşmannarın pozitiyası çok yakışıklıymış, onnara saklı üüsek bayırlardan görünürmüş islää yol, kolaymış patlatmaa hem urmaa nereyâ lââzım, onnar kolonayı durgudamamışlar hiç birisi da maşinalardan zararlanmamış. Uçurum içindâ ateş atmaklar saar etmişlär ortalı, ama onnar darma daanmışlar yokmuş belli uurları.

- Satın alma cenkçilär, -deer Gena, - kendi çorbacılarının önündâ severlär göstermää kendi kıyaklını da nekadar taa çok ateş ederlär, gürültü yapêlar.

Biz bu gün ne izin kabulettiydik onu tamamnadık, ama Kostinin maşinası taa lââzımdı alsın bizim askerleri, ani vardılar saklıda, ilerledik oraya da taman bu kıpımda toparladı eni ateş atmaklar. Biz da durmazdık taa çirkin ateşlän cuvap edärdik karşıımızdakılara. Açan avtomatın patron kesesindâ bitti patron, Kosti Açtı kapaa da çıkıp başladı doldurmaa avtomatı. Taman bu arada onu seçti bir duşman snayperi da taa ilk ateştâ urdu çocuu. Te butakım ansızdan kaybeldi bu düüştä bizim dostumuz hem kafadarımız. O can verdi bizim gözümüzün önündâ...

Biz topladık o saklıda kalan askerleri, aldık Kostinin da tenini da gittik kendi askerlik erimizä. Açan etiştik düz erä, Vitali Botnaruk durguttu maşınayı. Yolca bizimkilär götürürdülür plenâ alınmış duşmannarı. Vitali hızladı öldürmää o duşmannarı, ama duşmannarı götürän durguttu üfkeli Vitaliyi.

- Soldat, sän nänı? Uslan.

- Kosti için bän bu rezilleri yok edecäm! -baardı o nicä bir akıldan bozuk.

- Yok diil bunnarı, ani artık tutulmuş da baalı elleri, ama yok etmää lââzım te onnarı, ani bayırlar aardına kaçtılar.

Biz Seriojaylan ikimiz gücülä uslandırdık Vitaliyi da o aldı elinä maşınanın dümenini. Bizä hiç diildi kolay. Olduyduk çok taa sert, taa kaskatı, hazırđık kan davası yapmaa öç çıkarmaa kardaşımız için nekadar da bu iş bizä tutmasa. Hem taa sora biz Kosti için çok cenk ettik tıkk duşmannardan çıkardık.

Kostinin anası-bobası koruyêrlar oolunun kıyatlarını nicä en paalı işleri, sık-sık onnarı enidän okuyêrlar. Yazarmış o oolcasına kısıdan çok kuşkuymuş bobasına hem anasına. Bu içerdä ikonalıkta Kostinin soldatlık patreti da durêr. Hep ölä bir foto o yollamış Dondüşana da o karagöz moldovankacaa Liudaya. Onun için Beşalmada ana-boba üürenmişlär artık açan Kostı raametliydi... Kostı kendi intim duygularını saklaarmış nicä küçük uşak. Liudaya o adamış çok kıyat yazmaa hem askercilii bitirdiyen getirmää onu Beşalmaya, üüretmişti onu saymaa gagauzça hem annatmış, ki onun mamusu pek islää bir insan hem o birüz annêêr hem lafeder dä moldovanca da o hiç korkmasın hepsi olacek islää... Bu neetlerin yokmuş eceli aslıya çıksınar.

Afganistandan Kostı türlü maanalar beterinä olmamış zamanı yollasın evä üçüncü kıyadını. Yaklaşmış Martın 8 o hazırlanmış kutlasın mamusunu bir kıyatlan hem bir da baaşışlan - almış anasına deyni bir saat. Bu son kıyadını hem baaşışını vermiş anasına onun askerlik kardaşı Kostı Botnaru... Hep ona düşüş düşmüş gatirsın evä Kostinin ölüsünü. Etişmiş o teneki sandıklan Komrada. Buradan da kıyıştırmamış onu birdän Beşalmaya götürsün, läüzümmüş hazırlamaa evdekilerini. Gitmiş yalnız Vitali

- Bu pek zor bir işti, -söleer Vitali,-bän ilktän uruştum hısımnarınnan. Hen zordu lafa durmaa anasınnan. O hızlandı benim boynuma da bana dedi Kostı...

Altı yıl geçti ozamandan. Biz eer yılın karımnan gideriz Beşalmaya ölä gideeriz nicä kendi anamıza-bobamıza. Kostinin mamusu ölä da bilmeer benim haliz adımı hep deer bana Kostı.

- Beendiniz mi Beşalmayı? -sorêrım Vitaliniñ karısına Valentinaya.

- Küüy, -deer o, -nasıl da başka küüylär, ama bän çok beendim insannarı, onnar çok musaafir sevice, islää hem çok açık insannar. Bodurların aylesindä ne da yortular olsa bizsiz onnar sofraya oturmêêrlar. Gittik onnarın eni ev ayazmasına, Kostinin sevgili kızıardaşına eni ev yapmıştılar, kardaşlarının düünnerinä hem onnarın uşaklarının kumatriyalarına...

- Şimdi biz artık ömürünâ hısım olduk, - ekleer karısının annatmasına Vitali...

Beşalmada Kostinin anılması diri, onun adına şkolada var bir pioner grupu. Bu grupta hep o üürediciykanın Mariya Vasilievna Kapaklının uşakları, ani Kostiyi da üüretmişti şkolada. O terbieder gelân evlat boylarını ölä nicâ Kostiyi da üüretmişti olsun dürüst, olsun kuşkulu ana-bobaya hem büüklerâ, saysın küçükleri, yapmasın fenalık, sevsin ana topraanı, dilini hem adetlerini. Valentina Vasilievna gösterer bana o skemneyi neredâ bir çala oturmuş şindi artık ölümsüz Kostii...

Mezarlıkta gördüm Kostiyâ koymuşlar bir anıt taşı burayı sık-sık gelir uşaklar hem büüklâr sucaaz döküp birkaç da çiçek koyêrlar...

Sovetlâr Birliin Uüsek Sovetin Prezidiumun kararına görâ Kostii Bodura verildi Askercilik izmetindâ canını kaybetti için Kırmızı Yıldız Ordeni (ölümündän sora).

Kiyattan «Vernosti priseage»

LATİN GRAFİKASINA YOLUMUZ

İlktän baştan sözmüş, lafmış, laf da Allahtaymış sora ardına gelmiş iş yapmak bu da insandaymış...

Gagauzların da kultura yolunda bu eski kutsal sözlär gerçek oldular. Hepsi eski yazılarda gibi çeketti laftan... Tutërim aklımda olduydu Moldova Yazarlar Birliindä bizim gagauz yazıcıların bölgesinin bir toplantısı gelmişti bizim yazıcılık temelcilerimiz Dionis Tanasoglu ozamankı Komrat universitetin rektoru, Todur Zanet sevgili «Ana zözü» gazetemızın redaktoru, Olga Radova hep bu gazetanın işçisi, Moldova Akademiyasından şair Stepan Kuroglu, Petri Çebotar hem da küüydän gelmiştilär birkaçı Beşalmadan vardı üç kişi raametli D. Kara Çoban, Mina Kösä, Vasili Filioglu, Valkaneştän N. Tufar hem vardı taa başkaları da. Bän açtım toplantıyı da çalıştım yapalım protokola görä herkez lafetsin sıraylan da sözlär geçirilsinnär yazıya, ama toplantı gitti heptän başka türlü. Payısın ettik lafetmää kimin ne akılı buyururdu nicä sokakta bir dernektä lafedilirdi eveldän gagauzlarda.

Laf gidärdi bizim gagauzluumuz için kimiz biz, neyiz, neredän koştuk gagauzlar, neredä eski köklerimiz hem nereyä gideriz büün. Bu işleri incelemäk için, elbetki başladık istoriyayı aktarmaa. Baktık Ay-Boba Mihail Çakirä. Onda bulduk laflarını, neredä söleer, ki biz gagauzlar türk boyların bir dalıyız, yazmış bu işleri latin grafikasında, bu yazıyı bulmuş çok uygun bizim gagauzların dilinä. Düşünmeyä vardık-sanki bir popaz, din adamı olmazdır yalan yazsın... Koyduk önümüzä soruşu: neçin sanki biz 1957 yıldan beeri gagauzçamızı rus kirilik alfabetindä yazëriz. Bu konuşmamızda taa bir soruş ortaya çıktı. Eer biz büünkü gagauzlar Orta Asiyadan türk boylarındansak, ozaman yazılarımız da diil 1957 yıldan çeketmesi, ama çok taa derin

evellerdän olmalıdır. Bezbelli, ani diilmişik biz heptän yazısız millet, ama ne zamansa yıllar uzunnuunda istoriya dönemeçlerindä ya unutmşuk, ya kaybetmişik yazımızı, çikër ölä, ki eski dedelerimizin yazıları Orhon taşlarında çentili kalmışlar, istoriya onnarı hep taa büün da aaraştırër hem çok meraklı bulër, neçin ki bu yazılar olur sayılısınar dünnäädä en eskilerdän birisi. Bu türlü düşünmeklär çoyumuza gurur verdi eni aaraştırmak yollarını açtı...

O günnerdän beeri aramızda çok dartışmaklar oldu, ama son sonunda hepsimiz annadık, ki Ay-Boba Mihail Çakirin çok büyük dooruluu varmış açan çeketmiş gagauz dilindä kıyatlarını latin bukvalarınnan yazmaa. Gagauz dilin yazısına en uygun alfabet Latin alfabetiydir, neçin ki hep bu yazıları ayırmış taa başka türk milletleri da. Büyük Kemal Atatürk kendisi göstermiş, ani millet yok nasıl kalsın eski dolaşık arap yazılarında da geçirmiş türk dilini latinä. Te neçin biz da gagauzlar borçluyuz mutlaka bu adımı yapalım hiç oyalanmadaan. İlk başlasın yazıcılar üüredicilär, ozaman annaştıydık, ki Ana sözü gazetamız ilk adımı atacak. Todir Zanet dedi, ki ilktän yazıların başlıklarını basacez latinnen sora da başlayacez kimi sayfaları basmaa, butakım okuyucularımız da başlayaceklar alışmaa, neçin ki şkolalarımızda üüredilmemiş yazılara büyük insannar zor alışaceklar. Bu düşünmeklärden kaldık, ama çok geçmedi gazeta yaptı sefteyi, işidildi karşı laflar da, bu benim esabıma görä çok büyük önemli başlantıya, da ozaman «Ana sözü» açti bir diskusiya rubrikası «Yazımız üzümüz» Bu rubrikada dartışmaklar hazırladılar çoyumuzun istediini, yol eni yazıya geniş açıldıydı...

Geçmedi çok vakit Moldova Cumhuriyetin da Parlamenti verdi kayıllık gagauz dilin eni yazısına. May ayın 13-dä 1993 yılda

çıktı karar, ki gagauz dilin yazısı geçsin latin alfabetinä. Bu devlet kararından sora «Ana sözü» gazeta artık bütünü başladı basılmaa eni alfabetlän. Taa sora çıktı Türkienin yardımınan «İLK OKUMA ALFABET KİTABIMIZ» onu bän hazırladım bir buçuk yılın içindä. Basıldı İstanbulda da onu getirdi bizä ilk ziyaretinde Türkiyenin baş bakanı Suleyman Demirel kendi uçaannan. Ama şkolalarımız kabuletmedilär bu eni alfabetlen bukvalı. Üredecilerin arasında vardı taa çok eski küflü düşünücülär. Lääzım oldu bu zoru da aykırılalım. Çok geçmedi şkolalarımız hepsi geçtilär eni yazıya dedelerimizin yazılarına türkiyeylän barabar. Gagauz Halkına Türkiye başladıydı yardım etmää taa 1935-1936-cı yıllarda açan Atatürk yollamıştı gagauz küülerinä bir vagon kitap. O kıyatlarla büüdü çoyu büünkü bizim ilkinki boydan intelligençiyamız.

N. Baboglu ilk gagauz alfabet kıyadını hazırlayan latin alfabetinnän.

Gagauz yazarlar bölümün başkanı.

NİKOLAY BABOGLU Mart 24 cümeertesi 1990-cı yıl «Ana sözündä» yazı

SAYGILI - OKUYUCU, - yazër «Ana sözü», - alatlama üfkelenmää hem koymaa bir tarafa bu gazetayı. Saburlan da oku bu yazıları. Beki onnar alfabetimizä bir eni bakış açaceklar.

GELECEEMİZÄ DÜŞÜNERÄK YAZIMIZ ÜZÜMÜZ **(Alfabet için söz)**

Bu danışmamda isteerim aaraştırmaa birkaç soruş bizim gagauz yazılarımız için. Büünkü gündä pek lääzım lafedelim bu işleri, neçin ki ömür dünneeyin türk milletleri hazır olërlar geçmää latin alfabetinä, esaba alarak, ki haliz bu alfabet verer

taa dolu dillerin seslerini hem baştan olur söyleyelim ki pek uyar bizim gagauz dilimizä dä.

Artık herkezi bilir hem çoktan tanındı, ki bizim gagauz dilimizin damarı çeker türk dillerin aylesindän. Sovetlär Birliindän kopan türk milletlerin yazıları yıllarca kirilik alfabetindä kaldılar, beki hiç diil kendi istediklerindän, ama rejimin betterinä. Gagauz dilida, ani başladı yazısını diil çoktan hep o rejimin altında yoktu nasıl almasın kirilik alfabetini.

Türkiya üzlärden yıl baamsız bir devlet olarak esaba aldı eni afabetin üstünlüünü da asirimizin başlantısında geçti arab alfabetindän latin alfabetinä da göreriz ne üüsek etiştirmekleri var türk halkın dil ilerlemesindä, literaturada hem toptan kultura işlerindä, yok şüpä ani bu etiştirmelerä yardım verdi latincä yazılar da.

Salt bizim gagauz dilimiz, başka turan türk senselelerdän kaarä, annaşmaya aramızda bakınca, hepsindän yakın Türkiye devlet dilinä. Bu üzerä olur koyalım soruşu - neçin sanki olmaz biz gagauzlar da kullanalım yazımızda hep o latin alfabetini, angısını Türkiye bunca vakit hem pek faydalı kullaner? Neçin lääzimoldurmamalı bu büyük milletin yazı praktikasını?

Bu benim teklifim olaydı birkaç yıl geeri, vardı nasıl bizä kabaat düşürsünnär, ki bizim var çekilmemiz Büünkü Türkiyanın amerikayca kapitalistliinä. Yok şüpäm, ani büün da var etecek nekadard kuvetlär, ani bizä karşı çıkacaklar, bizi kötöleyecekler hep o eski maanaylan.

Ama taa baştan isterim ayırı nişannamaa, ki bu iş benim kendi düşündüüm da büünkü gündä, açan var dooruluumuz türlü başka-başka düşünmeklerä, olur benim da nicä bir yazıcı kendi ayırı düşünmäm olsun. Taa sonunda bu üzerä bän borçlu söyleyim, ki bana diil hep okadar nasıl, angı alfabetlen yazacam benim yaratmalarımı.

Taa aşaada isterim göstereyim neylen olur doorudayım bu teklifimi eni yazıya gemk iin, göstereyim, ki o faydalı hem sleyim o zorlar iin da ani var nasıl olsun bu işt, nein ki gem bir alışılmış yazıdan başkaya, diil pek kolay hem kusursuz iş.

ILKİN FAYDALAR:

1. Gagauz dili, ani bn kadar kirilik alfabetinnn yazr, onun var 37 bukvası, ama latin alfabetind, angısını bn trkiya kullanr, angısına biz da isteriz gem var 30 nışan (bukva). Sayılr, eer gersk, bizim geln evlat boylarımıza sekiz nışan taa az lzım olacek aklında tutmaa, demk taa kolay olacek okumaa hem yazmaa renm.

2. Halkımız hep taa yaklaşr türk milletlerin kulturasına, taa pek Türkiya türklerin yazısına, gememiz eni yazıya kolay verir lzım olduralım Anadalu türklerin zengin lingvistika praktikasını, bilgi hem literatúra işlerini da olur kolay biribirimizdn dnlem.

3. Gagauzlar olur taa kolay annaşsınnar Moldovan halkınnan da, nein ki o artık geti kendi eskidn kullanılmış latin alfabetin hem angısı hi ayrılmr bnk Trkied kullanılan alfabetn.

4. Latin alfabetinnn gagauzlar taa pek yaklaşaceklar Evropanın hem Amerikanın da zengin kulturasına, ani dzl hep bu grafiyaylan.

5. Latin alfabeti bizim dilimizi var nasıl yapsın taa pek kendiysin gzl hem meraklı, versin ona kendibaşınalık da korusun onu asimiltiyalardan.

6. *Taa sonunda en tecil maana ani yapr bezi mutlak geelim latin alfabetin, var kendi istoriyamız, tarihimiz. Latin yazılarını seft başlamış kullanmaa gagauz dilind bizim aydınnadıcı hem renik ayozlu boba Mihail akir. Taa asirin başlantısında o evirmış gagauz*

dilinä Evangeliyayı Çasoslovu hem başka klise kiyatlarını. Butakım bizim geçmemiz eni yazıya var bir zakonca proşes dönmeäk eski köklerimizä, neredän çeketmiş kulturamız.

Bunu da olur söylemä, ani büünkü gündä kirilik yazıları azbuçuk girdilär sınaşmamıza. Başlantıda onnardan vazgeçmä, olur olsun zor. Bundan başka olur zorlar görelim üürenmeäk kiyatlarımızı enidän tipara basınça.

Ama hepsini zorları olur kolay üsteleyelim eer biz annarsak bu adımın pek läüzimnini gelän zamannar için, kulturamızın istoriyalı ilerlemesi için, neçin ki latin alfabeti olër bütün dünneyin alfabeti Alalım yaponnarı, çinneri onnar da telegramalarını latin yazılarına geçirerlär, ama eni yaşamamıza girän kompüterlerdä sadece latin alfabeti kullanılër hererlerdä.

Bizim büünkü gündä kullanılan kirilik alfabettä var 7 bukva (ц, щ, у, я, ъ, ъ, ё) zeedä, angıları hiç diil läüzim gagauzçaya, onnar diil yardım etsinnär, ama taa dolaştırërlar yazımızı.

Aşaada vererim eni alfabet projesini hem kendi şiirlerimi bizim latin yazılarımızlan.

Символ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Татарский буквы	А	А	А	В	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С
Татарский цифры	а	ä	ä	б	с	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç
Буквы Срп. укр.	А	А	А	В	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С	С
Буквы Крым.	а	ä	ä	б	с	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç
Насып латин алтын русы буквалары ушдурар	а	ä	ä	б	с	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç	ç

ANA SÖZÜ Aprel 7 - 1990-cı yıl

Nikolay Baboglunun yazısına «YAZIMIZ-ÜZÜMÜZ» temaya

cuvaplar, yazılar düşünmeklär Gagauziyadan hem başka erlerdän.

Gazeta açtıydı bir rubrika «Geleceemizä düşünerek» da çaardı okuyucuları yollasınar redakçiyaya kiyatlarını. Te nelär yazardı «Ana sözü»

Geçtiki nomerdä biz verdik Yazıcı Nikolay Baboglunun statiyasını, neredä o acıklëer kendi düşünmeklerini latin grafikasına geçmemiz için. Te ne türlü kiyatlar geldi redakçiyamıza bu publikaçiyadan sora.

F. Dukal hem E. Dülger KAZAYAK KÜÜYÜNDÄN
ikinci orta şkoladan

Cuvap vereriz gazetada tiparlanmış Nikolay Baboglunun danışmasına «Alfabet için söz» Biz çoktan aramızda bu iş için lafederiz, ani bizim dilimizä taa uygun latin grafikası.

1. Şkolacılar annamëerlar rusça sesi Я yazëriz Yot hem a bukwaylan (ya). Çok şaşırmaqlar olër bu rus alfabetindän yımışak nışannan (ь) da. Taa uşaklara zor annamaa neçin lafi pek çoyu yazër pekь hem başka... Umut ederiz, ki eni yazı koyacak hepsini erli erlerinä.

2. Latiniņa yardım edecek taa ii annamaa başka yabancı dilleri, taa islää annamaa, yazmaa, okumaa ingiliz, fransiz dillerini.

3. Uşaklar bilerlär, ani türk dili bizä gagauzlara en yakın dil. Biz isteeriz Türkiyanın dilinnän taa yakın olmaa, tanımaa Türkiyanın kulturasını, bu uzerä taa çok läazım okumaa Türkiye literaturasını, ama nası okumaa, açan bizim bukvalar rus bukvası?

Biz sanëriz, ani Baboglu diil dooru bir iştä. O bulunurdu bizim büünkü yazımızı kabuletmektä taa 1959 yıllarda, neçin taa ozaman birdän başlamadılar gagauzçayı latin alfabetinnän.

Ama Şimdi l  zım isl   akıllı kiyatlar yazmaa eni yazıylan, herbir uşaan elin  hem  redeciler  l  zım kursa yapmaa, ki ilkin onnarı alıŐtırmmaa eni alfabet .

Hem taa d Ő neriz ki bu eni yazıya geŐm k iŐlerinn n l  zım iŐlesinn r hepsi bizim gagauz bilimci adamnarımız.

MİHAYLOV AGEYİN G RGİSİ KİŞİNEU KASABASINDAN

Saygılı yazıcı Nikolay Baboglu,  oktan ist rdim bizim gazetamızın sayfalarında olsun latin grafikasında yazılar.  fkelenm   hiÇ alatlam erim hem hiÇ yok ney   fk  tutmaa. B n da esap al erim, ki biz geŐtiyn n latin grafikasına laflarımızın sesi taa dooru niŐannanacak. Taa ii olsun 30 nişan nekadar 37.

GeŐirm   gagauz dilini latin grafikasına l  zım Şimdi, aÇan tipardan diil  ok kiyatlar  ıktı, aÇan moldovannar da artık geŐtil r eni grafikaya. Biz taa kolay olur dilimizi bilelim, yaklaşalım T rkiyed n jurnallara gazetalara hem kiyatlara. Pek dooru s leer N. Baboglu, ani gagauz dili t rklerin dilin  hepsind n yakın.

GeŐtiyn n latin yazılarına d Ő nerim, ani olacek kolay okumaa Nazım Hikmeti da başkalarını da. Ozaman elbetki taa kolay olur gitm   Ankaraya, İstanbula da tanışmaa T rkiyenin istoriyasinnan, literaturasinnan, yapmaa alıŐ-veriŐ, taa derind n dostlaŐmaa.

Duy rim, ani latin  geÇmemiz olur uyandırsın  ok soruş. L  zım hazır olmaa cuvap etm   bu soruŐlara. Ozaman hepsi ilkt n annamarsalar da ileri dooru annayıp sevecekl r da.

ANNA G M ŐL  KİŞİNEU KASABASI

Zaman hayır olsun redakŐiya. Bitki nomerd  okudum Nikolay Baboglunun d Ő nmeklerini da isterim sizinn n pay edeyim

kendi duygularımı.

Çok uyër latiniña bizim dilimizä. Pek kolay okumaa da. Şindi okuyup gazetada kimi yazıları, bän taa bir kerä bunu annadım. İleri dooru bekim taa derindän biz tanışacez hem annayacez hepsini latin yazıların kurallarını.

Şindi bir isteyişim var. İsteerim nekadar taa çok materiallar veräsiniz Türkiya için, sizdä az tiparlanër bu devlet için. Neredän var nicä türk dilindä kiyat almaa? Bän pek meraklanërım bu bizim hısım Türkiyeylä.

Vererim sesimi, ki bizim gazetemız geçsin latin alfabetindä çıkmaa.

VLADİMİR TOPAL KAZAYAK KÜÜYÜ- CADIR RAYONU

Seläm redaktşiya! Seläm Nikolay Baboglu! Saa olasınız, ani alfabet için sözüünüzü tiparlamışınız. Te buydur haliz bir geleceemizä düşünmäk. Bän üfkelenmedim, koymadım gazetayı bir tarafa, ama çok sevindim da kuşkulu okudum. Sanërım ani bu temayı lääzımdı gazetemızın ilk nomerindä taa kaldıralım. Herbir gagauza belli, ani kirilikada gagauz dilini zor okumaa. O hiç açmëer bizim dilimizin derinniini. Çoktan biz lääzımdı danışalım o halkın kulturasına hem yazılarına, kiminnän biz istoriyadan baalyız. Bän teklif ederim Ana sözüündä bir rubrika açmaa «Üreneriz gagauz dilindä dooru yazmaa hem okumaa». Diil saklı, ani insannarın üzdä 90-nı yoktur okuduu, yazdı ana dilindä. Bu pek acılı hem da korkunç iş. Ama halkımızın bu iştä kabaatı yok, zerä ozamankı sistema öläydi. Sanërım, ani geldi vakıt gagauzun üreeni açmaa.

MIRON DERMENCI-GAGAUZ, FİLOLOG UKRAİNADAN KOBEY KÜÜYÜNDÄN

Bän kayılım hepsinnän ne yazmış Nikolay Baboglu. Ama

bendä da var birkaç fikir, isterim onnarlan hepsini okuyucuları tanıştırayım.

Latin alfabetinä belli ki gagauz dilini läüzüm geçirmää, ama bu işi läüzüm pek yavaş yapmaa. Şindi şkolalarda üürenmäk gider kirilik yazılarına görä, bu üzerä düşünerim, ki latinä geçmaa olur sadece dört-beş yıldan sora, ama başlamaa küçük klaslardan, büüklär sä ko sadece üürensinnär yazmaa latinnän, ama uroklar gitsin ölä, nicä onnar alıştılar küçüktän.

Geçtiynän latin alfabetinä bizä çok ilin olacek okumaa türkçe kıyatları, taa olur demää ki biz pek kolay üürenecez başka milletlerin da dillerini, kim ani kullanër artık latin yazılarını.

Hem taa bir iş Nikolay Baboglu verer gazetada latin alfabetini. Sanërim, ani bu alfabeti läüzüm olaceydı ölä tiparlamaa iiri bukvalarlan hem da renkli hem da ölä bir yaprakta, angısını yakışsın kesip da çebindä taşımaa, bu kolayladır onu taa tez üürenmää hem kullanmaa.

Isterim bizim uşaklar ilin alsınnar kolayını latindä yazıp-okumayı.

BRATAN IVAN-STOYANOV N.KARAYVANOV D.TERZİ

HEM TAA 29 imza.

BEŞGÖZ KÜÜYÜ ÇADIR RAYONU (yazërlar rusça)

Saygılı redaktiya «Ana sözü»! Biz Çadır rayonundan Beşgözküüylülär danışëriz sizä protestlän. Biz ana sözünü kabulederiz diil çoktan taa alışmadık ana dilimizdä okumaa eski yazıların, ama siz artık sıkıştırërsınız bizä bir da tanınmadık alfavit latinitayı. Biz bu işi hiç istämeeriz hem ileri dooru da yazarsanız latinişaylan biz Ana sözündän heptän inkär olacez, okumayacez, isteriz bizim da sesimiz işidilsin.

ANA SÖZÜ

may 5 1990:-cı yıl

Nikolay Baboglunun yazısına «Yazımız-üzümüz» temaya gazetada basılan cevaplar yazılar düşünmeklär Gagauziyadan hem başka erlerdän

VANI OGLU IVAN KIŞINEU KASABASINDAN RUBRİKAYA
«GELECEMİZÄ DÜŞÜNERÄK»

Büük selämlar sizä bir hak oguzdan. Okudum Nikolay Baboglunun statiyasını, bir da yanniş laf yok. Okuduynan bu düşünmekleri sandım ani çıkmayacak bizim aramızda birisi, kim karşı gidecek bu yazılara. Ama yanılmışım. Birkacı yazërlar, ani onnar taa gagauz dilini üürenmedään onnara baalarmışlar latinişayı. Ama isterim sormaa o Beş-Gözdän kıyat yazannara angı dildä yazdınız gazetaya o kayıl olmamazlınızı? Yazmışınız «Ana sözü» adında gazetaya, ama neçin yazmadınız ana dilinizdä? Bu benzeer ölä işä ani «Pravda» gazetasına yazmaa gagauzça. Yazaydınız gagauzça olaceydı bekim yannişlık, ama siz makar savaşaceydınız kendi dilinizdä birkaç sıra yazmaa. Bundan sora taa isterim sormaa Siz gagauzmusunuz? Siz var nasıl deyäsınız gagauzus, ama gagauz dilini şkolada üürenmedik, ama evdä da mı lafetmeersiniz gagauzça? Allelem siz hep yabancı dildä lafetmişiniz. Bu üzerä diil mi islää olaceydı, ani şindi çeketmää üürenmää doorudan eni alfabetlen latinitaylan da alışmaa ona, diil kirilik yazılarına.

Ama neçin oturmaa da düşünmää? Neçin annatmaa o insannara, kim annamëer? Neçin bunnarı yapmaa açan taa kolay baarmaa «Diil lääzım!» Hep böleleri baarırdılar «Diil lääzım milletli şkolalar!», «Diil lääzım avtomiya!», «Diil lääzım...!» Bunnar öleleri, kimä hiç bişey diil lääzım. Var aramızda öleleri da, ani unudërlar ana dilini, istämerlär onu bilmää. Te onnar şindi «Diil lääzımlan» çalışërlar otalamaa başkasının da fikirini. Olmaz bunu yapmaa kafadarlar, bu iiläa

getirmeyecek.

Siz korkudersınız ani atılacemışınız gazeta «Ana sözündän». - Atılın bu taa ii gösterecek sizin üzünüzü.

Sanırım ani gazetamızda lâazım açmaa bir eni rubrika «Üüüreneriz eni grafikada gagauz dilini» Kim isteyecek o üürenecek. Olur ölä da olsun ani, kim büün karşı gider, sabaaya deyär ki biz latinişasız olamayız.

Şindi ölä vakıt, açan hepsi aarër kendi köklerini, çekiler kendi soylarının yanına kulturaya, literaturaya hem başka işlerä, sanırım ani bu iştä hiç bişey yok kötü. Biz lâazım uşaklarımızı üüredelim hem kendimizä da çok gelmeyecek biraz-biraz üürenmää.

Belli ki benim bu yazılarımnın kimisi kayıl olacak, ama kimisi da kabul etmeyecek onnarı. Salt bir iş isteerim sölemä - DÜŞÜNÜN! Düşününüz, kafadarlar. Biz büün yapmarsaydık bu işi sabaaya olur geç olsun. Seftä mi gagauzlar kendi kısmetini kaçırër? Allah yardım etsin bizä!

SERSAMALIEV MIHAIL ENOTAEVKA RAYONU
ASTRAHAN SINCAANDAN

Gün aydın paalı kafadarlar, paalı arkadaşlar! Ban pek sevindim Nikolay Baboglunun teklifinä, ani tiparlandı «Ana Sözü» 6-ncı nömerindä. Bu teklif nicä siz da aklınızda tutersınız gagauzların öz alfabeti için laf, angısında taa baştan bizim aydınadıcımız Mihail Çakir yaradılmış.

Elbetki aslı hem dooru ani latin alfabeti gagauz dilinä ses hem söz biçimindän taa kolay uyër nekadarkirilik bukvaları. Bunu istoriyadan bileriz, ani latin grafikasını 40-cı yıllaradan kullandı may hepsi Sovet Birliindä yaşayan türk halkları (Örnek Azerbaycan, Moldovada da Tiraspolidä) Ama sora Stalinizma politikası ölä yaptı, ani hepsi geçti kirilişaya. Yıllar geçtikçä bölä duruma etiştik, ani büünkü evlat boylarımız kendi ana dillerini

büz-bütün unuttular. Buna görə bän kayıl diilim, ani bizim oollarımız kızlarımız kendibaşinalıklarını unutsunnar.

Hepsimizä belli, ani türk hem gagauz dili heptän yakın, onuştan läözüm bu iki halkın baalantıları taa kaavileşsin alfabet birliinnän, literaturaylan, incä zanaatlarlan. Bu üzerä da läözüm koyalım soruşu-neçin biz läözümoldurmayaalım bu iki hısım milletlerin kulturalarını, literaturalarını ikimizin da faydasına. Latin alfabetin hepsi bu işlerä çok faydası olacak. Buünkü türk dilleri Kirilik alfabetin beterinä uzaklaşerlar biri-birindän, kiyatlarımızı zor geler okumaa. Bunu da söyleyim Gagauzlar yaşerlar moldovan kardaşlarinnan bilä, onnar artık geçti kendilerin eskidän alfabetinä, onnarlan da läözüm kaavileştirelim komşuluu buna yazı birliimiz da yardım edecek. Ama gagauzların çooyu razı olacaklar geçmää. latin yazılarına.

KELOGLU YU.P.Kişinëu KASABASINDAN

«Ana sözün» 6(43) nomerindä Nikolay Baboglundun teklifini, ki yazmaa latin grafikasında okudum. Hiç diil läözüm taa bir kerä sıralamaa te o uygunnuqları, ani eni yazıya geçmemizlen dilimiz kazanacak. Sadä var nicä pişman olmaa, ani bu işlər olmadı taa 1957-ci yılda, açan bizim alfabetimiz baştan erleşirdi. Ama yok bişey eer biz şindi da dönärsäk bu faydalı işä. Bu iş taa kaaviledecek hem ilerledecek bizim eni gagauz kulturamızı. Şindi gagauzlar yaşerlar moldovannarın, ukrainnerin arasında. Bizim halkımız pek işçi hem talantlı. Var bizdä istoriya bilimcileri, var matematikacılar, fizikacılar sora var yazıcılarımız çalgıcılarımız, resimcilerimiz... Geçirdiynän bizim alfabetimizi latinä, genç gagauz literaturanın hem moldovan kulturasının baalantıları taa gözäl olacaklar. Bundan kaarä latinita verecek kolaylık başka Evropa milletlerini da taa ii annamaa. Sanërim, ani bu yola gelecek hepsi eski Sovetlerin türk milletleri. Sayërim,

ani bu soruşu şindi hiç olmaz brakmaa bir tarafa. Saa olsun N.Baboglu ani kaldırdı onu vakıdında. Problemayı lâüzim koşulup da çözmää. Hem da diil yarım-yurum kararlar kabuletmää, ama bütün cümneyi bu işä toparlamaa hepsinin kuvetini hem çalışmasını lâüzimoldurmaa.

Herbir islää eni iş kendinä ilktän çok zorlar bulër, enilik birdän kapamëer hepsinin kayıllını. Ama Nikolay Baboglunun stiyasında tecil soruş ölä koyulu, ki yok ona nicä taş ürekli kalmaa.

Sayërim, ani bizä deyini örnek hem en maanalı argument olsun, ki gagauzların aydınadıcısı, duh kaldırıcısı Ay Boba Mihail Çakir yazarmış latin grafikasında da üüredärmış gagauzları işçi, açık ürekli hem fenasız olmaa.

İslää baktıynan Nikolay Baboglu teklif eder dönmmä bizim köklerimizä, eski yazılarımıza, butakım da saymaa eskileri, zerä sadece eskiyi tanıyıp bilip var nicä yaratmaa bişey eni. Nikolay Baboglunun teklifi - gagauz kulturasını ilerletmää deyni düz hem açık bir yol gibiydir.

ANA SÖZÜ NİKOLAY BABOGLUNUN YAZISINA
«YAZIMIZ ÜZÜMÜZ» TEMAYA GAZETADA BASILAN
CUVAPLAR, YAZILAR, DÜŞÜNMEKLÄR GAGAÜZİYADAN
HEM BAŞKA ERLERDÄN. MAY 19 1990 yıl
ABDULLAEV A.Z. AZERBAJCAN BAKUDAN
UNİVERSİTETİN PROFESORU

Bu kiyadı yazërim, zerä isteerim nişannayım kendi bakışımı martın 24-dä çıkan yazıcının Nikolay Baboglunun «YAZIMIZ ÜZÜMÜZ» adlı stiyasına, neredä o latin grafikasını için düşünmeklerini bildirer. Taa baştan isteerim söylemää, ani bän N.Baboglunun stiyasınının herbir fikirinnen kayılıım hem sanërim, ani o pek dooru, ki teklif eder latin yazısına geçmää.

yaratmasında, hepsinə bundan fayda. İpartararak işlerin kolaylığını, yaklaşıtıracək bizi literatıra

latin alfabetinə gėgmesi genişledėcek bu halklara deyin! Biz sanėeriz, ki Sovetlar Birliinde yaşıyan hepsi tőrük halkların tarafından bu bir kursurdur.

ortografiası. Buna bir bőkük yannışlık demeyecəm, ama tehnikalaamız yerdə. Bezbelli bu tőrülyazmaya karışmış rus dilin Demək yazılı eni yeninin erinə edi - yedinin erinə; erdə, ama bōla iş yok ama statıyanın yazısında bōla iş da razgeldim. hem tersinesi da - iki sesi bir nişannen gōstermāk. Proektā Herbir alfabetin yufka eri - bir sesi iki nişannen gōstermāa

bőkük hem kőkük yazılmasını yok neçin ayırmaa. 2. Bizim fikirimizā gōra alfabetin bőkük sonunku nişanının ama onun sesi hep okadar dilinizde kullaniler.

annamaa bir-birimizi. N.Baboglunun proektinde bu nişan yok başka tőrüklerin yazısına genişlenecek kolaylık okumaa hem olaceydi gōk faydalı zera ağan sizin alfabetiniz olacek yakın Azerbaycanda hem başka tőrük millletlerinde da var. Hem bu iş Bu nişan 3 erinə da var nice kullanilsin. Bu tőrülyazma, ā, ā, nişannarın ikincisini demāk ā bukvayı gėçirmāa e nişanına. alfabetin yufka tarafını gōsterir. Buna gōra taa isilāa olaceydi ā, nekadar taa az laamız olsun, ama bu tőrülyazma gōksa

1. Diaktrikalı (yukarda hem aşıada noktalar, nişannar) bu proektinā var birkaç kendi dūşünmeklerim. onnarı taa kolay okudum, taa kolay annadım, ama onun alfabet, onun birkaç şilri latin grafikasında, ani basmıştınız gazetada, ama yazı urundan ileri bākerlar. N.Baboglunun statıyası hem araşıtırmalar yapiler. Masalla gagauzlar da sayida kőkük halk bizim intelligentiyaızın arasında kantara koyuluyor, milletimiz da latin alfabetinə gėçmāa dūşuner, şindi bu soruş

milletimiz da latin alfabetinä geçmää düşüner, şindi bu soruş bizim intelligentiyamızın arasında kantara koyuluyor, aaraştırmalar yapılır. Maşalla gagauzlar da sayıda küçük halk ama yazı urundan ileri bakrlar. N.Baboglunun stiyası hem onun birkaç şiiri latin grafikasında, ani basmıştınız gazetada, onnari taa kolay okudum, taa kolay annadım, ama onun alfabet proektinä var birkaç kendi düşünmeklerim.

1. Diaktrikalı (yukarda hem aşaaada noktalar, nişannar) bu nekadar taa az läüzüm olsun, ama bu türlü nişannar çoksa alfabetin yufka tarafını gösterir. Buna görä taa islää olaceydı a, ä, ä, nişannarın ikincisini demäk ä bukveyı geçirmää e nişanına. Bu nişan ə erinä da var nicä kullanılsın. Bu türlü nişan Azerbaycanda hem başka türk milletlerindä da var. Hem bu iş olaceydı çok faydalı zerä açan sizin alfabetiniz olacek yakın başka türklerin yazısına genişlenecek kolaylık okumaa hem annamaa biri-birimizi. N.Baboglunun proektindä bu nişan yok ama onun sesi hep okadar dilinizdä kullanılır.

2. Bizim fikirimizä görä alfabetin büyük sonunku nişanının büyük hem küçük yazılmasını yok neçin ayırmaa.

3. Herbir alfabetin yufka eri - bir sesi iki nişannan göstermää hem tersinesi da - iki sesi bir nişannan göstermäk. Proektä bölä iş yok ama stiyanın yazısında bölä iş da razgeldim. Demäk yazılı eni yeninin erinä edi - yedinin erina; erdä, ama läüzüm yerdä. Bezbelli bu türlü yazmaya karışmış rus dilin orfografiyası. Buna bir büyük yannişlık demeyecäm, ama tehnika tarafından bu bir kusurdur.

Biz sanëriz, ki Sovetlär Birlindä yaşayan hepsi türk halkların latin alfabetinä geçmesi genişledecek bu halklara deyini tiparlamak işlerin kolaylığını, yaklaştıracak bizi literatüra yaratmasında, hepsinä bundan fayda.

Herliim bu iş tez aslıya çıkarsa «Ana sözü» gazetası olacek diil sade gagauzların, ama kalan türk halkların da gazetası. Bu iştä bu uurda sizä büyük başarılar dileerim, arzularınız tamamnansın.

DANACI KOSTİ, MANDACI TOLE, ÇORBACI VASI, KİHAY
TOLE, KOL SLAVA - hepsi Kazayak küüyündän,
çadır rayonu.

Yazêrız sizä bizim bütün klasın adından. Hepsimiz sayêrız, ki gagauz dili mutlaka lâazım geçsin latin yazısına. Bizim sevgili gazetamız da «Ana Sözü» lâazım çıksın latin grafikasında. İsteeriz şindilik, makar ki gazetanın bir yapraa, çıksın eni yazılarlan da biz deneyelim nasıl okuyabilecez hem başlayalım sınaşmaa. Biz isteeriz yazıcılar da latin bukvalarında yazsınnar, neçin ana dilimizi yazêrız rus bukvalarinnan? Eni yazıya geçtiynän bizim gagauz kulturamız olur pek hızlı ilerlesin, ozaman biz okuyabilecez hepsi türk halkların kiyatlarını, gazetalarını. Biz hepsimiz pay tutêrız Babagluylan geçelim latina taa tez. Geçmää, oyalanmamaa, nekadar taa tez!

ANA SÖZÜ

Nikolay Baboglunun yazısına «Yazımız-üzümüz temaya gazetada basılan cuvaplar, yazılar düşünmeklär Gagauziyadan hem başka erlerdän.

İyül 28 - 1990 Cümeertesi N 14 (51) GELECEEMİZÄ
DÜŞÜNERÄK MİRONOV KOLİ. Avdarma küüyü
Besarabka rayonu.

Kabulederim Ana sözünü taa ilktän, o vakıttan açan o üzä çıktıydı. Ama yoktur taa yazdım bir da kiyat. Diil onun için, ani istemäzdim yazmaa, ama onun için, ani gagauzça bilmäzdim, rusça da sansın yakışmäär.

Açan kabulederim gazetayı bana bir yortu gibi geler, okuyêrim

onu çevirä-çevirä, sora da alërim onu işä da orada da taa bir kerä başka insannarlan bilä okuyëriz. Üreemä girdi bir soruş, ani Nikolay Baboglu kaldırdı. İsteerim bän da birkaç söz koyayım alfabet için, bän sanërim, ani gagauzlar kayıl olaceklar latin grafikasına geçmää. Umut ederim ani şindi bizim bilgicilerimiz bilerlär ne läüzim yapmaa, ne türlü ileri dooru işleri götürmää. Bu işi ama sanërim hiç diil läüzim uzatmaa. Hem da varsaydı nicä Ana sözün bir sayfasını latin grafikasında yazmaa. Ko insannar okusunnar hem görsünnär, nicä kolay okumaa hem yazmaa. Sanërim ani bundan sora türlü-türlü laflar biteceklär.

HEP BU NOMERDA UMUDOV İSMAIL BAKI

KASABASINDAN yazër

Paalı dostlar!

Gazetanızda okudum, ani siz da Azerbaycannılar gibi latin grafikasına geçmää isteersiniz. Belli ki bu läüzim. Türklär gagauzlar Azerbaycannılar, Kırım tatarları - hepsi oguzdurlar. Dillerimiz biri-birinä pek yakın. Sanërim, ani bu dillerin alfabetleri da bir läüzim olsun. Bu iş bizi taa pek yakınaştıracaq, annaştıracaq. Ozaman herbir erdä çıkan gazetalar, jurnallar, yazıcıların yaratmalarını okumaa biri-birimizä yazmaa, ekonomika ilgileri yapmaa çok kolay olur. Bu iş gün gibi aydın, ani kirilik afabeti bizim dillerimizä hiç yaraşmëer.

Sanërim, ani Türkiyedä 60 yıl kullanılan latin yazılarını biz dä läüzim kabuledelim. Läüzim şindidän annaşalım da birliktä işi yapalım. Ko saygılı bilgicilär, dilcilär biri-birinnän ilgi yapsinnar. Halklarımız kardaştır, dillerimiz birdir, alfabetlerimiz da bir olsun, latin olsun.

Hem taa bir iş var. Biri-birimizi kolay annamaa deyni termin yaratmaları üzerinä baalantılarımızı taa kaaviledelim läüzim.

Hep bu numarada Azerbaycandan ABDİNOVA SURA Fizika institutun petrol hem himiya kafedrasının doçenti yazër:

Уважаемая редакция “Ана созу”

Пишу вам на русском языке, поскольку не доконца разобралась в используемой вами кириллице. Ведь кириллица, используемая различными тюркоязычными народами страны, тоже разная; все было сделано для разобщения народов. Меня удивляет то, что когда молдавский народ перешел на латинский алфавит, гагаузы не сделали этого. Латинский алфавит гораздо больше подходит к тюркским языкам и, используя латинскую графику, может пользоваться обширной научной и технической литературой Турции, развитой экономической страны, интегрированной в европейское и экономическое сообщество.

Сейчас в Азербайджане у нас обсуждается вопрос о переходе на новую графику. Большинство высказывается за переход на тот алфавит, который используется в Турции, может быть с добавлением 2-3 букв. Мне кажется вопрос должен быть поставлен шире: создание единой тюркской письменности, общей для всех тюркоязычных народов. В обсуждении этого вопроса должен принять участие и гагаузский народ. Обсуждение идет на страницах газеты “Азербайжан”. Ее адрес: 370010, Баку, ул. 28 Апреля, 4.

ANA SÖZÜ İyül 28 1990 N 14 - (51)

Hep bu nomerdä GREK NADEJDA BESARABKA
rayonundan AVDIRMA küüyündän yazër:

Pek çok düşündüm bu kiyadı yazıncak. Çok zor problemnär var. Bän pek islää tutërim aklımda açan şkolalarda 50-ci yıllarda üürenilärdi gagauz dili. Ama te ne iş var burada: laflar gagauzça, ama bukvalar rusça. Bizim kendi alfabetimiz yok, da bän sanërim, ani taa ii olur te ne türlü - ko uşaklar üürensinnär rus bukvalarına görä. Onnar lääzım rus dilini islää bilsinnär. Kim biler beki onnar büüdüynän bekim hiç istämeyeceklär burada kalmaa da. İstämëerim bizim uşaklarımız olsunnar hepsindän prost, kötü. Ko bilsinnär ana dilini, ama rusçayı da.

Latiniya isteerim geçmää, ama kim biler o latiniya mı osa romınnarın grafikasını mı? Herliim biz kayıl olursak latiniya, lääzım olacek kayıl olalım onunnan da, ani rus dili bizä deyni olacek inostrannıy (yabancı). Sanırım hiç gözäl durmayacek herliim biz rus alfabetindän atılırsak. Biz rusları hiç yok neçin gücendirelim, zerä onnar geldilər da bizim göslerimizi aydınattılar. Şindi pek lääzım gözlerimizi açalım, olmasın ölä, ani onnar desinnär ki, ani uşaklar için biz bir da ilik yapmadık.

Azerbaycandan BAKU kasabasından D/LAVEROVA
KABİRAN yazër

Ana sözü gazetası, zaman hayır olsun! Öncä çok selämnar gagauz halkına, gagauz topraana azeri türklere halkından, Azerbaycan topraandan. Bän sizin gazetesinin ilk nomerini da öbürü nü da aldım. Şükür, ani bizim gibi sizin da kendi dilinizdä gazetesiniz var. Anamızın sözü ayozlu olsun, asirlär atlayaceklar ötäcä da bu ayozluu yaşadırsız genä «Ana sözün sayfalarında eni yazılan ömürünüz uzun olsun bu dünnä yaşadıksız siz da yaşayasınız.

ANA SÖZÜ İyul 28 1990 N 14 - (51)

A.P. KOVRİK Leovo kasabasından yazër

Seläm kardaşlarım! Geçän yılın bitki nomerindä okudum 2-nci sayfada bir material «Kurultayda sözleşmäk» Okudukça aaladım. Annadım taa derindän ani bizim halka, gagauzlara lääzım avtonomiya, bu hiç bir şüpesiz. İstämeerim ki bu bük çekedilmiş iş avtonomiya için kalsın yarım başarılmadı. Sadä laf kalmasın. Korkırım, ani olmasın ölä ne türlü olduydu 1959 - 1960-cı yıllarda, açan çekettik da kestiler dilimizi. Sanki var mı nicä ölä olsun şimdi da aldatsınnar 200 bin kişili milletimizi. Biz da adamız bizim da var serbestliimiz, var doorulumuz yaşamaa insancasına istediimizä görä.

Ana sözün hep o sayısında BESARABKA rayonundan Kiriet küüyündän GÜMÜŞLU ANNA yazër:

İsteerim benim kiyadımda yazmaa o laflar için, ani birinci sayfaların en üüsek erindä bulunërlar. Düşünerim ölä: bu gazeta bizim pak gagauzların, ama onu okyërlar diil sade gagauzlar, ama başka türk milletleri da. Bu üzerä isteerim sormaa var mı nicä o başlıktan lafları: «BÜTÜN DÜNNEYİN PROLETARLARI BİRLEŞİNİZ» diiştirmää. Diil mi taa ii olsun BÜTÜN DÜNNEYİN TÜRKLERİ BİRLEŞİNİZ bu türlü laflar başlıkta bizim okuyuculara taa yakın. Bekim bu zor açan siz başka gazetaya eklemä, ama lääzım ileri dooru düşünmää. Ko insannar bilsinnär benim düşünmeklerimi, bekim onnar da kayıl benimnen? Sorun okuyuculara da sölesinnär diil mi sanki lääzım biz kendimiz problemnerimizi çözelim, yoksa genä aalemnär mi bizim için karar alaceklar? Yazımız için da biz kendimiz lääzım karar alalım, angı alfabetä isteeriz onda da yazacez. Bu bizim kendimizin işi.

Министерство Народного Образования Молдавской ССР

2-го июня 1991 г.

Протокол

расширенного совещания представителей гагаузской интеллигенции: учителей, ученых, писателей, композиторов, депутатов, политических деятелей состоявшемся при заместителе министра Народного Образования Молдавии Николе Игнатъевиче Бабоглу.

Повестка дня:

1. Пересмотр концепции гагаузской национальной школы.
2. О переходе гагаузской письменности на латинскую графику.

Присутствовали:

1. Николай Бабоглу – зам. министра Народного Образования МССР
2. Дионис Танасоглу – старший науч. сотрудник национального института педагогики и психологии.
3. Констандогло Иван – начальник отдела Министерства Народного Образования.
4. Гайдаржи Гаврил – старший науч. сотрудник Академии Наук Республики Молдова.
5. Боксанян – Начальник отд. Министерства Народного Образования.
6. Котенко В.И. – старший преподаватель Пединститута им. И.Крянгэ.
7. Чолак Валентина – сотрудник Радио.
8. Баурчулу Лариса – сотрудник отд. гагаузоведения Академии Наук Р.Молдова.
9. Сорочану Евдокия – Преподаватель Госуниверситета.
10. Сырф Константин –специалист в Министерстве транспорта.

11. Радова Ольга – сотрудник отд. гагаузоведения АН МССР.
12. Кристева М.П. – преподаватель гагаузского языка Баурчинской ср. школы.
13. Кристев Г.М. - преподаватель гагаузского языка Баурчинской ср. школы.
14. Бережная М.П. – специалист Министерства Народного Образования МССР.
15. Арнаут Х.И. – начальник Чадыр-Лунгского РУНО.
16. Торал А.П. – директор Корчакской шк. №1 Тараклийского р-на.
17. Ялынжи П.И. – председатель сельсовета с. Кыпчак.
18. Арнаут Н.Ф. – старший консультант секретариата парламента Республики Молдова.
19. Копушчу И.Н – директор Копчакской шк. №2.
20. Колса М.М. – гагаузский композитор.
21. Василиоглу К.К. – научный сотрудник института педагогики и психологии.
22. Стаева Н.К. – сотрудник газеты “Ана sözü”.
23. Бабоглу И.И. – стар. науч. сотрудник института педагогики и психологии.
24. Влах Вера – млад. науч. сотрудник института педагогики и психологии.
25. Курогло Ст.Ст. – зав. отд. гагаузоведения Академии Наук Молдова.
26. Дурбайло Мария А. – млад. науч. сотр. в отд. гагаузов АН Республики Молдова.
27. Мырза Ел. Ник. – учитель гагаузского языка Вулк. шк.
28. Попазогло Ефросинья Ив. – методист ГУНО.
29. Занет Федор. Ив. – редактор газеты “Ана sözü”.
30. Жовмир Людм. Дм. – инспектор по гагаузскому языку в

Республиканском инспекторате.

31. Мариноглу Федор Ив. – учитель гагаузского языка Авдарминской шк. Бессарабского р-на, народный депутат, поэт.

Всех 31 человек.

Слушали по обоим вопросам сообщение зам. министра Народного Образования Молдовы Николая Бабоглу. Сообщение прилагается.

Сообщение

Народное образование вообще и общеобразовательная школа в том числе являются той областью жизни, которая работает для будущего, опережая жизнь по меньшей мере на 10-15 лет, а то и на четверть века. Поэтому исходя из интересов нашей гагаузкой школы и развития нашей родной культуры, которая начиная с 1957 года вступила на новый этап – этап письменной своей жизни, следует отметить, что этот прогрессивный процесс в данное время переживает огромные трудности, чтобы полнее раскрыть причины этих трудностей я коснусь немного истории.

В 50-е годы лидеры тоталитаризма после смерти вождя всех вождей Сталина, понимая, что необходимы срочные меры для дальнейшего продления прежде всего экономической жизни того порочного социализма, предпринимают меры направленные на поощрение личности на то, чтобы пробудить его интерес к труду. Эти меры коснулись и свободы слова, национальной раскрепощенности народов...

Именно в те годы и гагаузы, забытые до того миром и богом дали о себе знать миру.

В 1957-60 годах гагаузы считавшиеся бесписьменным народом, официально обретают свою письменность на основе русского алфавита. Однако если заглянем повнимательней в историю, гагаузский народ имел свою письменность. Наш народ является наследником самой древней письменности на земле. (Имею в виду огузские письмена, что остались на камнях у реки

Орхоп, известные в науке как “Орхопские памятники”). Эти письма несомненно были созданы предками и именно гагаузов. Древними огузами, откуда и тянется наше название гагауз, то есть хакоуз, то есть настоящий или голубой огуз. Как хотите но все равно – oгуз. Однако на протяжении многовековой истории гагаузы потеряли или забыли свою письменность. Но зато они сохранили самое главное – свой самобытный огузский, гагаузский язык, сохранили свои обычаи и донесли до наших дней богатое устное народное творчество, фольклор. И так на основе всего народного богатства в 1957-60 годах возрождается письменность, начинают действовать школы на родном языке. В то же время появляются первые книги “Бужактан сесләр” в дальнейшем и школьные учебники, на алфавите кириллицы. Алфавит этот далеко не соответствовал гагаузскому языку, осложнялась грамматика и особенно орфография. Но само начало письменной жизни сыграло довольно положительную роль в этапе начала возрождения. Еще в то время была высказана идея о том, что гагаузскому языку для письма более подходит латинская основа, которая давно уже принята и действует в самом близком по языку нам гагаузам государстве Турции. Но власти режима в то время круто игнорировали законное и необходимое требование народа. Так было и с молдавской письменностью в 20-30 годах, которая тогда развивалась на основе естественной графики латинской, но Сталинский режим заставил силой переходить на кириллицу, кроме того физически уничтожил в тюрьмах сотни ученых осмелившихся доказывать истину...

Несмотря на все сложности начало письменной жизни у гагаузского народа сопровождалось оживлением народной интеллигенции – появились первые писатели, первые клочки газет, передачи по радио, в школах шли занятия на родном языке, что явилось твердой основой для сегодняшнего дня, то есть для достижения автономной культурной и экономической самостоятельности...

Итак настоящий новый этап развития гагаузской школы ставит перед нами историческую задачу. Или переходить на самую

удобную для нашего языка графику, которая успешно используется у наших родственных соседей турков и к которой уже переходят многие другие тюркоязычные народы и присоединиться к европейской цивилизации, одновременно избавившись от острых орфографических противоречий, что поставит школу на национальную основу с перспективой на процветание, или же продолжим тратить впустую средства на печатание литературы на ломанной орфографии кириллице, обучать детей на русском языке с постепенным отмиранием родного гагаузского, так как преподавание гагаузского языка в настоящем как предмета ведется на основе неродного русского языка и тем самым ничуть не спасается от ассимиляции гагаузский язык, как кажется некоторым, а наоборот ускоряется трагедия отмирания, уже сегодня достигшая апогея, и этот процесс может стать необратимым, если оставим дело так, как оно сложилось сегодня.

У нас нет национальных профессиональных кадров: журналистов, нет артистов, поэтов, учителей, танцоров, композиторов, нужен театр, нужно создавать мультипликационные и художественные фильмы на гагаузском языке. Где мы возьмем этих кадров не имея национальной школы. При обучении детей в садиках на русском языке, да и во многих семьях в городах с воспитанием на русском языке.

Уважаемые Гайдаржи и Курогло во все горло кричат нечего начинать обучение на родном языке, не надо переходить на новую латинскую графику ибо нет кадров... А если их не подготовить в школе, откуда они возьмутся?

Ясно одно, что гагаузский язык оставаясь на втором, а скорее на последнем унижительном месте в школе, не займет то положенное ему место и в культурной жизни народа, не поднимется до уровня современных литературных языков, а постепенно угаснет, так как процессу ассимиляции нет прочной преграды, есть только неудачная попытка возродить родной язык, делается только видимость... что притупляет наше сознание.

Теперь о проблеме неподготовленности общественности.

Стараются доказать, будто народ совершенно не подготовлен к восприятию того нового, что мы предлагаем.

Считаю, что особой подготовки не надо ждать, полной подготовленности общества не будет никогда. Необходимо приступить к делу, иначе потом будет совсем поздно. Пусть пока не все воспримут. Пусть начинают те школы, у которых есть желание, где есть более приемлемая основа, а те, кто не будет принимать участие, пусть занимаются по программам России и станут русскими, а нам людям которые отдают себе отчет в том, что такое гибель языка, и исчезновение нации необходимо сегодня сделать выводы и приступить к действию – другого выхода нет.

Прошу высказываться по изложенным соображениям, а мы будем вести протокол дабы будущее знало и оценило, кто из нас стоял за прогресс и развитие, а кто за застой и гибель.

Nikolay Baboglundun sözündän sora Toplantıda iki saat uzandı dartışmaklar. Herkez, kim istedi söledi düşünmesini kayıllını ya kayılsızlını Baboglundun referatınan sonunda toplantı aldı te şu kararı:

1. Gagauz şkolaların konteptiyası, ani düzöldüydü iki yıl geeri Dionis Tanasoglundun hem İvan Konstandoglundun çalışmalarınan, bakılsın enidän da düzölsün ölä, ki üürenmäk gagauz küüylerindä olsun pak ana dilindä gagauzça.

2. Toplantı gagauz dilin yazısı için karardı esaba alınsın ministr yardımcının Nikolay Baboglundun nasaatında sölenmiş tezaları da onnar olsunnar temel gibi.

Bu bizim geniş toplantı sayılsın nicä bir başlantıcı, inişiativa grupası da tutunsun hiç oyalanmadaan gerçekleştirmää, halizä çıkarmaa milletimizin en tecil problemini - geçirmää dilimizi eni latin yazılarına.

3. Toplantı çıkarer bir danışmak bütün gagauz halkına. Bu danışmayı aşaaada vereriz hem teklifederiz gagauz gazetasına

«Ana sözü» basıp tanıştırsın hepsini gagauzları bu kararlarımızla hem danışmamızla.

DANIŞMAK

1. Başlayarak bu yıldan 1991-çidän hepsini lääzımını işleri hazırlamaa da geçirmää gagauz dilini türk dilin alfabetin temelina

2. Danışmaä Türkiyeye da kabuletmää yardımını, ani onnar bizä kayıl oldular bütün ürektän versinnär: yazmaa makina, kompiuter, basım tertipleri hem taa başka poligrafiya yardımını, yollamaa stajirovkaya üüredicilerimizi, bilimcileri studentleri.

3. Şkolalarımızda üürenmeyi düzmää bu toplantıda kararlaanan köteptiyaya görä. Sayılär 1992-1993-üüretmä yıllardan başlayarak birinci klasları geçirmää üürenmää pak ana dilindä, eni latin alfabetinnän sora ileri dooru öbür klasları da yıllarca geçirmää pak ana dilinä, eni yazıya.

4. Danışeriz hepsinä, yok neçin korkmaa, ani gagauz dilindä gençlerä olmayacak neredä üüsek şkolasını yapmaa. İlkun buna deyni işleer gagauz naşional universiteti Komratta, hep orada bu yıl açılär gagauz dilindä pedkollej. Bundan başka Moldovanın universitetlerindä gagauzlara deyni açılacak kimi zanaatlara deyni maasuz erlär.

Danışeriz hepsinä, kim kendini gagauz sayär kayıl olsunnar bizim teklifimizle. Analar-bobalar veriniz uşaklarınızı üürensinnär ana dilini, ana dilinin yardımınnan onnara taa kolay olacek üürenmää rusçayı da, devlet dilini da hem yabancı dilleri da.

Alınız esaba bizim taraplara geler Afrikadan kara insannarın gençleri da bir yılın içindä kapıp rus dilini üürenerlär institutlarda, ne bizim gagauz uşaklarımız taa mı yufka fikirli kara milletin gençlerindän?

Toplantımızda te kimnär kayıl oldular bu danışmakla da

yazıldılar:

1. Nikolay Baboglu, yazıcı, pedagog ministr yardımcısı MCCR.
2. Dionis Tanasoglu, bilimci, pedagog, yazıcı, Moldovanın kıymetli incä zanaatçısı.
3. İvan Konstandoglo pedagog, Moldovanın üüredicilik Ministerliin azınlık milletlerin bölümün başı.
4. Topal Marina Petrovna, pedagog Moldovanın üüredicilik Ministerliin azınlık milletlerin bölümün bilgi zaametçisi.
5. Todur Zanet, yazıcı, gazetacı. Ana sözü gazetesinin redaktoru.
6. Durbaylo Mariya, yazıcı, bilimci, folklorcu, pedagog.
7. Kolsa Mihail, gagauz kompozitoru.
8. Arnaut Nikolay Feodor, Moldova parlamentinin sekretariatında konsultant.
9. Baboglu İgnat İgnatieviç, Moldova pedagogika hem psihologiya institutunda baş bilimci, pedagog.
10. Staeva Nina Kırılovna «Ana sözü» gazetesinin işçisi.
11. Marinov Feodor İvanoviç üüredici, yazıcı, deputat Moldovanın parlamentindä.
12. Sırf Konstantin Konstantinoviç «Kardaşlık» kurumun başkanı.
13. Jovmir Ludmila Moldova Üüredicilik Ministerliin pedagogika bölümün inspektörü.
14. Yalınçı Petr İvanoviç Kıpçak küüyün presdatili.
15. Radova Olga Moldova Akademiyasının gagauzluk bölümün bilim zaametçisi.
16. Topal Aleksey Petroviç Kıpçaan orta şolanın direktörü.
17. Kopusçu İvan Nikolaeviç Kıpçaan ikinci şolanın direktörü.

18. Mirza Elena Nikolaevna Valkaneş şolanın üüredicisi.

Te 13 kişi kimnär toplantının kararlarinnan kayıl olmadılar danışmaya da katılmadılar hem imzalamadılar, onnarın adlarını yok zorumuz burada sıralamaa. Onnar kaldılar kendi fikirlerindä, buna hiç kimsey yok neçin küssün ya üfkelensin. Bilim işlerindä düşünmeklär olur olsunnar türlü türlü.

GAGAUZ ÇANIN KİRİLİK ALFABETİNDEN LATİN ALFABETİNE GEÇMESİ

Besarabiyalı gagauz türklerin, ani yaşëerla büünkü baamsız Moldovada, 1957-ci yıla kadar resmi yazıları yoktu. Elbetki ozamana kadar da insannar olmalı yazardılar kendi ana dilinde, gurbetliktän aylesinä mektub, beki başka bişeylär, ama bu türlü yazmaklar diildilär resmi. Evellär pek çoktan gagauzlerin, türk olarak, mutlaka varmış kendi yazıları hem bizim ozamankı dedelerimizin yazıları dünnäädä en eski yazıymış. Zamannarlan bizim gagauzlar tarih uzunnuunda unutmuş ya kaybetmiş yazısını da te şindi 20-ci asirin ortasında onun milli fikiri uyanmış, peydaianer kendi bilimcilerimiz, üüredicilerimiz, popazlarımız. Bu intelektuallar kuvetlärlen bir uzun dartışmalardan sora, kazandılar Sovetlär Birliin biokratlarından tanımak, ki gagauz halkına läözüm resmi yazmak vermää. Butakim halkımızın ihtiacı gerçeklendi 1957-ci yilda, iyül ayın 30-da, açan Moldova Sovet Cumhuriyetin Üüsek Soveti, bizim gagauzların yaşadıı ülke zaabitleri, aldılar karar, ki gagauzlara yazı verilsin. Bu kararı kazanmak için bän da çalıştım. Taa ozaman konuyu bakarkan baştan istedik alfabetimiz olsun latin yazıların temelinä, ama, Sovetlär Birlii ozaman taa kaaviydi daalması hiç görünmæzdi o diktaturada çok mırıldanmaa küçük milletlerä yoktu nasıl. Bizä dedilär Bütün Sovetlär Birliindä üzlärlen türk milletleri kirilktä yazër, siz gagauzlar bir avuç insan taa mı akıllı çıkacenez? Taa ii kayıl olun kirilik alfabetinä zerä olur hiç bişey kazanmayasınız, yaşamış bu birkaç bin insan şindiye kadar yazısız, yaşayacak ileri dooru da, kim da pek çok ayak direyecek olur. Sibiryada orman da köklesinnär... Da biz ozaman kayıl olduk, kirilik alfabetinä Uymazdı dilimizä, düzämezdik orfografiyamızı, ama hiç yazısızlaa da benzemæzdi, başladıydık basmaa kiyat,

okullarda uşakları üüretmää, ama Sovet bürokratlarına bu gagauzların uyanması yakışmadı, kestilär ana dilimizi okullardan. Otuz yıl çocuklarımız okudular sadece rus dilindä. Da geldi gün, zamannar diişildi Moldova, neredä biz da yaşëeriz kalktı ayırılmaa Sovetlär Birliindän hem ayırılmanın maanasıydı dil problemi. Moldovannar zamandan beeri yazarmışlar latin alfabetinde, ama Sovetlär onnara da zorlan vermişlär kirilik yazısını. Sovetlär Birlii daaldı, Moldova ayrıldı baamsız oldu. Ozamandı taman zamanı gagauzlar da moldovannarlan barabar geçsinnär kiriliktän latin alfabetinä, ama bizim intelektuallarımız hem taa pek politik liderlerimiz, birliktä olamadık. Birazı istemäzdiölär çıkmama eski yazıdan, çünkü ona artık alıştık, çünkü eni yazıya geçmök masraflı olaçek hem çok taa butakım boş argumentlär. Butürlü düşünmeklerä tapıldı kimisi bizim sıradan. insannarımız da. Taa kirilik yazıda kalmanın maanası baalıydı umutlan, çünkü tezdä Sovet sistemi geeri dönecek. Geçmedi çok da bu ikircinni hastalıktan bizim insan başladı kurtulmaa. Bezbelliydi, ki eni zamannarda läözüm dilimizi taa uygun temelä koymama, butakım taa kolay olacek Evropaya girmää hem yaklaşmama Türkiyeye 1000 yıllık baamsız akraba milletä, neçin ki Türkiye eni alfabetlen 40-50 yılın içindä kaldırdı kendi kulturasını, açıldı dünnääya, kaldırdı ekonomikasını. Biz gagauzlar da sayıda küçük türk milleti olarak olmaz kalalım eski yazıda, neçin ki eski kirilik alfabeti bizi geeri çeker neçin ki bizim ilk popazımız Ay-boba Minail Çakir ilk din kiyatlarını latin harflerinnen yazmış, taa da läözüm esaba alalım, ki latin harflerindä medişina (tıp)bioloji, hukuk, uluslar arası dillär (İngiliz, fransız, ispan b.b). Ekonomi tarafından en güçlü Japoniya da bilgisayarlarla geçtiyinen latin harflerini kullanër, te neçin biz da läözüm olalım akıllı biza tarih istoriya verdi şans geçelim başlantıda latin alfabetinä, kaçırmaa o şans olamazdı geçmää

tez hemen şindi, zerä sora ardımıza gelän evlatlar bizä büünkülerä betduva ederlär, neçin zamanında yapmadık läüzümlü adımı deyine.

Butürlü annatmaklarlan biz birkaç yazıcı, birkaç bilimci (İvan Konstandoglo, N.Baboglu, Todur Zanet, D.Tanasoglu, K.Vasiloglu, İ.Baboglu) çıktık üüredicilerin toplantılarına, gittik çiftçilerin arasına annattık, soledik nasıl Atatürk da bu eni yazıya geçmiş. Ama ilktän bizä zordu, kimisi bizi annamazdılar ya istemäzdiär annamaa. Beni kendimi Komratta bir toplantıdan istediär uuratmaa. Siz bizi romunnara katmaa çalışërsınız, baarırdılar. Bän dedim diil rominnara bän isteerim biz türkiyeyä katılalım. Elbetki bu caillär bilmäzdiär, ani türkiyenin hem romanienin alfabetleri bir köktän latindän. Bän toplantıdan çıktıynan ardıma çilk yımırtaylan saldılar.

Bizim Latinä geçmäk için savaşıımız bir ölüsüyä dartışmaktı eniylen eski geeri kalmanın arasında. Bu enilik için güreşi aldıydı üstünä bizim biricik ana dilindä gazetamız «Ana sözü» Todur Zanet ozamankı gazetamızın redaktoru açtıydı bir rubrika «Dilimiz-üzümüz» Bu rubrika altında çıktı benim çok makalelerim, kendisinin T.Zanatin da yazıları hem taa başkaların da, ani çaarırdılar geçelim latinä. Ama Todur Zanet basardı gazetada onnarın da yazılarını, kim karşı çıkardı bizä. Biz bilirdik, ani geç-meç latinä geçilecek da karşı olannar okuyup kendi yazılarını utanaceklar.

Hep «Ana sözü» yaptı ilk adımnarı da latin yazımıza. O ilktän başladı basmaa latin harflerinnen sade makalelerin başlıklarını, sora yarısını gazetanın kiriliklen, yarısını da latinnen, taa sora devlet kararı taa çıkmadaan «Ana sözü» artık çıkardı bütünü eni alfabetlen. Butakım geçti 2 yıl da 1993-tä mart 13 Moldova Parlamentosu aldı resmi karar, ki gagauz dili geçsin eni latin alfabetinä. Şindi biz yaşëerız 1988 yılın sonunu. Tarihli latinä

geçmāk kararından geçti 5 yıl. Bu beş yılın içindä okullarımız (52 okul 32 bucuk bin üürenci) 84 uşak başçesi on binin üstünä uşaklar, iki universitet Komratta hem Kişinëuda, bir pedagoji okulu okuyerlar-yazërlar gagauz dilini latin harflerinnen. Taa çoyu okul kiyatlarımız basıldılar artık latin slfebetinlen, düzüldü yazı kurallarımız eniyçä. Bu işlerä bizä büük yardım verdi Türkiye Hükümeti hem TİKA. Onnara çok teşekkür ederiz.

Büünkü gündä kim eni alfabete karşı çıkardılar artık susërlar, artık belli oldu, ani geeri dönmäk yok, yolumuz sadece ileri. Buna raamen lâzım söyleyelim, ki var taa çok kusurlarımız. Kutuphanelerimizde 721 bin kitap var onnardan sade üzdä birisi latin alfabetindä, nasıl millet alışır eni yazımızlan okumaa? Bütünnä gagauzistanda sadece iki gazeta çıkërlar pak gagauz dilindä («Ana sözü» Kişineuda hem «Gagauz sesi» Çadırda. Komratta da «Gagauzskie vesti» gazetanın yarısı çıkër gagauzça) Burada da «Ana sözü» hem «Gagauz sesi» çıkërlar sadece sponsorların parasınnan. Devlet bu gazetalara para yardımı vermeer, biz sanëriz, ki istämer onnari tanımaa. Bundan başka en küçük uşaklara latin alfabetinnen gözäl renkli kiyatlar etişmeer. Çoyu gaguz edebiyat kiyatlarımız, ani onnar haliz bizim mirasımız, kiriliktän latinä gaçirilmedilär.

Läâzım mutlaka tez hazırlansın gagauz dilin akademi sözlüü, terminoloji sözlüümüüz, branşlar sözlükleri (tıp, hukuk, bioloji, h.b.) ama buna bizim ekonomi gücümüüz etişmeer hem belli diil nezaman etişecek. Bundan başka okullarımızda taa çok er kaplëer rus dili, merkezdä, gagauz parlamentosunda gagauz millet vekilleri konuşërlar rus dilindä, küüylerdä idarelerdä hem kasabalarda idarelerdä iş kiyatları yazılëlar diil gagauzça, ya baari moldovanca, ama rus dilindä. Ama Adımız Gagauz eri Gagauziya, Gagauzistan, neçin bu erin dilini kullanmayalım? Ana dilimiz laâzım içerdä, iştä, sokakta ilk erdä olsun, sora

başka dillär. Buna büük destek verer gazetalarımız, radiomuz, televiziyamız, ama yazık, ani bu kanallarda da taa çok er kaplär başka dillär, ama diil gagauz dilimiz, ana dilimiz. Çaarërım benim vatandaşlarımı, annasınnar, ani herbir millet kendi ana dilini kullanër, neçin bizim gagauzlar läözım aalemin dilinnän yaşasın? Neçin?

Läözım nekadar taa tez bu ayıp hem kötü engelleri aykırılıp geçelim, kurtulalım. Biz, gagauzlar olalım biz kendi dilimizlen, kendi üzümüzlen.

Gazeta «Ana sözü»

GAGAUZ ERI GAGAUZ DILSIZ

Beş yıl geeri 1990 yılda «Ana sözü» gazetasında N 6 (43) 24 mart yazdıydım ki şindi taman açan Moldovan dili geçer kendi latin alfabetinä, çok ii olur biz gagauzlar da yapalım bu adımı, neçin ki latin alfabeti çok uyâr bizin türk dillerinä, bu üzerä Atatürk, çok anılmış bir önderci olarak, taa elli yıl geeri türk dilini geçirmiş latinä da türk dili literaturası, kulturası ilerlemiş hem hep taa ilerleer. Bizim gagauzların da geçmemiz kirilik yazılarından latinä verir enez uyanan kulturamıza çok faydalar. İlk baştan büünkü kulanılan kirilik alfabetindä var 37 bukva, ama latin Alfabeti dilimizi tamamnäer sadeçe 30 bukvaylan, uşaklarımıza üürenmää çok taa kolay olur, hem lüzüm alalım esaba onu, ki bizä latin alfabetini istemiş taa çoktan aydinnadıcı popamız Ay boba Mihail Çakir. Geçärsäk latinä olur deyelim ki geçeriz eski köklerimizä. Taa fayda olur ondan da, ki biz yaklaşırız Evropa kulturasına, neredä hepsi kompüterlär, maşınalar latin alfabetindä düzülü, yaklaşırız dil tarafından çok hısım bizä türk dilinä, kulturasına. Olur kolay biz Türkiye kitaplarını gazetalarını okuyalım, onnar da bizimkileri okusunnar. Hem sonunda Moldovan halkınan da bir toprakta yaşeriz yazımız da bir olursa sanki bu da diilmidir bir fayda?

Bu yazılarımdan sora. «Ana sözündä» birkaç ay dartışmaklar gitti. Benim başıma çok kabaatlar atıldı. Çünkü bän satmışım kendimi hem gagauz halkını Moldovannara hem taa türlü başka kötülöklär, ama çok geçmedi da gagauzların arasında bulundu akıllı adamnar da, ani becererlär ileri bakmaa da te 1993 yılda Moldova Cumhuriyetin Parlamentosu çooyunun gagauz insannarın istemesinä görä aldı bir karar, ki gagauz dilin yazısını geçirsin latin alfabetinä. Bu karardan sora sanırdık ki artık iş gidecek, tezdä şkolalarımız yazıp okuyacak eniyçä,

kiyatlar basılacak hem başka taa işlärle kultuamız dirilecek, ama umudumuz aslıya çıkmadı. Başladı eni dartışmalar. Bu sefer artık Doru yazmak kuralları için, angısı oldu te artık üçüncü yıl uzanär, ama şkolalar hep kirilikle yazärlar. Düzüldü bir komisia, ani tez-tez orfografiya kurallarını yapsın. Bu komisiyada işleerlar Moldova Akademiyanın kişileri, Moldova Egitim Bakanlığın, Pedagoji Üniversitenin Pedagoji hem Psiholoji İnstitutun hem kimi erindän üüredicilər (Çadır, Komrat, Valkaneş) Komisiya artık iki kerä kayıllık bulup kuralları erleştirer, ama Komratta kimisi o saat karşı çıkär eni yazıya. Komisiya enidän kompromisä gider, erindekilär genä başka bin maana bulup teperlär işi geeri. Şindi artık sansın göründü tunelin ucumda şafk. Komisiya düzdü eni kuralları da onnar dekabri ayında 1995 basıldılar, yollanıldılar okullara, ama bunnara da gena karşı çıkëlar, türlü işlär yazërlar Parlametä, Moldovanın hükümetinä, çünkü Orfografiya kuralları diilmişlar uygun. Buştan taa belliydi, ama şindi taa da belli oldu, ki kurallar burada oldular politika oyunu. Kim kurallara karşı çıkär, o istämer, ki gagauzlar geçsinnär latin alfabetinä, onnar isterlär kalalım kirilik yazılarında, onnarın yok zoru, kı gagauz milletin kulturası ana dilindä ilerlesin, da dorudan bu kara fikirlerini sölämerlär, ama dartışmaları uzadärlar, beklerlär uygun vakıtlar gelsin, da geeri dönelim.

Da te butakım birkaç yınat ambişiyalı separatist politikacı çekişmeleri uzanıırken bizim gagauz dilimiz gün gündän hep taa kayıp olmaa gideer.

Bu gündä rayon şentralarında gagauzlar üzda 90 hem küülerdä da üzdä 70 sokaklarda, toplantılarda, hem içer sıralarında da düünnerdä, konuşkalar da lafederlär sade rusça. Ama gençlär (15-25 yaşınadan) içerdä da ana dilindä lafetmää utanërlar, neçin ki televizie, radio, kino rusça gider, erindeki

gazetalar, radio, kıyatlar - hepsi rus dilindä. Uşak başçalarında lafetmäk, terbiyetmäk gider ruşça, şkolalarda gagauz dilini predmet okuyärlar rus dilin yardımınnan...

Burada okuyucular olur beni kabaatlı bulsunnar, ki rus dilinä karşı giderim. Yok-bu yanniş. Bän bu büyük halkın rus dilini çok sevdim hem severim da. Rus dilin hiç yok kabaatı, ani eski zamannarda totalitar rejimi 50 yıl terleyip çalıştı hepsi küçük milletlerin, hem say gagauzların da, dilini yok etsin. Taman te o eski artık düşmüş rejimin kötü çalışmaları hem da retrograd separatistlerin yardımınnan bu gün da taa dilimizi öldürerlər. Bizim ana dilimiz, angısına bizim büyük türkümüz Kurudimov deer korunmuş paalı ana dilimiz bugün yaşëer bitki günnerini, o kaldı Bucakta sadece ihtyarların aazında. Bu ihtyarlar büün-yaarın ölecek da onnarlan barabar gagauz dilimizin da kolivasi okunacak. Bu iş hiç diil şaka hem yalan da diil. Bu aslıyı lüzım annasınnar ilkin Gagauz Avtonomiyasını baş öndercileri, ama onnar neçin sa suuk hem pek uslu, taa ii demää gamsız bakërler dilimizin kaybelmesinä. Eer devlet adamnarımız gaguz dilini ölüdän kurtarmasalar, yarına «Gagauz erinä» da lüzım olacak ya tabut hazırlamaa, ya da adını diyştirmää. Elbetki gagauzların arasında var ölä cansızlar da, ani düşünerlar sadece kendi büünkü ceplerinä, buvazlarına, ama yarınkı günümüzä onnar tükürük aterlar, istär gagauz dili istär bütün dünnä batsın, onnarın hiç yok kahrırı, ama şükür Allaha ani böyleleri az. Taa çoyu bizdä akılı başında insannar. Bu uurda sanërim bizim gagauz klise izmetcilerimiz ilerdä bulunërlar. Onnar çoktan en ilkin duydular ana dilimizin katastrofasını da kendi kazanılma paralarınnan, kendi işlerinnan dilimizi korumaa çalışërlar. Çadırdä popaz Ay Boba Dmitrii Keleş açmış küçüklär için ana dilindä klise şkolası, hep o bulmuş kolayını çevirmää gagauz

dilinä Evangeliyeiy. Kongazda hem Kıpçakta popazlar Ay Boba Vasili İkizli nem Ay Boba Nikodim Nedioglu slujbaları yapërlar ana dilindä, çevirerlär gagauz dilinä kiyatları, çekerlär uşakları klise yanında gagauzça şkolalara...

Te kimdän läözım örnek alalım hepsimiz ilk baştan devlet adamnarımız. Gagauz Avtonomiyanın başkannarı nekadar taa tez, neçin ki sora var nasıl geç olsun, läözım düzsünnar bir derin çok zamannı Gagauz dilin diriltmesinin programını, butakım devlet programına kolversinnar läözımlı kadar para da. Bu programda ilk baştan hemen bu günnerdä tanısinnar hem kavilesinnär eni düzölmä Orfograriya kurallarını da butakım kararlan tıkasinnar ileri doru çekişmeleri. Bu eni Orfografia Kuralları olsunnar mutlaka nica zakon hepsinä gagauz şkolalarına, yazıcılara, devlet işçilerinä da açılsın yol eniyçä yazıp okumaa, kiyat yazmaa, dilimizi korumaa. Bu Gagauziyanın devlet dil programında läözım olsun taa te şu maddelar:

1. «Gagauz erindä» radio hem televidenie olsun pak gagauz dilindä. Devlet dilindä, hem rus dilindä läözım olan işleri versinnär sade 1-2 saat aftada. Eer gün belli saatlarda yapılsın uşaklar için üüsek kaliteli programlar.

2. Hepsi erindeki gazetalar çıksinnar sadece gagauz dilindä.

3. Uşaklar için basılsın renkli aftalık jurnal hem maasuz küçüklär için küçük renkli meraklı, kıyatçıklar.

4. Uşak başçalarında terbietmäk yapılsın sadece ana dilindä. Kim ister başka dil onnar için açılsın ayırı gruplar.

5. Başlankı şkolada uşaklar birincidän dördüncü klasa kadar üürensinnär ana dilindä. Varrsa, ani ister başka dildä, onnara ayırı gruplar açılsın. Ama dördüncü klastan 10-11

klaslara kadar öğrenmək gitsin devlet dilində, ama kim isteycek rus dilində, onnara ayırı grup yapılsın.

6. Hepsi gagauz küülerində şkolalara deini basılsın etecek kadar eni orfografiyada, eni latin grafiyasında üüreamək kiyatları hem metodika kiyatları.

7. Gagaziyanın Üürediçilik departamenti alsın ayırı göz uuruna gagauz dilin durumunu, şkolalarda, sık-Sık ona kontrol yapsın hem yardım etsin taa ii ana dilini üüretmää, onu korumaa, hererdä kullanmaa.

8. Uşaklar için yapılsın dil olimpiyadaları, literatura hem şiir yarışmaları. Ödülleri kazanannara baaşışlar verilsin.

Sadece butakım bir devlet programı, ani gün-gündän gerçeklenecek, olur durgutsun dilinizin kaybelmesini, başlasın dili diriltmää. Sadece dilin dirilmesinnen bütün kulturamız kalkınır hem gagauzluumuz korunur. Sadece olursa bir dilimiz, kendi kulturamız biz da sayılırız aalem arasında insan, sayılırız millet. Ama aalémın dilinnen - biz ne gagauz, ne da başka, ne varız ne yokuz...

Nikolay Baboglu, yazıcı, gagauz yazarlar birliin şübesinin başkanı.

«Пора решительных действий»

Статья в газете «Независимая Молдова» 02.02.1996 г.

Пять лет тому назад в газете «Ана сөзю» (№ 6(43) от 24 марта 1990 года) была опубликована моя статья «Наша письменность - наше лицо» о преимуществах, которые обрела бы гагаузская культура при переходе на латинскую графику. Прежде всего, в моем предложении не было ничего нового. Идею перехода на латиницу выдвинул еще в начале века батюшка Михаил Чакир. Я лишь попытался

реанимировать ее в иных политических условиях, когда появилась возможность реализовать этот бесспорно благоприятный переход на более естественную для гагаузского языка графику. И дело не только в том, что латиница выражает звуки речи не 37, как кириллица, а 30 знаками. На основе новой письменности происходит сближение гагаузской культуры с европейской и турецкой (близкой по языку), а также ее более тесное взаимодействие с родственной культурой Молдовы. Как немаловажный я приво-дил и тот аргумент, что при переходе на латинский алфа-вит будет, наконец, выработана единая орфография, по-скольку с 1957 года, со дня принятия кириллицы, вот уже около 30 лет продолжались разногласия в вопросах пра-вописания. По этому поводу велись частые и долгие науч-ные споры, в которых так и не родилась истина. Более того, различные толкования только дезориентировали учителей, научных работников и писателей, а народ говорил и писал на родном языке как придется. В статье подчеркивалось, что в процессе перехода на новую графику неизбежно возникнут некоторые проблемы, но они не должны никого смущать, ибо переход этот все равно неизбежен. Так оно и получилось.

После выхода статьи в газете началась дискуссия, и на мою голову посыпались обвинения и даже проклятия, дескать, продал Бабоглу себя и свой народ румынам. Однако страсти улеглись и здравый смысл взял верх. Большинство грамотных людей стали выступать за латинский алфавит, и 13 мая 1993 года Парламент Республики Молдова принимает Постановление о переходе гагаузской письменности на латинскую графику.

Казалось, еще немного - и гагаузы начнут читать и писать по-новому, но, увы, вопросы установления правописания тянутся и по сей день.

Была создана комиссия из представителей Академии наук, Министерства образования республики и Научно-исследовательского института психологии и педагогики. Заседают и спорят уже второй год. А воз и ныне там. Мне дважды приходилось участвовать в подобных заседаниях, на которых, честно говоря, и спорить-то было не о чем: надо было попросту договориться писать так, а не иначе, опубликовать согласованный вариант и строго придерживаться его. Сейчас стало ясно, что спор ведется вовсе не о правилах орфографии, а под этим предлогом противники новой графики пытаются тянуть время до тех пор, пока наступят, по их мнению, «новые времена» старой кириллицы. Между тем гагаузский язык исчезает под влиянием интенсивной ассимиляции. В настоящее время около 90 процентов населения гагаузских райцентров (Комрат, Чадыр-Лунга, Вулканешты) и более 70 процентов сельчан в общественных местах говорят преимущественно на русском языке. Молодежь от 16 до 25 лет стесняется говорить на родном языке даже дома, в кинотеатрах, на телевидении - только русская речь, газеты, журналы, книги в библиотеках - опять же на русском. В дошкольных учреждениях - та же картина. Гагаузский язык в школах читается как предмет посредством русского языка. Сразу оговорюсь, что преклоняюсь перед великим и могучим русским языком, он был и остается одним из главных моих спутников в жизни. Однако скрыто проводившаяся в прошлые десятилетия политика ассимиляции малых народов, в том числе и гагаузов, продолжается (хочется

надеется, что по инерции) и сейчас. Изложенные выше факты, к сожалению, подтверждают это. В первоизданном виде гагаузский язык в Гагауз Ери сохранился разве что на устах глубоких стариков, вымирание языка прогрессирует, и не видно попыток остановить этот процесс. Гагаузскому руководству необходимо принимать срочные меры. Прежде всего - принять особую программу возрождения языка с обязательным ассигнованием достаточных финансовых средств. Нужно признать принятые, наконец. Министерством образования и Академией наук Молдовы в декабре 1995 года правила Орфографии и пунктуации гагаузского языка. Эти правила являются достаточно научными и приняты с учетом особенностей всех говоров в Гагауз Ери. Ученые путем взаимных уступок нашли разумный компромисс. Однако некоторые сепаратистски настроенные чиновники в Гагаузии уже начали оспаривать эти правила и разрабатывают свои варианты. При содействии «доброжелателей» - гагаузов из Тирасполя они пытаются оттянуть принятие новой орфографии и алфавита.

Руководству Гагаузии, на наш взгляд, следует незамедлительно изыскать возможность для издания учебников и другой печатной продукции, остро необходимой школе и народу в переходный период. На правительственном уровне принять соответствующую программу, которой желательно предусмотреть следующие моменты.

1. Местное, радио и телевидение перевести полностью с русского на гагаузский язык, передачам же на государственном и русском языках отвести по 2-3 часа в неделю - для информационных и официальных передач.

Организовать ежедневные квалифицированные детские передачи.

2. Все местные районные газеты должны выходить на гагаузском языке.

3. Немедленно перевести воспитание детей в детских садах на родной язык.

4. Обучение в начальной школе должно осуществляться на родном языке до 4-го класса. Начиная с 5-го класса обучение вести на государственном или русском языке (по желанию).

5. Осуществить систематический контроль за ходом учебной и воспитательной работы и состоянием изучения родного языка в школах.

6. Организовать издание еженедельного детского журнала с цветными иллюстрациями, заказать серии красочных детских книг для самых маленьких и для среднего школьного возраста.

7. Обеспечить все гагаузские школы необходимыми учебниками на основе новой орфографии и латинского алфавита, а также систематически контролировать и оказывать помощь в переходе школ на новые правила правописания.

Только подобные конкретные и решительные меры смогут приостановить вымирание языка, станут началом подлинного возрождения национальной культуры, о которой современные гагаузские политики почему-то думают в последнюю очередь. В отличие от церкви, гораздо более озабоченной состоянием родного языка и делающей много больше для его развития, нежели власти Гагауз Ери. Так, в Чадыр-Лунге отец Дмитрий Келеш на собственные средства организовал перевод Нового Тестаментa на

гагаузский язык. В Конгазе вся служба также ведется на родном языке. Церкви Чадыр-Лунга, Конгаза, Копчака изыскали средства для организации церковно-приходских школ, где обучение ведется на гагаузском языке. Высшему руководству Гагауз Ери пора понять, что возрождение национальной культуры - задача не менее важная, чем решение экономических проблем, что без нее невозможно становление и процветание нашего края.

Николай БАБОГЛУ

Ответ на отклик

на мою статью «Пора решительных действий...» о проблемах гагаузского языка, опубликованную в газете «Независимая Молдова» 2.11.96.

Писал этот отклик Дмитрий Дюлгер депутат Народного собрания Гагаузии, председатель комиссии по депутатской этике и ряд других должностей, перечисление которых наводит на мысль, что автор метит больше на обретение популярности, чем на поиск истины в споре со мной... Однако бог с ними с его должностями, чинами и погонами, попробую разобраться, что же он хочет, чем не доволен и чем он шокирован, по его же признанию...

И так уважаемый оппонент, или давайте я его назову депутатом, надеюсь понравится, мало того, расцветет, пусть цветет. Манкуртизм абсолютно и без влаги цветет... Уважаемого депутата Дюлгера шокирует статистика приведенная мной: 70-90 процентов незнание или плохое знание родного языка населением Гагаузии. Доказывать депутату, что эта статистика даже занижена боюсь бесполезно, но его избирателям эту правду необходимо знать, чтобы на ближайших выборах знали за кого

голосовать.

Уважаемые гагаузские избиратели спросите у депутата Дюлгер как по гагаузски будет слово «Здравствуйте» и он несомненно ответит «Драсти». Таким образом и он и абсолютное большинство коренных гагаузов так приветствуют друг друга «Драсти! Драсти!». А разве это гагаузское приветствие? у гагаузов есть свои приветствия 6-7 вариантов, которые мы наследовали от своих предков, но Дюлгеру они покажутся не гагаузскими, а привезенными из Истанбула писателем Бабоглу. Пойдем чуть глубже возьмем части автомобиля или трактора здесь есть до сотни названий меж дународного масштаба, которые одинаково звучат и на русском, и на немецком, и на молдавском так они останутся и на гагаузском, но вместе с тем есть десятки деталей, которые удобно и красиво произносятся по гагаузски: крыло-канат, колесо-текерлек, руль-дюмен, сидение - отурак и др. Почему же тогда говорят «Колесо лопнуть етти» вместо «Текерлек патлады?» или «Остановить еттим!» вместо «Дургуттум» Разве слово дургутмаа не наше гагаузское или его тоже привез из Истанбула Бабоглу.

Подобных примеров можно привести тысячи, когда люди пытаются говорить на своем гагаузском языке и в каждом предложении произносят лишь одно или два слова, а 3-5 слов на другом языке. Это и есть уход нашего родного языка из повседневной жизни. Не говорят на гагаузском в общественных местах да бы не обидеть 2-3 уважаемых не понимающих нас, По той же причине радио и газеты не выходят на родном гагаузском. А единственная газета «Ана сёзю» которая вот уже 7 лет выходит на гагаузском языке не в Комрате, а в Кишиневе не нравится депутату Дюлгер

вот как он любит родной язык!!

Конечно у газеты «Ана сӧзю» есть недостатки, у кого их нет, но тот факт, что эта газета стала главным проводником ныне складывающегося литературного гагаузского языка и что вокруг «Ана сӧзю» сплотились все гагаузские писатели и интеллигенты не говорит ли о ее исторической значимости для гагаузской нации? Этот исторический факт Дюлгер старается принизить тем, что тираж «Ана сӧзю» упал будто из за гагаузского языка. А ведь тиражи всех газет упали по общеизвестной экономической причине. Да будет известно избирателям депутата, что тираж «Ана сӧзю» несколько уменьшился, но ее престиж на высоте, ее читают ученые и литераторы гагаузы из многих стран близких к нам по языку. На ее страницах печатается первый гагаузский роман Диониса Танасоглу «Узун керван» и многие другие повести, стихи и рассказы уже довольно известных современных гагаузских авторов.

Далее депутат Дюлгер плачет по единственному детскому журналу «Кырлангач». А кто же его основал и выступал на ее страницах как не те же окаянные писатели Тодор Занет, Н. Бабоглу, Танасоглу, П. Ялынжи, Филиоглу, Киося, которых Дюлгер считает чуть ли не врагами гагаузского народа. Да и «Кырлангач» не выходит сейчас по тем же экономическим мотивам. Выпускайте вы его в Комрате или в Чадыре и мы с удовольствием будем Вам помогать сотрудничать, лишь только критиковать то, что делается совсем не этично.

Возрождение языка начинается с его постоянного применения на собраниях, торжествах и с обучения детей в школах родному языку.

Именно обучению родному языку в школе, садике

необходимо придавать первостепенное значение, за состоянием преподавания родного языка должен осуществляться государственный контроль. Хочу спросить депутата Дюлгера, на каком языке проходят собрания на его работе, ясно что не на гагаузском, а педсоветы на каком языке проходят в тех школах, где по словам Дюлгера «изучается» гагаузский язык - ответ тот же - не на гагаузском. Все это зависит от воли, надо хотеть знать. А вот попытайтесь раз и будете говорить на родном, узнаете, что есть у нашего языка все нужные слова, только надо чуточку потрудиться, полистать учебники, словари, какие есть. Я бы еще посоветовал депутату Дюлгер включить радиоприемник и послушать на каком языке проходят дебаты в Украинском Парламенте в Киеве, в Варшаве, Кишиневе... Естественно услышите, что говорят на украинском, польском, молдавском, а в Комрате на каком языке говорят депутаты? А что разве у нас гагаузов нет своего языка что ли? Есть, он называется гагаузский, но он остался только кое где на кухне и в устах стариков. Вот это и есть катастрофа, исчезновение, гибель. Неужели так трудно это понять?

Читая отзыв депутата мне стало ясно, что он совсем не руководствовался желанием добраться до истины, а человек просто злится обвиняя меня в том, что я сменил «исконно» гагаузские имена Игоречков, Олежек в своем букваре на Али и Алики и будто я этим стараюсь очернить «Гагауз Ери» мало того, он видит во мне врага «дружбы народов» Той «Великой» дружбы, которая на словах давала малым народам все права, а на деле ничего или одно право-исчезнуть. Не потому ли эта «Великая дружба» за одну неделю рухнула и лопнула как мыльный пузырь,

несмотря на то что ее охраняли грозное КГБ, многомиллионная армия, ракеты, атомные бомбы. Разве тот Факт, что гагаузские дети на протяжении 30 лет не учили в школах свой родной язык и язык наш сейчас на грани исчезновения не плод ли той знаменитой политики «дружбы народов»? Не по приказу ли тех политиканов были закрыты 35 лет тому назад школы на гагаузском языке?

Депутат Дюлгер винит нас, что мы из Кишинева транслируем мало передач по радио и телевидению на гагаузском языке. Мы в какой-то мере согласны с этим, но парадокс в том, что Кишинев чаще, чем Комрат говорит и показывает на гагаузском. Где же логика? Оказывается господин Усатый должен возродить наш гагаузский язык. Уважаемому председателю Молдавской радиотелекомпании господину Усатому и так надо из Комрата давать медаль за то, что вот уже 10 лет как из Кишинева радио и телевидение работают на гагаузском языке. И он не ругает нас, писателей как это делает депутат Дюлгер, а награждает грамотами Танасоглу, Кеся, Бабоглу за активное участие в составлении и осуществлении квалифицированных передач на гагаузском языке. И еще к сведению гагаузского депутата и его избирателей сообщаю что Молдавское радио и телевидение говорят и показывают на болгарском, украинском, еврейском, русском и на цыганском языках, но больше всего времени, как и подобается, отводится молдавским передачам. По такому примеру должно строиться радио и телевидение и у нас в Гагаузии. При такой постановке работы не возникнет вопрос о том, как быть с нашими братьями других национальностей живущих у нас и не понимающих гагаузский язык. Уважение к этим братьям надо показывать

не посредством третьего языка, как это предлагает Дюлгер, а их родного языка. В этом отличие настоящей дружбы от той «великой», которая, мягко говоря, отняла у нас родные языки и поссорила так, что нам долго еще придется пожинать те горькие плоды. Именно над этим стоит подумать всем, в том числе молодежи, с которой предлагает встречаться мне депутат Долгер. Мы встречаемся с молодежью, только об этом Дюлгер не знает. Эту молодежь я обучал грамоте, работая более 30 лет в Буджаке преподавателем гагаузского языка, директором школы. Сотни писем получаю от них, надеюсь на новые встречи и взаимное понимание.

Еще несколько слов скажу об экономике. Я не сомневаюсь, что «Гагауз Ери» обязательно придет к успеху в экономике, потому что знаю о трудолюбии своего народа, но вместе с экономикой проблемам культуры и языка надо уделять постоянное внимание, потому что нет цивилизации без литературы и искусства. Я думаю, что не все депутаты Гагаузии мыслят так как Дюлгер, во всяком случае те, кто считает, что наш язык и культура на расцвете глубоко ошибаются. Надо признать очевидный факт, что как язык, культура так и экономика нуждаются в срочном возрождении, реанимации. Признав все это как дальше будете действовать кого привлечь, программу ли составлять, законы ли принимать - дело Ваше. Вам видней, мы же ничего своего не навязываем, желаем только помочь.

И об амбициях, какие могут быть у нас амбиции? Мы высказали мнение, которое оказалось не совпало с мыслями депутата, пусть он думает по-своему, я постарался его убедить в обратном, однако если я не сумел это сделать, враждовать не собираюсь. Думаю, что

читатели разберутся, кто прав и кто не прав... Но самое главное, в чем видит депутат Дюлгер мою вину или даже враждебность это в том, будто я пропагандирую исламскую религию. Горе-критик даже не потрудился открыть мой букварь изданный в Истанбуле для детей гагаузов на средства спонсоров и увидел бы он в начале на всю страницу не портрет Мохаммеда или Будды, а нашего гагаузского первосвященника просветителя Михаила Чакира с большим крестом на шее, кроме того в своей статье, о коем идет речь, я пишу о наших священниках в Конгазе отец Василий, в Копчаке отец Кирил, в Чадыре отец Дмитрий, которые учат детей родному гагаузскому языку бесплатно, проводят службы на гагаузском языке, благодаря видимо таким скромным трудягам и выживет наш родненький гагаузский.

И так я пишу, говорю о хранительнице всяких культурных ценностей православии, призываю с наших церковных служителей взять пример в деле отношения к языку, а депутат Дюлгер пишет, что я пропагандирую Ислам. Как это называется? Слепота? Заблуждение? Нет есть другое название, но я воздержусь, отнесу это к головокружению от злости, а это ведь хуже болезни. Невольно возникает вопрос можно ли таких людей ставить во главе депутатской комиссии, да еще по вопросам этики?

Газета «Независимая Молдова»

CUVABA CUVAP

Fevralın ikisindä 1996 «Nezavisimaya Moldova» gazetasında çıktı benim bir yazım Gagauz dilimizin problemleri için. Bu benim yazıma Komrattan geldi bir cevap adı «Tersinä statistika» o da tiparlandı hep «Nezavisimaya Moldovada» fevralın 28 - 1996. Şindi bu adamın yazılarına bän vererim eni cevap.

Bana karşı yazanın adı Dmitrii Dülger Gagauziya Halk Topluşun deputatı, deputatların etika komitetin başkanı hem bu adamda dizili taa bir sıra görevlär, angılarını bezbollah o sıralamış taa pek kendini ünmäk için, nekadar benimnen dartışmakta dooruluu bulmak için. Ama arta kalsın onun görevleri, omuzlarında pagonnarı, başkannıkları. Bän isteerim göstereyim ona, ani çok yanılär hem bulayım ucunu neylen o okadar diil kayıl, ne o benim yazım okadar şaş-beş etmiş kafadarı?

Da te benim oponentim, yok ya da bän taa islää deyim ona saygılı deputat sanarım sevinecek, olur diil sadece sevin sin ama eşerip çiçeklenir da. Ko sevin sin kabarsın. Mankurtluk deer Cingiz Aytmatov kızgın kum içinde da eşerip çiçek açarmış... İlkin onu sersem etmiş statistika: hiç istämeer kabuletsin, ki bizim gagauzlar üzdä 70, kimär kerä üzdä 90 bilmeerlär kendi dilini ya da çok az bilerlär. Ama Dülgerä sanırım boşuna annatmaa bu aslıyı. Taa islää bilsinnär te o insannar, kim bu deputatı ayırdılar, ki bu statistika, ani bän gösterdim o az. Olur demää var küülerdä gagauzlar hiç bilmeerlar ana dilini. Ama seçicilär bu işleri läüzim bilsinnär, ki başka sıra bilsinnär kimi ayırmaa. Şindi bu problemi taa islää annayılım deini, inelim biraz taa derinä. Soralım deputat Dülgerä nasıl gagauzça seläm veriler o mutlaka deyecek Drasti. Diil sadece Dülger, ama büün

may hepsi gagauzlar ölä soläm vererlar: Drasti! Drasti! Ama bu gagauzça mı? Bizim gagauzların var 7-8 türlü selâmlarımız, ani gelmişlar bizä derin evellerdän dedelerimizdän, ama bu bizim eski unutulma selâmlarımız Dülgerlerä yabancı görünerlär çünkü Baboglu onnarı Istanbuldan getirmişmiş, ko paralansınar tezdä onnar tıkanacaklar eer kaldisa onnarda azbuçuk rız. Alalım taa bir örnek. Bakalım avtomobillerin parçalarını paylarını, onnarın adları taa çooyu internatıonal sözleri, birtakım sölenlerlär rusçada da, nemtoycada da, inglizçada da. Ölä onnar kalacaklar bizim gagauz dilimizdä da, ama var avtomobillerin kimi payları parçaları pak gagauzça dilimizdä da çok gözäl öterlär, neçin dememää kanat, ama kırlo, ard köprü, ama zadniy most, tekerlek patladı, ama diil koleso lopnuti etti; oturak, ama diil sidenie; dümeni, ama diil ruli; dingil, ama diil osı. Ya ki neçin demää ostanoviți et, açan var nasıl demää durgut, osa durgüt diil mi gagauzça, osa bu lafta mı İstanbuldan gelmä? Hem taa İstanbulda da bizim gibi durgut dârsalar biz mi kabaatlıyız? Böla örnekler var nasıl vermää üzlârlän. Açan bizim insannar isterlär lafetmäâ gagauzça da cümledä varsa 7 laf sadece üçü bizimçä, ama dördü başka diidä (Kolhoz uborkayı zaverşat eder; prostuditsa oldum, pismoyu otpravlät ettim samoletlan h.b.) Te buna dener dil katastrofası, açan o yavaş-yavaş çıkär kullanmaktan, yaşamaktan. Lafedilmeer sokaklarda, kalabalık arasında gagauzça, neçin ki korkêrlar küstürmesinnaär 1-2 kişiyi ani bilmeerlär gagauzçayı. Hep bu beterä radio televizie gazetalar da çıkmêêrlar gagauzça. Ama biricik gazetayı «ANA SÖZÜNÜ» ani zar-zor te artık 7 yıl sıravardır çıkêr Kişinëuda (diil Komratta, diil Çadırda) onu deputat Dülger beenmeer, ondan azetmeer. Elbetki Ana sözündä var çok kusurlar, kimdä onnar yok? Ama

bir iş belli: sadece «Ana sözünnen» biz çıktık, islâ mi fenamı, aalem arasına kendi dilimizlen, kendi üzümüzlen. Ana sözü yuurup kabardıp oldurar bizim, enez uyanan literatūra dilimizi, bundan başka «Ana sözün» dolayında toplandı hepsi gagauz yazıcıları, hepsi inteligençiyamız, o bizim Gagauzluun edi yıllık istoriyamızın aynası. «Ana sözü» Gagauzluun yaşamasında sadece tek hem seftâ bölä bir olay, açan 7 yıl sıravardır çiker basılı dilimizdä aftalık gazeta. Bu türlü iş yoktu ne derin evellerdä ne da tezlerdä bu yakınnarda. Ko Dülgerlär azetmesinnär, ama biz bütün gagauz halkınnan barabar kabarëriz Ana sözümlän, bölä bir büyük istoriyalı olaylan. Da te onun ardına gider izlerindän Çadırda da (diil Komratta) gazeta «Gagauz sesi» Saa olsun entuziast, yazıcı, gazetacı gagauz patriotu Petri Yalanjı, Maşalla sana, Petri oolum!

Dülger kötüleer, «Ana sözünü» çünkü tirajı düşmüş deyini. Akına diil sadece onun, hepsinin gazetaların tirajları düştü, hem belli neçin da ekonomika düştü deyini... Ama ko bilsinnär Dülgerin deputat seçennär, ki Ana sözün tirajı düştü sa da, onun prestiji çok taa büüdü. Onu okuêrlar bütün dünyadan literatorlar, bilim adamnarı. Amerikadan da ona kiyatlar gelerlär. Ana sözündä tiparlanêr gagauzların ilk romanı D. Tanasoglünün «uzun Kervanı», hem da taa çok ana dilimizdä literatūra yaratmaları.

Taa öteedä aalêêr deputat Dülger çünkü biricik uşaklar için jurnal «Kırlangaç» artık çıkmazmış, elbetki «Kırlangaç» da çıkmêêr hep o ekonomika beterinä, ama sankı kim onu çekettirdi hem yazdı onda uşaklar için? Diil mi hep te o «yola gelmez» yazıcılar Todur Zanet, N. Baboglu, Tanasoglu, Filioglu, Kösä, Yalinci, angılarını Dülgerlär may-may duşman sayêrlar. Buyurun çıkarın «Kırlangaçı» Komratta Vakaneştä biz çok sevinecez,

yardım edemez... Ama sadece kötölemää etikaya yaraşır mı?

Dil dirilsin deyini, o lüzım hojma kullanılsın içerdä, sokakta, kalabalıkta. Hem şkolalarda uşak başçalarında ürenilsin ana dili... İsterim sorayım Dülgerä, angı dildä lafediler onun iş erindä toplantılarda hem te o şkolalarda, neredä Dülger yazêr ki gagauz dili üürenilirmiş, angı dildä protokollar yapılêr, bildirilêr haberlener? Belli ki diil gagauzça, ama neçin diil gagauzça, neçin ki istämeerlar kafa düümää, biraz düşünmää. Ama ya bir kere çekedin da göreceniz, ani gagauz dilindä var hepsi lüzımlı laflar. Taa isteerim teklif edeyim deputat Dülgeri açsın radioyu da seslesin angı dildä Kievda parlamenttä lafederlêr, olur Varşavayı seslesin, Bulgariyada baksın angı dildä lafederlêr. Belli ki orada lafederlar ukrayınca, polonca, bulgarca... Ama Komratta deputatlar angı dildä lafederlar? Ama ne bizim gagauzların dilimiz, mi yok? Var dilimiz, onun adı gagauz dili, ama o çıktı çooyunun aazından, kaldı sadece ihtêrların aazında. Bu örnek da gösterer ani dilimiz kaybelmêk yolunda. Sanki çok mu zor bu katastrofayı görmää?

Okudukça saygılı deputatın yazısını görerim, ani o diil ani doruluk bulmak için çalışsın, ama fenalını, kusmaa deyini. Beni kabaatlı buler, ki bizim «eski gagauzların» İgorcuuları, Olejkaları bukvalımda diyştirmişim da yapmışım onnarı Ali, Alik da bununnan Gagauz Erindä duşmancasına dostluu bozmaa savaşırmışım. Bezbelli te o eski «Büük halk doatluunu», angısı laflan verdiydi bizä hepsini dorulukları, ama vermediydi bişeycık halizdän, verdiydi doruluk sade kaybelmää...

Sanki diilmi o eski kâmil «dostluun» eli altından 35 yıl geeri bizim gagauz dilindä şkolalarımızı kapadılar. . ? Taa okuêrim ileri doru deputatın yazısını söler, ki biz kabaatlıyız ani Kişineuda radio hem televizie az lafederlar gagauz dilindä. Olur kayıl

olmaa, ki az saat verili Kişineuda gagauzçaya, ama hep taa çok saat nekadar verili gagauz dilinä Komratta. Nası bunu annamaa? Çıkêr ölä, ki Moldav radio televizie kompaniyasının başkanı saygılı USATIY taa çok läázım düşünsün gagauz dilinä, nekadar Gagauziyada Dülgerlär. Efendi Usatiya Komrattan düşer medali verilsin, neçin ki te artık 10 yıl doldu nasıl Kişinevda radio hem televizie gagauzça kolverimlär yaparlar hem o bizi kötülämeer nicä deputat Dülger, ama verer gramota hem premiya Tanasogluya, Babogluya, Köseyä onnarın üüsek kaliteli kolverimleri için gagauz dilindä. Olmaz unutmaa bunu da ki Moldav televiziyası hem radiosu lafederlär hem göstererlär taa bolgar dilindä, ukrain dilindä, cıfıtça hem bu günnerdä artık çingenäyca da, ama taa çok zaman veriler moldav dilinä, sanërız kı ölä da düşeer. Butakım läázım işlesin radio hem televiziyaya Gagauziyada da. Ozaman komşu kardaşlarımız, ani bilmeerlär gagauzca hiç küsmeyceklär. Onnara hatır läzım gösterelim onnarın ana dilinnän, ama diil ölä bir yalancı hatır bir üçüncü dillen, ani hem onaara yabancı hem bizä. Te buradadır saklı haliz dostluun hem o eski «büük, pek büük» kardaş yalancı doctluun ayrılması. Diil mi bu eski metinni «dostluk» öldürdü küçük milletlerin ana dillerini hem ekti aramıza ölä bir büük karezlik, ki var taa çok yıllara bizä datmaa bu aci emişlerdän? Saygılı deputat Dülger çaarër beni buluşmaa gençlärän, saa olsun, o bilmeer ani biz sık-sık gençlärän buluşerız, bän Bucaan gençlerini üürettim çooyunu yazmaa-okumaa 1944 yıldan beeri 30 yıl, olarak direktor hem gagauz dilini üürederäk. Bu gençlerdän bana üzlärän kiyatlar gelir. Tezdä genä gidecäm görüşmää, sanërım onnar beni annayacaklar bän da onnarı.

Söleycäm taa birkaç laf bizim ekonomikamız için. Bän çok

isterim ki tarafımızın ekonomikasını kalkınsın, hem buyakinnarda umut ederim ki o halizdän kalkınacak, neçin ki halkımız çok işçi, çok zaametçi insan hem da kısmetimizä buyuruculaa seçildi sanerim kimi becerikli gospodar adamnar diil hepsi Dülgerlär gibi. Ciftci gagauzlar islää ilerlär işini sadece onnarı dill lüzım kösteklesinnär, verin insannara raat işlesin. Ama isterim hepsi annasın, kı ekonomikaylan barabar kultura da lüzım geri kalmasın, neçin ki kulturasız țivilizație yok. Sanërim ki diil hepsi deputatlar Dülgerin aklında. Lüzım ilkin tanımaa, anı dilimiz kulturamız düşük, boyamamaa kendi kendimizin gözlerimizi. Da bu aslıyı tanıdıktan sora başlamaa işlemää: Plan mı yapılacak, program mı düzeceniz, zakon mu kabuledilecek orada sizin işiniz biz da hazırız uygun erdä yardım etmää, ama ambițiya için bizdä hiç o yoktu, lafı da yok. Biz söledik düşüncelerimizi, Dülger hepsini tersinä annadı. Bän istedim bu yazımda hepsini eniyçä annadayım, ama Dülger genä annamadıysa okuyucular var umudum annadılar.

Ama hen büyük kabaatı, angısını atër benim üstüma deputat Dülger o çünkü bän savaşırmışım gagauzları musulman yapmaa, bilmeerim neredä buldu ya okudu bu işleri Dülger, ama o sayer kı butakım yalannan gömdü Babogluyu, yok yalannan sade kendi kendini olur gömäsın, ama diil aalemi. Açaydı e Dülger benim Bukvalımın ilk sayfasını da o görsündü orada diil Muhamedin ya Buddanın patretlerini, ama bizim hristian popazımızın Ay Boba Mihail Çakirin patredini onun da boynusunda asılı bir büyük stavroz, ama diil yarım ay. Bundan başka benim yazımda angısına karşı çıkêr Dülger var laf bizim paalı hristian popazlarımız için Ay boba Vasili İkiizli Kongazda, Ay boba Nikodim Nedioglu Kıpçakta söleerim, ki onnar hiç şamatasız ünmedään işleerlär gagauz dilimizin dirilmesinä,

uşakları klise yanında şkolalarda gagauzça üüredeerlär, slujbaları ana dilindä yapërlar. Te bu uslu klise adamnarın yardımınnan bizim zavalı gagauzçamız yaşarsa yaşayacak. Bän çaarêrim, o yazımda, popazlardan almaa örnek nasıl lüzım dili korumaa hem onu zenginetmää. Bän deerim biyaz - Dülger deer kara. Sanêrim ani bu kafadarımızın kafası şaş-beş olmuş duşman aaraya-aaraya, o sa onun gözlerimi pek islä görmeer... bilmeerim! Beki bu yazıyı okuduktan sora uyanır - ver allahım uyansın, ama eer eski fikirciklerindä kalırsa sanêrim ki onu insannar deputat ayırmazlar hem etika komisiyasına da başkan koymazlar.

Gazeta «Nezavisimaya Moldova».

BİR KANNI AVANTÜRA

Bän Kişinëuda, Moldova yazarlar Birliindä işledim gagauz yazıcılar bölümün başkanı 16 yıl (1983-1999) Ama, en büyük işlär geçirdim orada 1983-tän 1990 kadar. Bakmadaan ani o zamannar gagauz şkolalarımızı komunist nominklatüracıları kapadıydılar, dilimizi olur demää heptän kestiydilär, ana dilimizdä gazetamız yoktu, radioya hem televiziyaya gagauzlara yol kapalıydı, sadece Moldova yazarlar Birliindä gagauz dilinä kaldıydı bir küçük aralıktan şafkçaaz, sadece burada vardı birkaç gagauz yazıcıların zakonca toplantılık bölümü. Oyanda buyanda basılırdı bizim da dilimizdä birär literatüra kiyadı. Neçin bu gagauz sektişyası kalırdı yaşasın? Neçin ki moldav dilin da o totalitar baskı zamannarda, bakmadaan ani Moldova Sovetlär Birliindä formalino kendibaşına devlet sayılırdı, onun da vardı derin zorları: ilkin üüsek şkolalardan, institutlardan, universitetlerdän moldav dilini uuradırdılar, rus dili gidärdi,

literatura hem bilim kiyatları taa çok rusça çıkardılar, hertarafta dokumentlär iş kiyatları pak rus dilindä yazılırdılar. Moldav dilin kullanması göz görä-görä hep taa daralırdı. Bu situaşiyada moldav dilin hem kulturanın en aktiv koruyucuları, moldovan yazıcıları kendini gösterdilär. Biz da birkaç gagauz yazarları bän, D. Tanasoglu, D. Kara Çoban, S. Kuroglo, M. Kösä, annardık moldovan dilin zorlarını yazıcıların çoyunnan solidardık...

Ama nasıl da taa yukarda söledik bizim gagauz dilimizin hem kulturamızın durumu pak katastrofalydı, rus dilin beterinä gagauzçamız kaybelmäk urundaydı. Moldav dili nekadar da gücenik olaydı, o korunurdu, neçin ki moldovan küülerindä şkolalarda uşaklar ana dilindä üürenirdilär, radio hem televiziya gecä-gündüz moldovanca lafedärdi. Kişinëuda hem rayonnarda üzlärden gazetalar, jurnallar, kiyatlar moldav dilindä basılırdılar. Bunnara da bakmadaan moldovan yazarları vardı neyä kavga etsinnär kendi dil hem kultura tarafından çelinmiş, basılmış doorulukları için. Hem onnar kendi dili için baş kaldırırkan, yoktu nasıl bizim da gagauz dilimizin kötü durumunu inkär etsinnär. Beki çoyu diil bütün ürektän, beki sade üzlük, ama tanırdılar bizim çok zor problemneri da. Te neçin vardı Gagauz yazarlar bölümü, te neçin bän düştüm işä Moldova Yazarlar Birliinä, te neçin o reaksiya zamannarında gagauz literatura yazarların bölümü kapanmadı ama taa genişlendi, işledi hem büün da hep taa işleer.

O zamannarda Moldova Yazarlar Birliindä bizim gagauz bölümün kendi başkanı vardı poet S. Kuroglo, ama o çalışırdı ödeksiz, kendi temel işi diildi. Açan 1983 yılda bän geçtim küüdän Kişinëua yaşamaa, hem bän artık çoktan Sovetlär Birliin yazarların azasıydım, beni koydular işä Gagauz bölümünä başkan, elbetki bizim yazıcıların kayıllınnan, bän artık bütün

ödeklän oldum işçi ştatta, personalda. Bu vardı bir progres. Bizim gagauz literatüra işlerimiz baari bir erdä merkezdzä zakonca erleşirdilär. Bu verirdi umut ileri dooru gazeta açmaa, radio televiziyaya çıkmaa, şkolaları uyandırmaa... Hem yaşamak gösterdi, ani hepsi bu işlär ölä da oldu: ilk gazeta yapracıı gagauz bölümündä peydalandı bulgarlarlan yarı-yarıya. Bän onu çıkarırdım «Literatüra şı arta» gazetasına yamamaydı, sora peydalandı ilk gazeta kendibaşına «Ana sözü» taa sora hep bizdän çıktık radioya, televiziyaya hem başladı dilimiz şkolalara girmää. Bu işlär isteerim bilinsin zerä bizim gagauzların arasında var öleleri da, ani eer bir enser kaktısa, deer bän ev düzdüm. Bu hastalık yazıcıların arasında da göründü. Eer birisi birkaç sıra yazdıysa, ya bir kıyatçık incecik tiparladıysa o saat fırlayıp deer, bän gagauz dilini çekettirdim, deer bänim bu dünneyn dirää, görer sadece kendini, başkaları ne yapmış o istämeer bilsin, görsün. Bu hastalık bizä, intelektuallara büklerimizdän geldi da ulaştı hepsimizä, kim bün kultura tarlamızda çalışmaa eltener. Lääzım unutmamaa eski dedä sözlerini, ani ilkyazı bir kırlangaç ya bir çiçek yapmäär. Ama Vakit hepsini işleri erli erinä erleştirer hem erleştirecek. Benim da bu yazılarımın paası hem paasızlı da mutlaka çok yıllar sora belli olacak.

1990 yılda yazın Sovetlär Birliindä perestroyka işleri artık en üüsek erä etiştirdilär. İmperiya daaldı. Moldova da 15 respublikalardan birisi oldu kendibaşına, baamsız. Vardı kendi Üüsek Soveti, hükümeti hem premier ministiri Mirça Druk. Bu adam için bän taa aşaaada annadacam. İyül ayında beni Moldova Yazarlar Birliindän ansızdan çaardılar işä hükümetä baş bakana sovetnik olayım, sölendi ki yazarlar Birliindä da işimi brakmayım, ama temel işim olsun bakanlıkta. Bana deyni

ozaman, en kızgın naşizma ajiotaj vakıdında Moldova hükümetinä işä teklif çok şüpele bişeydi. Bän bir gagauz yazarı ölä üüsek erä çaarılayım - yınanacaam gelmäzdi. O erä deyini vardı üzlärden moldovannar, ani evel kendilerini sayılmadık gücenik duyardılar da şindi onnarın zamanı gelmişkän hant-hant edärdilär üüsek koltuklu skemnelär için... Da, na sana bir türk Baboglu onnarı ilerlesin... Bän kayıllık vermäzdim düşünürdüm, ama yukardan telefon durmamaca aarardı beni gideyim işä... Benim, bir çok düşünmektän sora geldi aklıma eski dedelerimizin söyleyişi, ki kalelär içindän alınırmişlar... da verdim kayıllık, aklımca düşündüm, ne da olsa bakalım nekadar siz bendän hayır göreceziz.

Şindi isteerim taa bir iş nişannayım ozamankı moldav yazıcıların bizä gagauz milletimizä bakışları için. Taa çoyu yazıcıların can acısınnan kavga edärdilär kendi naşional kulturasi, dili için. Onnarlan biz gagauzlar da solidardık hem barabar kendi kultura problemnerini kaldırırdık, ama birkaçı moldovannardan hastalıklı gibiydilär. Onnar rus şovinizmasına karşı koyarak, kendileri olurdular moldav şovinistleri, kendilerindän başka milletleri yoktu gözleri görmää, ama taa pek gagauzları sayardılar yabancı venetik, sayılär gelmä, da onnarı läüzım Moldova topraandan kuumaa gitsinnär oraya, neredän bir çala gelmişlär. Bu türlü hastalıklı nařionalistlärdi L. Lari, G. Vieru hem hep bu kategoriyadandı eni baş bakan M. Druk ta. Bunnara biz kategorik karşı gittik hem büün da gideriz.

Açan Moldova oldu kendibaşına bizim Gagauziyada da taa 1906-cı yılda çekedän avtonomiya davaları başladıydılar eniyca kaldırılmaa. Komratta, Çadırdı, Valkaneştä insannar mitingalarda baarırdılar, ki gagauzların da var dooruluu avtonomlu olsunnar, nicä başka küçük sayıda milletlä. Çıktı

halkımızın arasından liderlər M. Kendigelän, M. Maruneviç, I. Dobrov, K. Tauşamcı, S. Topal. Onnar ozaman annaardılar, ani kulturamızı, milletliimizi bastırmak için en büyük kabaatlıydı komunist rejimi, rus şovinistleri, ama moldovan hasta naşionalistleri da apa-açık gagauzların istediinä duşmandılar, neçin ki onnar koyardılar soruşu, ki Moldova birleşsin Romaniyaylan, neyi Gagauziyada insan kategorik istemäzdi. Te butakım durumda 1991-ci yılda yazın gagauzlar kendi bütün bucaktan toplantılarında haberledilär Gagauziyanın avtonomiyasını. Bu haber Moldovan şovinistlerini hem taa pek bakan Druku pak delirttiydilär «Bak sän kalın üzlü gagauzlara ya... aalemin topraanda avtonomiya düzmää tutunmuşlar... Biz onnarı! «Bölä sölenirdilär sokaklarda, baarirdılar mitinglarda. Neçin ki bir taraftan da onnarın şovinizma politikası Moldovanın içində yaşayan ruslara karşı, kaldırdıydı onnara büyük duşmannık hem bu taa pek aliflendiydi Pridnestroviyada, neredä artık düzülürdü Moldovadan ayırı kendibaşına bir respublika PMR.

Mirça Druk kaynaardı, ateş saçardı üfkedän. Gagauziya hem Pridnestrovia onun buvazında dururdular nicä bir kemik. Bän taa baştan duyduydum, ama şindi taa da pek annadıydım, ani beni gagauzu bakanlaa çekmäk esaplıydı Bucakta gagauzları uslandırmaa, gagauz halkın gözlerini boyamaa. Burada hepsi işçilär bana aykırı bakardılar. Bän Druka deyni vardım nicä bir perdä, onun duşmannı yabanı üzünü saklamaa deyni, ama kimi gagauzların da arasında bän sayılırdım satılmış moldovannara, romunnara... Hoşum diildi pek gözäl... M. Druk kendisi hiç başka iş yapmazdı sadece günün boyuna dururdu moldovanın kartasının başı uçunda, düşünürdü nasıl kaybetmesin respublikanın bütünnünü.

Bir gün çaardı beni hem taa birkaç kişiyi kendi

adamnarından da başladı annatmaa plannarını. Deer lääzim verelim Pridnestroviyayı Ukrainaya da versin bizä Basarabianın aşaaasını taa Kara Denizädan. Bu topraklar, deer, taa Moldav gospodarın Aleksandru Cel Bunun vakıdında bizim Moldovanın erleriymişlär... Bän da ozaman eltendim lafedeyim. Deerim hiç belli diil Ukraina kayıl olacek mı bu diişmeyä, hem deerim, beki gagauzlara da lääzim sormaa, onnar da bakalım ne deyecek.

- Kimä, gagauzlara mı? - baktı bu çanavarca bana. - Sän bil ani bu gagauzluk sürüsü bizim toprakta yabancı, venetik. Biz Moldova baştinaşları bu türk tamızlıına hiç bir kerä bişeycik sormayacez. Ama eer baş kaldırırlar, sa onnarı iki günün içindä yakıp koolayacez bizim evimizdän, gitsinnär Türkiyeye...

- Bän sizä sovetnik, sandım, ki olur bir akıl vereyim, iki ayın içindä bana bişey sorulmadı, hiç bir da iş yapmadım...

Ama Druk tıkadı benim aazımı bir çirkin azarlan hem süümäklen. Bundan sora başka bişey lafedilmedi o kapadı toplantıyı da kuudu hepsini yanından.

İki-üç gündän sora Druk topladı Moldovanın 23 rayonnarından polițiya başkannarını hem asker başlarını da verdi hepsinä izin toplasinnar volontirleri, demäk başıbozukları, kimin üfkesi var gagauzlara da gitsinnär onnarı Moldovadan koolamaa ya yakıp öldürmää. Kolaydı o bozgunçluk vakıtlarda volontir toplamaa, neçin ki Moldova hem bütünnä eski Sovetlär Birliin teritoriyası doluydu işsiz sarfoşçularlan, hırsızlarlan, düüşçü banditlärän, narkomannarlan hem da taa kuduz baş bakan izin vermişti kapannardan da başkesicileri kolversinnär. Hepsi bu sürü sade aarardı birkimsey çaarsın da hoydatsın onnarı nicä tazıları diil sade deyelim gagauzların üstünä, ama kendi analarını da hazırdılar kesip dovrayıp yakmaa. Druk

aarardı neredän siläh alsın da versin volontirlerin elinä. Ama olmalı onun yanında bulundu kimsä akıllı da vazgeçtirdilär şaşkıını bu iştä. Ona söledilär, ki eer bu volontir sürüsünä siläh verilirse, onnara kimsey komanda edämäz, onnarın önünä kimsey çıkmaz, da bu başsızlar ilkin bizi öldürülär... Bu korku tezlää aslı çıktı... Ama nasıl da olsa volontirleri topladılar da siläh için dedilär onnara herkez kendisi bulsun.

Güzdü, yaamurlu bir suuk havaydı, 150 avtobus dolu bu başsız, sarfoş avantüristlärlen Moldovanın poyraz rayonnarından demir sopalarlan, diirennärlen, nacaklarlan ellerindä hızlanmıştilar gagauzlara, ama taa Kişinëuda, sora yolda banditlä girişmişlär kendi aralarında düüşmää, politiyalara hızlanmaa, baarırmişlar versinnär onnara siläh.

Druk çaardı beni da gideyim hısımnarımı uslandırmaa, ama bän açık söledim. Dedim, sayın bakan, bu bir büyük hem korkunç avantüra. Kendiniz hristiansınız gagauzlar da hristian olur mu kendi dinindä insannara onnar hiç bir kabaatsızkan naçaklarlan kalkmaa!? Deycäm durgudun bu volontirleri, zerä kendiniz da pişman olursunuz.

- Ne, bän sana mı soracam ne yapmaa?

- Düşer, dedim sorasınız, neçin ki beni sovetnik aldınız.

- Bän seni dedi kurşuna uracam! - da üfkeli çıktı, pindi maşınaya da götürdü banditleri, kapancıları gagauzların küülerini sardı.

Bän sauştum evä da başka işä bakannaa hiç gitmedim. Ama gagauzlar da işittiyen Drukun neetlerini, gördüynen yakın duşmannarı taa da birleştilär. Küüyledä gençlär, insannar Bolgradtan hem başka rus askerlerindän siläh alıp hazırlanërlar kendi evlerini, aylelerini, uşaklarını kaybelmektän kurtarmaa.

Volontirlär üç gün üç gecä Gagauziyanın sınırlarında

dur rlar i erl r, sarfoŖ ol rlar, kendi aralarında d  Ŗerl r. Suuk yaamurlu havada hep taa  ok i ki, im k isteerl r hem sil h isteerl r. Bekleerl r nezaman izin olacek  eketm a gagauzları  ld rm a... ama izin gelmeer. BaŖsızlar isteerl r Druk gelsin onnarın yanına da cuvap versin, nekadar taa tutacek volontirleri «iŖsiz». Druk kork r gelm a bu kendi elinnen tutuŖturduu ateŖ  yaklaŖmaa, ama hoydatmaa da tazıları gagauzlara karŖı kimsey  ekettirmeer. Ne in ki Pridnestroviya da bir hızlı marŖlan gelir gagauzlara yardıma... Druk hem onun kuyruk ları duy rlar, ani iŖi battırdılar, arıŖ hept n mayızlandı. L azım volontirleri geeri  ekm a taa da b  k bela olmadaan, ama baŖsız edeksiz kalabalık hi  sesl meer.

BaŖıbozuk sarfoŖ volontirl r baarırımıŖlar, ya verin biz  sil h, ya biz alacez poli iyadan t fekleri da ilkin Druku kasaplayacez, sorarmıŖlar, ne in bizi getirdiniz boŖuna buraya. Drukun yardımcısı Ŗovinst, naŖist general KostaŖ sakerci olarak Druktan taa ii annamıŖ, kı volontirl rden olacek bela da bunun i in Gagauziyanın sınırlarında 23 rayonnordan poli iya askerlerini erleŖtirmıŖ volontirlerin  n n  da izin etmiŖ kolvermesinn r banditleri k  lerimizin i in , ondan hem Druktan izin gelmeyinc .

O g nnerd  bana evim  KiŖin uda gelir general KostaŖ. BaŖladı bu bana yırdan s lem a, ani l azım bir t rl  gagauzlara annatmaa, ki volontirl r gelmedi insana gagauzlara karŖı, ama yalancı gagauzların politikacılarına, ani onnar kızıŖtırmassınar sıradan insannarı t rl  avtonomiya d zm a...

KostaŖ artık pek isl a duymuŖtu ki eer onnar taa biraz kızıŖtırırsalar bu duŖmannık ateŖini, ilkin kendileri onun i ind  yanacaklar. Da deer bana general, s n, domnu Baboglu taa iŖt  sayıl rsın gel benimnen bil  orayı da annadalım gagauzlara,

ani biz geeri çekineriz. Yannişlık oldu, deer, ani bunca insan toparladık şindi onnarı lääzım nası-nicä usulunnan çekelim Çimişliyä kadar sora da yollayalım evlerinä. Bän annadım, ani volontirlär generalı da Druku da korkutmuşutlar ölüsüyä, aklımca deerim, te, ne aarardınız buldunuz... Hem bän taa annadım, ani bän Kostaşa lääzımdım diil gagauzlara bişey annatmaa, ama lääzımdım volontirleri geeri çekmää yardım etmää. Son sonunda kayıl oldum gitmää... Esapladım, ne olabilirsä, bir can borcum var, yaşayacaamı da yaşadım, baari görecäm nasıl generalı kendi banditleri paralayaceklar.

Kostaş almıştı bilä taa bir gagauzu S. Bozbeyi, ani o da bencileyin bakanlaa getirilmişti gagauzların gözlerini boyamak için.

Saat onda etiştik Çadır uurunda kıra. Orada volontirlär lesopolosta ateş yakaardılar, şarap içärdilär hem «bız» oynaadılar. Poliţiyalar da onnarın önnerindä durerlar kolvermeerlär bu maradörları gagauz küülerinä zerä o saat çekedecek ölä bir kasapçılık, ani kimsey ucunu bulamayacek... Poliţiya da bu türlü kannı iştan sakınırdı, ama volontirlär sade bunu bekläardilär. Kostaş birkaç poliţiyacılarlan yanında girdi banditlerin arasına da sabaylendän taa saat altıyadan hep dartıştı, çaarırdı girsinnär avtobuslara, işidilirdi süümäk, tüfek patlaması... da ölä karannık olarak zar-zor dizdi onnarı maşınaların önünä da komanda verdi pinsinnär da gidelim geeri, ama volontirlär izini seslemäzdi, baarırdılar, generalı sabuna.

- Siz bizi gatirdiniz gagauzları düümää, kolverin tepeleyelim onnarı!

- Verin bizä siläh! Vermezseniz poliţiyadan zorlan alacez silähleri da gidecez gagauzlara sora da sizi cezalayacez.

General savaşırdı onnarı aldatsın, annadırdı, ani şindi taktika diişildi, düüştä sade ileri gidilmeer, kimi sıra da geeri

lääzim çıkmaa da sora taa hızlanmaa. Biz şindi lääzim geeri gidelim, tez pininiz avtobuslara! Ama hepsi dururdular dizili hiç birisi dä hızlanmazdı pinmää.

Ozaman bän deerim Kostaşa:

- Veriniz bän çaarayım onnarı, beki beni sesleyeceklär. Yanımda dururdu S. Bozbey, o çeker beni enimdän da söleer kulaama: «Sus deer zerä duyarsalar, ani biz gagauz onnar ilkin bizi kıyıp dövrrlar. Bän onu seslämedim. Kostaş da baktı yınansız bana da der buyur sölä:

- Oameni buni, saygılı insannar, - baarërim bän üüsek sestä, - siz insansınız sanërim lafımı annayaceniz. Eski zamannardan biliner, anı bir käämil düüştän bir kötü annaşmak taa iimiş...

- Ama sän kimsin, işidildi birkaç üfkeli soruş.

- Bän, deerim gagauzum, adım Nikolay Baboglu. - kalabalık sus oldu, - siz deerim geldiniz gagauzları öldürmää. İlkin öldürün beni, te bän, ama...

- Bu provokaşıya! - işidildi kalabalıktan.

- Hiç diil provokaşıya, - uzattım bän lafımı da ilerledim onnara yakın.

Öldürünüz beni sade ilkin o ursun bana, kim te benim gibi söyleyecek sizin şairin Emineskünun poemasından 4-5 sıra. Da başladım okumaa sıırek-siirek üüsek sestä:

A fost odatë ka'n poveşti,

A fost ka niçodatë

Din rude mari împëreteşti

O prea frumoasë fatë.

Şi era una la përinţi

Şi mindrë'n toate çele

Ka şi feçoara itre sfinţi

Şi luna itre stele...

Bölä okudum bän poemanın yarısını, kudurmuşlar

sesleerlär... Taa yaklaştım onnara da deerim: «Hadi angınız baari 4 sıra söyleyecek da onun eli ilkin kalksın, da tepeläyin beni... Susmak. Deerim baari iki sıra, ne şkolada da mı üürenmediniz, Emineskuyu mu işitmediniz? Yok çıkmadı birisi da bişey sölesin. Ozaman, bezbelli taa akılı başında olan, birisi başladı gülmää, deer ne bizä Emineskuyu sorërsın, biz deer şarap içmää olsa onu yaparız, ama deer sän allele diilsin gagauz, sana elimiz kalkmaz... Bän da gülümsedim. Ortalık sansın suudu...

- Ozaman deerim, dostlar, hadi pinin avtobuslara da gidelim Çimişliyä.

Orada sizä ödek verilecek «zaametleriniz» için, şarap da verilecek... Ama şimdi siz askersiniz (bununnan kabarttım onnarı) läüzim dişiplina olsun, komanda verildi avtobuslara, läüzim sesleyäsiniz... Susmak... aralarında nesä laflaşërlar... Bir nedän sora birër-ikişär başladılar akışmaa maşinalara. Açan hepsi doluştular general baalattı polişiyalara avtobusların kapularını kalın katanka telinnen da çekettik yola, vakit yakındı gecäyarısına. Çimişliyä gidärken läüzimdi geçelim Besarabka içindän. Bän generäla deerim olmaz girelim Besarabkaya, zere orada yaşayan gagauzların da arasında bulunur bir deli da atar bir taş ya başka bişei da bir kıvılcından çekedir kan selleri.

Ölä da oldu kırlarca sabaaya kadar etiştik Cimişliyä. Orada artık Kaul taraflarından da voluntirlër topluydular. Cellat kan dökülmesi sildi geçti benim milletimin başından. Oradaydı Mirça Druk da sarılı koruyucu polişiyalarlan. Çimişlidän moldovannar gelmiştilër aalaşmaa voluntirlerdän, ani o gecä moldovannarın tauklarını çalmışlär, maazalarına girmişlär hem başka.

O gündän sora bän artık bakanlaa çıkmadım işä. Ama Moldovanın parlamentindä da Drukun avantürasını

annamıştılar, tezlää onu hükümettän attılar da çeketti Moldovaylan Gagauziya arasında politikayca annaşmaklar, angıları 1994-cü yılda dekabrınin 23-dä bittilär Gagauziyanın baamsızlıını tanımaklan. Kabuledildi karar, ki düzölsün ekonomika hem kultura tarafından Gagauz avtonom bölgesi GAGAUZ ERI.

Arhivdän

«ANA SÖZÜ» GAGAUZ HALKIN KULTURASINDA

«Ana sözü» ilk kendibaşına ofisial gazeta gagauz dilindä. Ana sözünädän ileri da olduydu birkaç denemäk bizim dilimizdä gazeta yapmaa, ama onnar kalkmadılar ayırı gazeta uruna. 1958-1959 yıllarda çıktı bir gazeta yapraa gagauz dilindä, ama o bir yamamaydı «Moldova soçialistë» gazetasına. Onu tezdä bizim «sevgili» komunist Partiyamız, angısına biz çok şiirlär yazardık «Şükür partiya sana şükür Lenin bobaya») bir yapracı da kapayıverdi ansızdan, bezbelli gagauz dilindän ona aar kokardı. Sora birbuçuk yıla yakın 1970-1971-ci yıllarda çıktı «Bucak dan erleri» adında bir gazeta yapracı o da Komrat rayon gazetasına yamama, eklenti. Ama bu komratta gazeta yapracını da gagauzlara çok gördölär. Olurmuydu en demokratlı soçialist komünist devletindä ayda bir kerä gagauzun sesi işidilsin. Kişinëuda Komunist merkez komiteti maasuz bakardı gagauz naşionalizma sorumunu, delik-delik suçluları aarardılar Komratta, Valkaneştä, Kongaza da etişmiştilär. Korkunç işti. Gagauzlar bir gazeta yapraannan yıkmasındılar bu duvar gibi sistemi. Sora, nası bilersiniz, ani o duvar gümbür-gümbür yıkıldı diil sade gagauzların beterinä, ama içindän çürüktü deyini,

milletleri baskı altındä tutardı deyini.

Taa sora Moldova Yazarlar Birliindä 1986-87 yıllarda başladı çıkmaa bir eni gagauzça gazeta yapraa artık burada Kişinëuda o da eklenti Moldova «Literatura şî arta» gazetasına, Bunu «sevgili» komunist partiyamız etiştirämedi kapasın, neçin ki dünnäädä vakıtlar diyşildiydi, eni lüzgerlär esärdi. O zamannar Moldova Yazarlar Birliindä gidärdi keskin bir düüş moldav dilin dooruluu için. Biz da orada birkaç gagauz yazarı söläärdik: Moldovanın republikası var, kendi ana dilindä şkolaları var, ama bizim gagauz dili birkaç kat taa zor halda: şkolalarımız yok, gazetamız yok, halk asimile altında. İlkin bizä gagauzlara läüzım hergünkü gazeta hem şkolalara ana dilini koymaa. Da orada bulundu bizi annayannar. Savaşı barabar götürdük, ama, elbetki, bilersiniz orada vardı ultranaşionalistlär da. Onnarın yoktu gözü görmää diil sade rus dilini, ama gagauzları da, ama biz islää tanırdık, kim bizä haliz dosttu da onnarlan problemnerimizi çözmää çalıştık. Butakım bizim bir yamama gagauz dilin gazeta yapracı 1988 yilda oldu aftalık kendibaşına gazeta. Bu bir büyük kultura kazançıydı. Ama olmaz unudalım bunu da ki karardan sora gazetanın ilk numarası çıkınca gitti taa çok savaşmaklar, çok baş urmaklar. Buyurun çıkarın gagauz dilindä gazeta, kim sizä engel eder? Sorardılar. Ama biz, Dionis Tanasoglu, bän, Todur Zanet söledik, ki gazeta boş erdä çıkmëer. Ona läüzım bina, mobila, kiyat, işçi, para hem taa çok başka işlär. Var Büyük bir basım evi burada Kişinëuda Bu basım evini düzmektä gagauz halkın da vergi ödeyicilerin payı var. Biz ısrarlıklan isteeriz gagauz gazetasına orada verilsin bir er. Gagauzlar, eer insan sayılırsa, ozaman onnarın da läüzım mutlaka olsun kendi dilindä gazetası, hem bu gazeta läüzım olsun devletin masraflarından, nicä var moldovannarın, rusların

hem başka milletlerin gazetaları. Butakım ısrarlı koyulu problem, ozamankı komunist partiyanın merkez komitetinä gelirdi nicä bir aykırı kemik buvazına, ama yoktu ne yapsınnar, neçin ki o zamannar halkımızın da sesi avtonomiya için hep taa hızlı işidilirdi, yukarkılar annadılar, anı işlär kötö, sadece adamaklarlan olmayacak da başladılar bollandıрмаa çılıbırları, Ama genä da Moskvaya sorup verdilär bizä «Matbaa evında (Puşkin sokaa 22) üç oda mobilalı, masrafları, aldı Moldova buçeti kendi üstünä. Biz kendimiz seçtik onbir kişi personel baş redaktor oldu şair Todur Zanet.

Büünkü gündä bilersiniz, ani Moldova artık Moskvaya bişey sormêêr da te ölä kendi «sevgisini» gagauzlara göstererek kapamadı gazetayı, ama kesti finasları buçettan, üç odanın birisini aldılar. Büün gazeta çıkêr sade sponsorların yardımınan. Sorêrim olur mu kaybedelim Kışinêuda Gagauz dilindä gazetamızı? Bunu sorêrim bizim avtonom Bölgemizin başkannarına. Akına şindi burada da var bir gazetamız ana dilindä «Gagauz sesi» Çadırdä çıkêr. Ama «Ana sözü»da, «Gagauz sesi»da diil pek büyük hatırdä bizim Başkanatta. Komrat taa büyük hatır yapêr rusça çıkan Komratta gazetaya, bölä bakışlan bizim Kışinêuda Ana sözündän isteerlär almaa kalan iki odamızı da, bölä bakışlan presaya hem ana dilimizä olur tez kaybedelim, neyi yıllar boyunca kazandık.

«Ana sözü» bıldır dokuz ay hiç çıkmadı, şindi bän geldim redaktor da etiştirdik 17 numara çıkarmaa, ama var büyük sıkıntılarımız, kaybettik çooyunu okuyucularımızı. Eni yılda aboneya çok yardım isteeriz erindeki kuvetlerdän.

Ama gazeta kendisi kalkınsın deyini da kazansın avtoritet, ona läözüm en azdan iki yıl işlesin avtoritetä. Büün gazetamızın on yılı doldu, ama dokuz ay ara yaptı, da çıkmadı bu beterä

kaldı abonesiz şindi hepsini enidän eniyçä çekederiz. Ama bu on yılın içindä «Ana sözü» çalıştı çozsün türlü halk problemnerini.

1. Ana dillin yardımınnan gazeta kaldırdı hem kaldırër gagauzluun zıhını, kendi millet bilinçliini, terbiieder türklük gururluunu.

2. İlkinki 6-7 yılın içindä «Ana Sözü» tanıttı bütün dünnääya, ani varız biz gagauzlar da millet. Ozamannar gazetamız etiştıydi daalmaa hepsinä Sovetlär Birliin türk milletlerinä (Orta asiyaya, Azerbaycana, Kavkaza, Tatarstana, Alamaniyaya, Türkiyeye, Angliyaya h. b.) O yıllarda»Ana sözü» redakţiyasına gelirdi korespondentlär bütün dünnäädän Japoniyadan, Çindän, Angliyadan, Amerikadan, tirajı etiştıidi 72-75 binä da getirirdi gelir kendi kendinä hem devletä dä. Eer bizä şindi çok taraflardan yardım olursa hiç şüpesiz inanëriz ki «Ana sözü» genä kalkınacak da kendi kendini bakacak hem gelir da getirecek.

3. «Ana sözün» borcuydu ozaman hem büün da, elinci yıllardan sora enidän dirilän şkolalarımıza metodika yardımnarını versin, unutmayalım ki onnar şkolalar hem uşak başçaları (çocuk yuvaları) 30 yıl gittilär pak rus dilindä. Bu duruma bakarak olur mu desteklämemää ana dilimizdä çıkan gazetaları? Elbetki biz läözım koyalım maksimum kuvet, istärsäniz acımayalım paraları da olsun bizdä diil iki, ama üç ana dilimizdä gazeta da onnar çıksınнар her gün ya gün aşırı. Sevinmelikli ki bizim yazıcımız Stepan Bulgar şindi temelledi iki da dergi. Bir «Sabaa yıldızı» büüklär için bir da «Güneşçik» küçüklerä deyni. Ama onnar da çıkërlar zor hem siyrek 3 ayda bir zavalı redaktor hep dilenci gibi gezer para aaramakta. Bu dergilär läözım olsunar aylık, neçin ki ana dilimizdä dergilärlen

gazetalarımızlan baalı gençlär hem bizim gagauzluun geleceemiz. Sanki çok mu zor bu işi annamaa bizim öndercilerimizä?

4. «Ana sözü» ilkinke yıllarda aynada gibi gösterdi gagauz-halkın savaşını avtonomiya için. Ozaman vardı çok kuvetlär, ani bizim dooruluksuzlukta yaşamamız için atardılar suçu kabaatı, kendilerindän bizim komşulara, çalışırdılar bizi dokuştursunnar moldovannarlan bulgarlarlan, da butakım kendileri pak görünsünnär. Bu saklı duşmannıkları «Ana sözü» hojma açıklardı, çannar gibi ötärdi, makaleleri açardı gözlerini o gagauzların, ani taptıydılar duşmannarın yalannarına.

5. Taa bir önemli problem kaldırırdı hem büün da onu götürer - dilimizin kulturasını ilerleder, ama bu üzerä ilkin lääzımdı geçelim eski rus alfabetindän eni bizä uygun latin alfabetinä da yaklaşalım türk dünnäasına.

İlktän bu problemi da bizdän çooyu annamadı, önderçilerimizä eni alfabetä geçmäk için çılık yımırtaylan saldılar. Burada da «Ana sözü» çok faydalı oldu kendi rubrikasınan «Dilimiz yazımız-üzümüz». Son sonunda büün yok ölä insan ani eni yazımıza karşı çıksın.

İsteerim ayırı nişannayım «Ana sözün» ilk redaktorun çalışmalarını. Ačan o dalgalı günnerdä gagauzlar bire-bir kalktıydılar baamsızlık için, açan savaş yakada solurdu, dişlerinädan silähli duşmannar girdiydilär içerlerimizä da tüfek patladırdılar. Todur Zanet da gazetanın pozitiyasını koyduydu halkımızın işinä, bütünnä olduydu gagauzluun tarafında, bunu göreriz ozamankı «Ana sözün» sayfalarında. Hep Todur Zanetin çalışmasınan bizim da yardımnarımızlan «Ana sözün» yanında başladıydı çıkmaa bir da uşaklar için dergi «Kırlangaç» Bu uşak dergisi da büün battı çıkmëer. Halkımızda birkaç para bulunmadı

onu da «Ana sözü» barabar basmaa -Yazık! Ama şükür deyecez, ki hır-kötü «Güneşçik» dergisi uşaklara çikër, ama onun da durumu zor, olmaz baari «Güneşçik» etişsin «Kırlangacın» halına.

Açan 1994 yıldan sora «Ana sözü» ilkin geçti latin alfabetinä, bu adımı çooyu bizim insannar annayamadılar, yazardılar eni yazılara karşı mektublar onnarı da «Ana sözü» yayınlardı. Bölä mektublär gelirdi Çadırdan, Kazayaktan Komrattan. Üfkeliydi o yazılar, şindi onnarı sergidä göreceniz. Gelsin hepsi 9 kasımda sergimizä görsünnär nekadar yanılırdılar, bekim utanırlar, ama kimseyin yok suçı. Büünkü demokratiyalı vakıtlarda herkezin var hakı kendi fikirini sölesin.

Büün «Ana sözü» zar-zor çikër o götürer gagauz halkın kultura bayraanı ileri. Biz isteeriz «Ana sözü» çok yaşasın hem yok şüpemiz ani o yaşayacak. Teklif ederiz gençleri hem hepsini, kim etişecek o günnerä gelsinnär 2088 yılda «Ana sözün» üçüncü yıldönümünä!

*Referat "Ana sözün"
10-cu yıldö-nümdä.*

GAGAUZLARIN KULTURA HACILII

Gagauz halkın, Gagauz Erin merkezi, elbetki var Komrat, ama kultura için laf olursa o saat aklımıza geler BEŞALMA. Neçin ki bu diil pek büyük, diil pek kalaba sıradan küüdä ondokuzuncu asirin sonundan beeri peydalanmaa başlëer büünkü gagauz kultura çeketmeleri da şindiki zamana kadar onnar hep taa ilerleer kökleri salınër hep taa derinä.

Beşalma küüyü kendi yol boyunda bulunmasınnan, hem

taa pek kendi eski çiftçilerinden, çalışkan, akıllı, şen laf ustalarından çeker bilimcileri, araştırmacıları, folklorcuları. Başka komşu gagauz küüylerindä bir persenkli söleyiş, masal, fıkrâ işidilirsä deyivererlär «Bu olmalı Beşalmadan geldi», neçin ki Beşalmalılârin arasında herbir ikincisi olur Nasradin sayılsın. Bundan başka Beşalmanda yazıcılar şairlär pek çoktan yaşarmışlar, ama onnar yıllar boyu anonim, bilinmâz kalmışlar. Sadece, açan eni vakıtlarda gagauz dilin yazısı peydalanër ilkin yazılı yaratıcılar buradan çıkërlar. Beşalmadan «İlk» gagauzça laflan, ilk gagauz şairi Dimitri Karaçoban gelir, ardına Mina Kösä gelir, taa ardına Vasi Filioglu, taa ardına Tanas Karaçoban. Bunnar biri-birinin topuklarına basarak çalışërlar dilimizi literaturamızı kuru erdän, yoktan kaldırmaa bin yıllık zengin Evropa hem dünnäa literaturaların uuruna.

Ondokuzuncu asirin sonunda Beşalmaya gelmiş büyük etnografiya bilimcisi V. Moşkov. Alın esaba o geçmiş, ama duruklanmamış büyük gagauz küüyündä Komratta, gitmemiş en büyük gagauz küüyünä Kongaza, ama onu çekmiş Beşalma, bezbollahi büyük bilimci duygusu onu getirmiş o küüyä, neredä gagauzluun ruhu çoktan kaynemiş da taa islää korunmuş. V. Moşkov Beşalmanın dil örneklerinnän göstermiş bizim yaşamamızı, düşünmelerimizi, inanmalarımızı, ölä nicä varmışık ozaman diil sade Beşalmanda, ama hepsindä gagauz küüylerindä.

İrminci asirin ilk payında Beşalma bizim kulturamızda kalkër hep taa yukarı. Başlëerlar burada kendi üüredicilik yollarını iki kafadar, iki akran Dimitri Karaçoban hem Mina Kösä. Onnar taa askerdä bulunurkan şkolalarımıza girer bir kısa vakıda gagauz ana dilimiz. Dimitri Karaçoban Beşalma Nasredinnerindän en büyüü olarak aarër, neredän gelir ana

dilin yazıların çöşmesi. O buluşer Dionis Tanasogluylan, bir bilimci ruhlan gagauzlan, angısı ozamannarda Kişinëuda koyardı gagauz yazı temellerini, düzardı şkola programlarını, hazırlayardı kiyatları, kurslarda gagauz üüredicilerini. Bu kurslarda da Dimitri Karaçoban üürener üüredici olmak için, ama canı onun yaratmakta: yazër şiir, yapër skulptura, resimneer, çıkarër kino. Çadır kultura evindä kendi yaratmalarına düzer sergi. Bän da bu sergiyi siirettiktän sora 1959 yılın avgust ayında braktım Taraklıda üüredicilik konferenşiyasını da gittim Beşalmaya. İlk seftä buluştuk Kara Çobannan. Onun evindä okuduk şiirlerimizi (Bän da o zamannar denärdim yaratmak işini) gördüm taa bir sıra onun resimnerini hem skulpturalarını annattı, ki başlamış kino çıkarmaa... Bän söledim, ki biz Kıpçak küüyündä, neredä ozäman üüredicilik edärdim, hem duumam da oradan, isteeriz bir gagauzluk muzeyi açmaa. Karaçoban koydu parmaanı annısına da dedi bana: - Baboglu, Kıpçak muzey için uymaz sizin küüyünüz sapada bulunër, onu läüzüm yapalım burada Beşalmada.

Bu ideya kapladı büük entuziastı da o tutundu bütün kuvedinnän muzeyciliiktän, artık birkaç yılın içindä o topladı çok eski işlär Beşalmada, Kongazda, geldi benim Kıpçak küüyümä da gezdi tavannarımızda buldu çok paalı eksponatlar, angıları büün sade muzeydä korundular.

1966 yılda Beşalma muzeyi artık açıldıydı da işläärdi eski selsovetin evindä da bu muzeylän Beşalma küüyü taa bir kerä tanıttı kendini nicä gagauzluk kultura merkezi. Karaçobanın çalışmalarınnan muzey okadar tez gelişti, ki eski ev ona dar gelirdi. Da Küüy başları aldılar karar düzmää maasuz bir yapı muzey için. Bu eni yapının da düzülmesi çok saalık aldı Karaçobandan, bir iş azbuçuk kolaylattı düzüntülüü, ki ozaman

kolhoz başlarından birisiydi bir başka Beşalmalı Nasradin b nk   air Mina K s . Yapının d z lmesine n nda doruluklan, n nda saklıdan, ozamanki partiya sekretarı K s , alıp cevaplı kendi  st n  verirmiŐ kesm  taş,  ement, tafta, para ki nekadar taa tez başa  ıksın deyini.

Yanniş olur s l m s m, ki muzeyin eni yapısı d z l rk n politika l zgerleri gagauz kulturasına karşı es rdil r, Şkolalarda ana dilimizi kestiydil r, kıskan lar naŐionalistler k t l rdil r bizim kultura baŐlantılarımızı, ama Beşalmada d z l rd  gagauz muzeyi. Bu b k girginnik sade Beşalmada vardı nasıl olsun. Kara obana olduysa  ok taa zor iŐlem . O kim r ker  d Ő rdi apatiya uuruna, yazardı Moldova başlarına kıyat, gid rdi kapuları d v rdi, kendi yoktan paracını harcardı, ama biroktratlar hiÇ ildirmazdılar.

Gagauzların dili kaldıydı sade KıŐin da Akademiyada bir araştırmak b l m  hem Moldova yazarlar Birliind  bir gagauz sektiysi. Bu iki erd  buluŐurduk biz, ozamanki milli intelektuallar da a ık lafed rdik kendi  ok g    halımız i in. Da gen  butakım k t  durumnara bakmadaan Kara oban etiştirdi 1972 yilda a maa eni yapıda artık geniŐlenmiŐ hem k kt n enilenmiŐ muzeyi. Bu yilda Beşalma da Muzeylen bil  kulturamızın kalkınmasında  ıktı taa birkaç basamak yukarı. EnilenmiŐ muzey tanındı nic  devlet muzeyi. Bu eni yapıda on yılın  st n  işledi direktor D. Kara oban,  ok işler hep enil rdi, eni sergil r d z rdi, ama onun gen lik enerjisi diildi bitkisiz. Sonsonunda o artık  ok yorgun t rl  k steklerd n hem duŐmannıklardan derin k s l  Kara oban  ekildi muzeyd n. Duşmannar bunu  oktan bekl rdil r, tezicik kapadılar muzeyi  nk  remonta, ama buydu bir maana gagauz kultura ateŐliini ya d b d z s nd rm k i in ya baari onu hept n

süündürämeselär baari biraz küçültmää.

Varmıydı nasıl dayansın duşmannar şoviniştälär, açan bir küüylü gagauz muzeyi entuziast Karaçobanın kullanması altında geçärdi kimi Kışinëuda anılmış muzeylerini, açan yabancı turistlär duruklanmazdılar Kışinëuda, ama Beşalmaya gelirdilär, açan muzey gösterirdi gagauzları diil nicä bir geeri kalmış aborigenleri, ama niçä bir kulturalı, Evropalı millet gibi. Bunnarı iztemäzdilär prostetmää ne Karaçobana, ne muzeyä, ne Beşalmaya. Butakım Beşalma Muzeyi Devlet muzeyindän indirildi da oldu Komrat muzeyin bir filialı. Hepsini eksponatları enidän bakıp ölä koydular ki, gagauzluk görünmesin pek üüsek, muzey kalırdı nicä bir kolhoz muzeycii. Te butakım ayın açık yaktılar ilkin Karaçobanın canını, kırdılar havezini hem halkımızın da heptän derin yaraladılar ruhunu, düşürdülär insanımızı.

Biz sandıydık, ki Karaçoban çekinip muzeydän bütün kendini yazıcılaa verecek, ama derin ıdırannı canı tutunamazdı bişeydän. O çekindiydi kendi kendisinä, gelmäzdi Kışinëuda yazıcıların da toplantılarımıza. Ölä da çok geçmedi 1986 yılda Karaçoban gitti aramızdan.

Edi yıl kadar en zor politika baskı zamannarında Beşalma muzeyindä direktor oldu şair Mina Kösä. Onun da vakidında kimi gospodarlık işleri, ani çok lääzımdılar muzeyin yaşaması için yapıldı. Düzüldü kendibaşına sıcaklık için buu kazanı. Yabancı memleketlerdän muzeyä turistlär hep taa çok gelirdilär. Taa sora açan genä eni lüzgerlär başladı esmää bir çala muzeydä işledi D. Karaçobanın oolu Tanas Karaçoban. O çok omuz koydu muzeyin sergisini düzmäk için ölä nicä bobasının zamanındaydı.

«Ana sözü»

ŞAIRİN KIZI LÜSÄ KARAÇOBAN

1986 yıldan sora Beşalma muzeyi genä çıkër bir kısmetli yola. Ona enidän veriler Devlet muzey adını. Direktor olër Dimitri Karaçobanın kızı Lüsä Karaçoban. Bu insan da karakterindä tıpkısı bobası gibi çalışkan, mukaet. O enileer kendibaşına temel sergiyi sora düzer tematika sergileri, gezek sergileri Komratta, Çadırdä, Valkaneştä. Burada erindä yapılër sergilär tematikalara görä. Deyelim te nicä gagauz resimcilerin yarattıklarının sergi P. Vlahın, D. Ayoglundun, P. Fazlının. Meraklı eserlär geler bu resimcilik sergisinä Ukrainadan Petri Çekir, o çalışër haşlak dökmä işlärden. En paalı o, ki bu son yıllarda bakmadaan ekonomi düşkünnümüzä muzeyä interes düşmeer, ama taa büüyer. Yazı-kışı zallar dolu siirecilärlen. Beşalmanın da gagauz kultura merkezi statusu gün gündän hep taa büüyer. Şindi çoyu gagauz intelektualları derlär «Beşalma gagauzlara hacılık eri» Erbiri kim kendini gagauz sayër yaşamasında baari bir kerä läázım borçlu gibi gelsin Beşalmaya. Burada var ne işitmää, var ne görmää bizim için kendimiz için...

Çekettik muzey için yazmaa da taa çok yazdık Dimitri Karaçoban için, ama başka türlü da hiç yoktu nasıl olsun. Muzey, Beşalma hem Karaçoban onnar ecellerinnän baalı biri-birindä. Onnarlan da baalı bizim büünkü kulturamız hem beki yaarınkı da şanlı günnerimiz.

Sonunda isteerim ayırı nişannayım, ki Dimitri Karaçoban beki çok işlär da etiştirämedi yapsın, ama nelär da yapabildi onnarlan aklımızda dayma kalacak. O büyük işlerdän birisi te o, ani kendi uşaklarını yaratmak işlerinä hazırladı. Lüsä kızı muzeydä büün direktor savaşër bobasından taa aşaa kalmasın hem işinnen gösterer, ani gider o izlerdän.

Tanas -şairin oolu skulptor, profesional. Bobasının mermerdän anıt taşı muzeyin önündä Tanasın yarattı. Komratta Afganistanda düşennerä demir heykeli genä Tanas Keraçoban yarattı. Bundan başka Tanas tıpkısı bobası gibi geniş yaratıcı o hem skulptor, hem resimci, hem şair... Karaçobannar uzadêrlar gagauzluun kulturasının kalkınmasını hem üüselderlär Beşalmayı bizim milletimizin yaşamasında.

«Ana sözü»

GAGAUZ HALKIN ŞANLI YAZICISI

(interviu «GAGAUZ SESİ» gazetasına 29 aprel 1998)

Nikolay BABOGLU: «GAGAUZ OLALIM-DİLİMİZİ KORUYALIM-BAŞKA DİLLERİ DA UNUTMAYALIM...»

Şanlı hem tanınmış gagauz yazıcısı Nikolay Baboglu 70 yaşını tamamnêê. Ne düşüner Canabisi yaradıcı bugünkü literaturamız için, nasıl isteer yaarakı günü görsün, biz maasuz danıştik annatsın sayın Baboglu gazetamızın okuyucularına.

- Bakışınıza görä, ne halda büün gagauz literaturamız bulunêr?

- Büün literaturamıza açıldı taa geniş yollar bakınca evelki zamannara. Gagauz dili şindi artık oldu şkolalarımızın dili. Çikêr gazetalar «Gagauz sesi», «Ana sözü», Komrat gazetasında «Vesti Gagauzii» («Gagauziyadan haberlär») çikêr bir sayfa gagauzça. Bundan başka var jurnalımız «Saba yıldızı», televiziya hem radio Komratta hem Kişinêuda da gagauz dilindä kolverimnär yapilêr.

Elbetki bunnar hepsi az ki gagauz dilimiz, milletimizin en paalı mirası dirilsin, kaavileşsin hem kaplasın o eri angısını düşer ana dilimiz tutsun, ama nelär bu günnerdä olêr nelär

yapılär çok önemli.

- Böia literaturamızın şindiki günnerimizdä durumu, ama yaarınkı günneri nasıl görersiniz.

- Sanërim ki büün läazım dilimizi taa üüsek erä kaldırmaa hem buna deyni var taa ii kolaylıklar, läazım çalışmaa ki topläntılarımızı geçsinnär gagauzça başlalyalım dokumentleri, protokolları yazmaa bizimcä. İlkin yavaş-yavaş olur parlamentimiz geçsin ana dilindä lafetmäa, gagauzça zakonnarı çıkarmaa. Bu zor olacek, ama başladyınan olur olsun. Sanërim ki atlatmaklan hem zorlamaklan işi olur bozmaa. Dilimiz läazım çıksın milletlärarası dillerin uuru. Te neçin bizä yazıcılara, bilimcilerä, şkolalara, gazetalara televiziyaya läazım gelsin haliz entuziastlar, derin profesionallar gagauzçayı çok ii bilennär. Ama bän denerim son zamannarda yaratmak işlerinä, literaturamıza sokulär çok kalın üzlülär, karışërlar beceriksizlär, plagiyatçılar da bu beterä kim haliz usta dili derin bilennär kalërlar bir tarafta, neçin ki talantlı, vergili insannar her zaman çok utancaktırlar.

- Büünkü yazıcılardan kimi olur nişannayasınız?

- Poeziyada hem taa pek lirikada benimcä ilk erdä bulunër raametli Dimitri Kara Çoban.

Hep poeziyada isteerim sıralayım gençleri Petri Çebotarı, Todur Marinogluyu, Todur Zaneti, Petri Yalıncıyı. Bu şairlerin herbirinin var kendi eri. Sanërim ki onnara doorulukça olur şair deyelim. Var taa bir pleyada en gençlerdän, angıların arasından olur çıksınnar bizim kendi Puşkinnerimiz hem Emineskularımız. Burada var çok üürenicilär, ani taa şkolalarımızda oturërlar, onnarın arasında olur analım Tudorka Arnautu, Dragan Evgeniya Krängë universitetindän, Malaçlı İgor Komrat universtetindän hem Komrat Pedagoji kolecindä saygılı üüsek kategoriyadan üüredici Mariya Mavrodininin terbedilmesinin

altından ık er birkaç umut verici  airler Karamit Sa i hem taa birkaç ani bizim Ana s z n  iir yari masında hepsi  d l kazandılar birinci, ikinci,  c nc  erleri.

Prozada d z yazıda, san rim, ani literaturamız geerid  kaldı. Literatura kritikas  bizd  hi  yok, p bli istikada hep  l  yavan, sadece var bir romanımız «Uzun kervan» o da taa eni alfabetimiz  ge irilmedi. Bozmazdı olsun taa bir roman birkaç uzun annatma, bir iki   sek uurda pyesa, bunnarı  oktan beklemekt yiz.

- Ne vardı neetinized  gagauz literaturasında yapabildiniz mi bu ya a kadar?

- Neetlerim b  kt . Nel r eti tirdim yazmaa san rim bir  izicik  ekildi, ama hepsini ne d   nd m yapamadım.

- Ne in?

-  m r kısa, ama literatura sonsuz,  l  dey rmi  evelkil r... İst rdim taa 1-2 pyesa yazayım. Var  ok yazılmı   iirlerim, angılarını taa bir ker  isterim eld n ge irm . San rim en ii yazım taa ilerda.

- Bileriz, ani 1997-d  noyabri ayında «Ana s z » gazetasını dirilttiniz. Ba  redaktoru oldunuz, bu uurda ne zorlar kar ıladınız?

- Kar ıladık  ok zorlar hem taa hep kar ıle rız da. Bu g n  kadar oldu dokuz nomer  ıkardık. En b  k zor o ki devlet gazetası sayıl rız ama devlett n hi  bir da yardım yok. Bekleriz Gagauziya biraz desteklesin, ama oradan da biza suuk bak rlar. Saa olsun T KA sponsozumuz onun parasınnan kimi bor larımızı tik  rız.

- Gazetamızın okuyucularına hem literaturamıza eni gelenner , nel r s leyeceniz?

- Hepsin  ilk ba tan saalık hem kismet. Yazıcılara hem

gazetacılara en büyük hatır okuyuculardan, okusunlar taa çok bizim kıyatları hem gazetalarımızı. Sıkça yazsınlar bizä. Katılsınlar gazetalarda yaratmak konkurslarına.

Gagauzlara bir nasaatım var: gagauz olsunlar, gagauzluu korusınlar, kendi dilini ii bilsinlar, başka dilleri da unutmasınlar!

- Saalık Canabinizä hem uzun ömür, saygılı Nikolay-boba!
İnterviu aldı Petri Yalınacı.

GAGAUZLARIN YAZI YORTUSU

Cumaa günü iyül ayın otuzunda 1999 gagauz halkı baktı kendi büyük yortusunu - yazı kabuledilmesini. Doldu 42 yıl nasıl gagauzlara zakonca yazı verildi. Bu oldu bir çok nışannı, olur deyelim ecelli adım bütün milletimizin kültürası için. Neçin ki yazı kabuledilmesinden ilerledi insanın kıyatçılıu, açıldı şkolalar ana dilimizdä, peydalandı ilk basılı kıyatlar te nasıl «Bucaktan seslar» folklor hem ilk literatüra annatmalarla şiiirlärlä, çıktı üzä ilk yazıcılarımız. Lääzım bunu da söyleyelim ki gagauzlar diilmişlar heptän yazısız millet. Bizim eski uzak dedelerimiz türk dünnää milletlerin bir dalı olarak brakmışlar yazılarını Orhon Taşlarında. Ama bu orhon yazıları en eski yazılardan birisi bu toprakta... Fakat ne olmuş gagauzlar istoriya uzunnuunda ya kaybetmişlar, ya unutmuşlar yazıyı. Da te 1957-ci yılda Moldovanın ozamankı Üšek Sovetin Prezidiumu çıkarär bir karar, angısınlar kaaviler gagauzçanın yazısını - alfabeti. Açık söyleyelim ki bu iş olmadı ölä kolay nasıl büün kimisi olur sansın. Bizim halka yazı lääzımdı verilsin taa 1940 yılda, neçin ki biz o yılın kaldıydık Sovetlar rejimin altına, angısı baarırdı her tarafa

aaz dolusu, çünkü sovetlärmiş en demokratlı kuvet dünnäädä. Olurmuydu bu kuvettä bir halk yazısız yaşasın? Ama demokratlı sovetlär bunu sölärdilär, halizdän sä hiç istemäzdilär gagauzlarda yazı olsun. Yazılan millet olurdu taa tez uyansın da istesin taa başka da işlär - şkola kendi dilindä sora avtonomiya. Halkın butürlü isteyişlerindän Sovet candarları KEGEBE tazıları çok korkardılar da alatlamazdılar yazı vermää, ama biz da beklämedik versinnär aldık yazımızı...

Gagauzların yazı alfabetin proektini taa 1955-1956-cı yıllarda bizim kultura liderimiz Dionis Tanasoglu hazırlamıştı da gezärdi büüyük buyurucuların kapularında kaavilesinnär onu, zakona koysunнар. Çalılydı bu yolda gezmeklär. Vardı nasıl tezicik sana bir kabaat bulup Sibirä biyaz aylara aşırısnar, 25 yıl kapana - taa az ozaman vermmäzdilär. Ozaman rus şovinst bilimcilerin da arasında vardı duşmannar, ani üzdä kendilerini gagauzlara dost gösterirdilär, ama saklıdan duşmanca köstek çalardılar, yazardılar merkezä türlü yalancı mektuplar, çünkü bizim ozamankı hem büünkü da aydınnadıcımız D. Tanasoglu gagauz dilini türkleştirmiş... Sanki nasıl olur bir türkçeyi taa türkleştirmää?

Bu türlü zor durumda gidärdi yazı için savaşıımız, kulturamızın dirilmesi için, bu zorları o vakıtlarda bän da geçirdim küüydä gagauz dili üüredicisi olarak.

Ama son-sonunda gagauz yazıları D. Tanasoglunun proektinä görä kirilik alfabetin temelinä kabuledildi. Sekuristlerin da korkuları boşuna diilmiş. Gagauzlar tez-tez yazıları varkan kendi ana dilindä şkolaları açtılar, hazırlandı kadrolar, insanın kendiliinin tanınması taa derin oldu. Biz, bir azınlık millet, geçärdik Evropa kulturalı milletlerin sırasına. Sovet kuvetleri görünce, ani bölä hızlı gider gagauzların uyanması, altmışıncı

yıllarda başladılar durgutmaa bizim işleri. Türlü yalannarlan, çünkü gagauz uşakların anaları-bobaları istemäzmişlär ana dilini, çünkü gagauz dili engel edärmış rus dilini üürenmää. Hem buldular taa başka türlü maanalar da kapayıp kestilär ana dilimizi. Şkolaları gagauz küüyelerindä yaptılar pak rusça. Şkoladan dilimizi kuuduktan sora, gagauz gençleri başladılar ruslaşmaa. Buydu bir tragediya, ani götürüdü bizi kaybetmää. Bu duşmannaa da bakmadaan kötülüklerin geldi sonu, açan Sovetlerdä, perestroyka başladı, şkolalarımız enidän çeketti. Gagauz halkımız götürdü ileri o bayraa, ani kaldırdıydı bir avuç gagauz intelektualları 40 yıl geeri da düzüldü GAGAUZ ERİ - gagauzların kendibaşına avtonomiyası. Bugün şkolalardan başka var Komratta - merkez kasabamızda milli univarsitetimiz. Kişinüda Pedagoji universitetindä da hazırlanër kadrolarımız, var pedagoji kolejimiz, gimnaziyalarımız, tıpardan çıktı hepsi şkola kiyatlarımız ana dilimizdä. Var başkanlık hem halkın ayırılmasınnan seçilmiş Başkanımız-demek prezidentimiz, var Halk topluşumuz-demek kendi parlamentimiz...

Bakınca 1957-ci yıla büün gagauzların var çok taa büyük kolaylıkları kulturayı düzmää, ama otuz yıllık asimileatıya baskısından kurtulmaa çok zor, bir bütün evlat boyumuz sınaştı rus dilinä, kimisi başladı ana dilini saymamaa, gagauzçadan utanmaa. Hem da evelki duşmannar - rus şovinstleri hep korkudërlar gagauzları. Sık-sık gülmää alıp bizi sorërlar: Nereyä gideceniz, Komrattan kaarä, bu sakat künük gagauz dilinnen? Acidër çirkin bu türlü soruşlar, ama... kimi işlär da var aslı, onnar için da olur küsmeyelim, neçin ki kendimiz biraz kabaatlıyız. Toplantılarımızda rusça lafederiz, protokollarımızı rusça yapëriz. Halk topluşumuz da rus dilindä zakonnarı düzer, çoyumuz istämeriz biraz kafaylan düşünüp koymaa yola eskidän bobalarımızın

gagauzçasını. Ama gagauz Parlamentindä var deputatlar, ani annëerlar, ki rusça konuşmaklarımız bu az vakıda küsurumuz, ondan tezdä läözüm olacek kurtulalım, geçilecek mutlaka gagauzçaya. Te neçin deputatlar birebir el kaldırmaklan kararladılar, ki yazı kabuledilmesinin hem dilin günü olmasını işlenir, ama olsun işlenmöz yortu günü. Şimdi kalër yapmaa taa çok läözümni adımнар ileri da geçmää ana dilin kullanmasına hererdä: parlamenttä toplantılarda, içerdä, sokakta, panayırda h.b.

KOMRATTA

Bu yılın yazı hem dil yortusu oldu geçän cumaa günü, kultura evindä, çalardı muzika, herersiydi şennik sevinmelik, saat onikidä açıldı bir büyük toplantı. Gelmişti üüredicilər, studentlər, gözäl yortuyca giimni insannar Komrattan hem küüylerdän, Türkiyedän, Benderdän hem Kişinëudan. İlk gitti bir çok açık hem faydalı laf yukarda söylenmiş büünkü dil, yazı hem kultura problemneri için. Söz tuttu gagauz kultura departamentin başı şair Mina Kösä, Türkiyedän eski dostumuz doktor İrfan Naarattinoglu hem çok taa başkaları. Belli oldu, ki büünkü intelektualların hem politikacıların önündä var taa çok zor problemlär çözmää, nekadar vardı ozaman 1957-dä başlantıda. Kultura evindä yortu törenini götürdü ötää doru büyük köntert «Düz ava» kolektivi erindän hem «Prieteniya» kolektivi Benderdän.

Ay boba Mihailın adına da gagauz Milli teatrosu gösterdi bir spektaklisini.

KİŞİNËUDA

Burada da Cumertesi iyülün 31-ndä genä Ay Boba Çakirin bibliotekasında toplandı gagauzların intelektualları yaşayan Kişinëuda da konuşular hep o sorular için, ani çıktılar gagauzların kultura uyanmasının önündä yazıyı aldımızdan sora.

Meraklı konuştu bizim kultura öndercimiz profesor doktor D. Tanasoglu o zaman için, açan o koydu yazımızın temelini hem bu yorulmaz gagauz hep bütün da taa çalışır kultura tarlamızda: yazıcılıkta, pedagoji universitetindä okuduyor dilimizi, istoriyamızı, literaturayı hem taa çok başka da işlerdä işleer, bakmadaan ani arkasında var etmişin üstünä yaşlar. Bu toplantıda laf söledilär hem şiirlerin: okudular Stepan Kuroglu, Todur Zanet, taa söz söledi Egitim ministerliindän memur Anna Stoletnäya.

Şair hem yazıcı K. Vasilioglu çok korkuylan söledi, ki rus asimilesi eskidän taa aar basër dilimizi, çoyu insannar dilindän atılêrlar. Bendä yok bir da karşılık büyük rus dilinä. Ama bizä, gagauzlara onun büyüklüündän hiç yok fayda, gagauzlar onun beterinä kaybelmää gider. Lääzım nekadar taa tez gidelim küüylärä, annadalım insana, ki olmaz kullanmaa sade rus dilini olmaz atılmaa ana dilimizdän.

Toplantı karar aldı, ki ruslanmamıza karşı çalışmaa lääzım, ama heptän da korkmaa yok neyä. Gagauziyada var 55 şkola 35 binin üstünä üürenci 80 uşak başçaları, neredä 15 binin üstünä uşak ana dilindä terbiyeler. Var gimnaziyalarımız, kolejlär, neredä gençlär üürenerlär ana dilini hem çok severläär bizim gagauzçamızı. Burada Kışinëuda hazırlandı hepsi lääzımın şkola kiyatları dildä hem literaturada. Küüylarimizdä var 25 kultura evleri hem 60 biblioteka, saymadaan şkolaların bibliotekalarını. Bu kuvetleri biz akına taa doludan lääzım olduramëerız, ama onnar çalışêrlar kulturaya. Elbetki bibliotekalarımızda kiyat az. 725 bin ekzempleardan sadece üzdä birisi gagauzça, kalanı moldovanca hem rusça. Te burada var neyä düşünelim. Dil hem yazı yortusu bakıldı kalanında da gagauz küüylarindä.

Kişinëuda gagauzların toplantısına katıldı Burada çalışan TİKA koordinatörü da sayın Cünneyt Esmer. O oldu sponsor, aldı üstüne toplantının masraflarını.

«Ana sözü»

PASKELLÄ YORTULARI

İlkyazın gagauzlarda, nasıl da hepsindä hristian insannarda var Paskellä yortuları. Baştan läüzüm söyleyelim, ki Paskellä yortusunun kalendarıda yok belli günü, o gezer. Onu esapläerlar popazlar, ayın fazalarına bakıp. Hristian Paskellesi hiç bir kerä bilä düşmeer ay aydınınına. O her zaman mutlaka düşer pazar gününä hem mutlaka ay karannına. Bu yıl Paskellemiz düşer pazara aprelin (II) onbirinä. Bu büyük yortuya kaldıyan(55) ellibeş gün, sayılër sekiz afta tutulër ET ORUCU. Bu yıl et orucu tutuldu fevralın ondördündä, et orucun ardına gelir büyük oruç o da bu yıl tutuldu bir aftadan sora fevralın irmi birindä.

Et orucun önündä aftaya gagauzlar deerlär piinir aftası, neçin ki bu aftada olur imää sade piinir, iışimik, kaymak, yımırta hem türlü akıtmalar, kırmalar, pidelär, ama et kulluu, balık slanina imää hiç olmaz. Piinir aftasına taa deerlär maslinça, bu ad bezbelli ruslardan geldi. Bu aftada adetlerä görä hem inannara görä insan läüzüm aklına getirsin ne yannışıklık yaptı, ne kötülüklerle acıttı yakın insannarını, hısımnarını da buluşup onnarlañ prost olsunnar, sarmaşıp öpüşsünnär da unutsunnar küsüleri, prostetsinnär biri-birinin günahlarını. Bu aftada kumilär gider şadıçlarına sarmaşıp öpüşün konuşerlar prost olërlar(prost olmayı burada läüzüm annamaa diil kötü olmak gibi, ama prost etmäk, afetmäk biri-birinin günahlarını).

TODUR AFTASI

Piinir aftasından ya Maslințadan sora geler Todur aftası, Ay Todur günü. Benim Kıpçak küüyümdä. Todur günneri, Todur aftası beklenmiş bir zamandı. Bizim aylemizdä bu günnär çok hatırlıydı, neçin ki anamın adı Tudoraydı, sayılär onun ayoz günneriydilär. Todur günü nasıl da söledim, aftanın bitkisinä düşer. Bu zamanda ilkyaz artık başläer heptän açılmää, yollar başläer kurumaa. Küülü kızlar bu pazar sabaylendän gözäl giinip düzünüp boynularına takardılar dizi-dizi boncuk sedef, altın ulam-ulam çıkardılar sokaklara, köşelerdä lafa dururdular. Bu arada gelirdi atlılar, delikannılar onnar gezärdilär hısımnarına, nunalarına görüşmää hem uurayıp kızlarlan da buluşurdular. Todur günnerindä bizim bütün Kıpçak sansın diişilirdi, hepsi şendi, küsülär kahırlar kalırdılar bir tarafa, sokaklar dolardı insannan. Hep Todur günündä üülendän sora küüyün kenarında koşu olurdu, sayılär atlılar yarışırdılar. Bu yarışmaktara hazırlanırdılar küüy başları da. Geniş Yalpy yolunda nışannardılar startı öbür uçta da finişi. Taa zengin adamnar çıkarırdılar finişä baaşışları, yollar boyuna dizilirdi siiredicilär. Finişteki baaşışlan bekleyän yarışıcıları kişilerä, büünküsünä bakınca, olur sponsor ya sudiya deyelim, neçin ki onnar bakardılar angı atlı geçti hem onnar verirdilär baaşışları. Hepsindän paalı baaşış ilk er için sayılırdı bir işlemeli bez gölmek ya bir koç, ikinci üçüncü erlär için düşärdi birär uzun peşkir, angısını baalardılar atlıların omuzuna da o ölä baasışlan omuzunda geçärdi haıkın arasından. Kimär kerä baaşış düşärdi dördüncü, besinçi, altıncı erlerä da, neçin ki esaba alınırdı koşuya çıkan beygirlerin da düzgünnüü, tuuyannı, nasıl onu kıştan çıkarmışlar, neçin ki bu yarışmaklar son sonunda olurdu nicä bir göstermäk ilkyazınkı kır işlerin aazında malın

durumunun, hazırlıını.

Yarışmaklar bitärdilär karannık olmaa yakın, ama küüylülerin kefleri pek üüsek olurdu. Yarışmaları lafedärdilär küçüü büüyü ta paskelleyä kadar hem taa eni Todur gününädan, nicä büünkü günümüzdä futbol yarışmalarını lafederiz. Avşamneyin insannar daalışırdılar yarışmaktan evlerinä büük orucu tutmaa.

BÜÜK ORUÇ

Todur günündän sora Paskelleyä kalër 7 afta. O pazar günü avşamneyin koşu yarışmalarından sora oruç tutulër. Oruç tutmak o bir sofrta te o iintilärden, angıları gelän 7 oruç aftalarında olmaz insinnär. Orucu tutmaktan ileri Todur günü avşamneyin karannık olarak evel vardı hem büün da gagauz küüylerindä var ateş yakmak. Sokaklara çikërlar bir-iki saata hepsi insannar atläërlar ateştän, çünkü bu ateşlär paklaarmış insanı kışın pisliklerindän. Ateştän atlarkan lääzım demää «Mart içeri pirä dışarı!» Kıpçakta bu ateşlerä ulilinga deerlär. Ateşlär süündüktän sora küülülär toplanërlar evlerinä «Büük oruç» sofrasına. Kimisi uşaklarınnan aylesinnen orucu tutardılar, ama kimisi toplanırdı hısımnarlan. Taa sık olurdu kumilär gelsin saadıçlara orucu tutmaa. Sofrada mutlaka kırma piinirli, ya kaymaklı, yımırta süt, akıtma, lalangı, içki-şarap, bu gün et kulluu olmaz insin neçin ki et orucu tutuldu bir afta ileri. Ertesi günü başläër büük oruç günneri, açan ta Paskelleyä kadar olmaz imää, ne süt, ne et, ne yımırta, ne da balık. Olur sade imää kartofli, fasüle suvan, sarmısak, piring. Mancaları olur haşlamaa sade oloylan (hardal oloyu, semiccka oloyu, ya oiivka zehtin oloyu) Ama domuz yaayı ya saa yaa hiç olmaz.

Büük oruç avşamsı kimi küüylerimizdä var taa bir adet «Yımırta hamnamak» Bu adet ölä öler: içerdä kirişä asërlar bir çetin pişmiş yımırta, hepsi evcimannar yaklaşërlar da yapërlar

bir çevrâ, içerdän birisi hızlandırêr iki tarafa iptâ asılı yımirtayı, onu lââzım birisi tutsun, ama diil ellen aazınnan. Hamnamakta elbetki kimin aazı büük, kim taa balaban o olur tutsun, küçüklâr uşaklar bu ştenaya sade bakıp gülerlâr. Büünkü günâdan bulunmadı kolayı annadalım neçin hem ne neetlân olur bu yımirta hamnaması. Bizim esabamıza görâ yımirta hamnamak olmalı çok eskidän gelir, ama büünkü onun sebebi şaka hem gülüş yapmak.

TRİMUR

Paskellâ orucun, ya nasıl taa deeriz büük orucun ilk üç günü sayılêrlar trimur günneri. Bu üç gündâ kim isteer, olur üç gün üç gecâ hiç bişey imesin hem su da içmesin. Bu türlü oruç başlantısı sayılêr çok islââ iş, ama kim trimur tutamêr, ona Allahtan günah yok.

Benim Kıpçak küüyümdâ trimur tutardı kimi çok inanıcı ihtârlar hem taa pek genç kızlar. Kim trimurlu, onnara iş buyurmazdılar. Trimurlu kızlar toplanırdılar maaledâ bir evâ birerdâ oturup lafedirdilâr. Onnara taa pek zormuş aaçlıı geçirmââ gecelerdâ da bu üzerâ onnar gecâ da daalışmazdılar yatırdılar bir evdâ. Eer birisinâ bir kötü hastalık uurarsa, saat trimurdan vazgeçârdilâr. Trimur olurdu tutsun delikannı çocuklar da, sade bu trimur aftasında kızlara gitmââ hiç olmaz. Hem bütûn Paskellâ orucunda da gençlerâ buluşmaa olmazdı.

Üçüncü günü trimur açılırdı da ilk imâk mutlaka kaynanmış çukundurdu. Bundan başka analar hazırlaardılar trimurculara kartofî, fasüle hem ilin sebzâ iintileri. Trimur açıldıynan ilk gündâ olmazdı çok birdän imââ - hepsi bunnar, elbetki, diilmişlâr sade adet, ama olmalı medişına uurundan da saalık için çok lââzımını işlârmiş. Trimurcular üçüncü günü sabaylen gidârdilâr kliseyâ, alrrdılar komka da ondan sora trimur orucu sayılırdı bitti.

Tütünä da dadanık olan hristiannar bütün büük oruçta lääzımdı tütündän vazgeçsinnär hem bu oruçta zarar yapmak, çalmak, yakın insannarını acılamak, düüşmäk hem çekişmäk iki kat taa büük günah sayılär.

Büük orucun bitki aftası en ayozlu sayılär, ona ölä da Büük afta deniler, neçin ki o günnerdä İsus Hristos insannar için çok zeetlär çekmiş da sonunda stavrozda enserli ölüm kabuletmiş, üçüncü günü da dirilip ölümdän göklerä uçmuş... Bu yıl Paskellä yortusu düşer aprelin onbirinä.

LAZARKİ GEZMEKLERİ

Paskellenin önündä aftaya taa deerlär, süüt aftası, ama önündä pazara deerlär süüt pazarı. Bu gündä insannar süüt dallarınnan ellerindä giderlär kliseyä sora üç gün kaldıynan paskelleyä klisedä duvalar giderlär gecä dä. Insannar giderlär hristosu beklemää, sabaylen uşaklar geçerlär hristosun altından. Süüt pazarın önündeki cumeertesinä deniler Lazari günü. Bu gündä küçük kızçaazlar Lazarki gezeerlär. Onnar olup ikişär kişi(10 - 12 yaşında uşaklar) gezerlär komşulara, hısımnara. Birisinin elindä sepetçik, öbürünün da elindä bir basmacık, girip içeri birisi çalär lazari türkülerini, obürü da basmacıklan gerili iki elindä sallëer onu hem saaya-sola ileri-geeri oynëerr. Türkü bittiyän ev saabi verer uşaklara yımırta.

LAZARKİ TÜRKÜLERİ

I

Pindim gittim kara suya

Lazari, Lazari

Kara suda kannar akar

Lazari, lazari

İki dilber durmuş bakar

Lazari, Lazari

Biri küçük, biri büyük
Lazari, Lazari
Küçüceenâ selâm verdim
Lazari, Lazari
Büüceciinâ alma attım
Lazari, Lazari
Kalk kadınım, ver bana yımırta
Lazari, Lazari. .

II

Pindim, gittim dala kondum
Lazari, Lazari
Dal da bana emiş verdi
Lazari, Lazari
Bän emişi erâ verdim
Lazari, Lazari
Emiş bana çimen verdi
Lazari, Lazari
Bän çimeni koyuna verdim
Lazari, Lazari
Koyun bana kuzu verdi
Lazari, Lazari
Bän kuzuyu kurban yaptım
Lazari, Lazari...

III

Deredâ menevşâ gördüm
Bir kız, bir gelin birerdâ
Sordum evlerni neredâ
Karşıda, köşâ başında
Karşıda kosâ başında
Kadına mermer taşından

Üç yanı sedef döşeli
Dört yanı altın döşeli
Bir da olan karşısında
İkisi onbeş yaşında...
Deredä menevşä gördüm
Bir kız bir gelin birerdä
Bir kız bir olan birerdä
Kalk kadınım ver bana yımırta...

IV

Mari, Yanke lüştübänke
Ne gezärsin sokaklarda?
Bän gezärim sokaklarda,
Bän dururum tokatlarda.
Bän gezärim kadın gibi
Hem yanarım odun gibi
Yana-yana kül olurum
Sofranızda mum olurum
Mum olurum şafk edärim
Şafk edip da kaybelärim...

«Ana sözü»

GAGAUZLARDA ALLAHLIK ADETI

Allahlık için kurbana hazırläerlar bir-iki yıl ileri - bua, - bir erkek dana. Yazın hem güzün o gezer bol kırlarda, çayırlarda, güzün papşoyluklarda, bütün küüy, meracılar, sırtmaçlar hem küüy başları da bileerlar, ki bu mal hazırlanër kurbannık - bu üzerä onun zararı da olsa kimi çayırlarda, papşoyluklarda, bu hayvana, onun saabisinä kabaat yok, ceza olmaz.

Üçüncü yıla dooru bu dana etişer 300-400 kilalaa. Güzün Panayıya üstlerindä bir pazar günü buanın saabisindä çekeder allahlık sıraları. Sabaylen 5-10 kişi saabinin hısımnanından, komşulardan çalgıcılaran (düdük, daul, zurna) pinip taligalara giderlar kıra tutmaa buayı. Bulup tutërlar da iki kişi ilerdän hazırlanmış baalëërlar çatırlan hayvanı buynuzlarından da biri bir yanından, öbürü da öbür yanından edeerlär buayı.

Geldiyän küüyün kenarına, çalgıcılar başlëërlar çalmaa, bu alaya karşı çikër evin saabileri, neredä kesilecek kurban. Onnar edeycilerä baalëërlar omuzlarına gölmek, buanın boynuzlarına türlü renkli şiritlär. Butakım şenniklen alay gider küüy içindä sokaklarca evinä dooru, insannar çikërlar siiretmää.

Alay etişer Allahlık evinä, burada tokatta karşılëërlar getiricileri insannar, olër şenniklär, gençlär horu oynëërlar. Ama bua ortalıkta donaklı. O, bezbelli, Allahtan duyër, ani yakın bitkisi da onun gözlerindän yaşlar akër.

Girer alay aula, harman erindä bekleer Allahlı bir kişi, onun da omuzunda baalı baaşış bir gölmek o kesecek buayı. Şindi artık muzıka susër, çoooyu insannar çekinerlar bir tarafa, kalër 4-5 kişi, ani yıkaceklar hayvanı da yardım edeceklär kesmää. Allahlının boynuzlarına yapıştırërlar birär mum yanarak. Hepsi yapër stavrozlanı da keseerlär hayvanı. Başka Allahlıklarda buaylan barabar taa keseerlär birkaç koyun ya koç.

Bu aulda buayı getirmektän ileri olër çok hazırlanmaklar: kazërlar 5-10 kotloon erdä, hazırlëërlar odun, düzeerlär uzun masalar, yapëërlar 4-5 fırın ekmek... Birkaç kişi maasuz çepçilik edeerlär, onnar taşierlar musaafirlerä şarap, kim nekadar isteer iyer, nekadar ister içer. Saat dördä dooru kurban etleri pişer, aşçıyklar taşier haranılardan mancaları, dökerlär çanaklara, keseerlar hepsinä ekmek.

Kurbandan imää geler hepsi çaarılmadık, kim ister. Çaarılmadık musaafirlär iip doyunërlar dışarda, masalarda. Ama var çaarılmışlar da, onnar yakın hısımnar hem tanınmış dostlar, beki küüy başları. Onnar toplařërlar o pazar avşamneyin saabinin evinä da konuřërlar nicä düündä, sabaadan, iyerlar, içerlar duva ederäk, ki kurbanı Allah kabuletsin, versin bereket hem saalık kurbanı getirennerä hem çumlesinä. Yakın hısımna ev saabileri hatır göstermäk için vereerlar çiiiz (gölmek, peşkir h. b.).

Ertesi günü, pazertesi, aulda masalar durërlar hazır, asçılar imekleri yısıdıp koyërlar kim etiştirmede pazar günü gelmää kurbanı, o geler pazertesi, olur gelsin salı günü da - masalar üç gün hep hazır. Kimin canı çeker, olur üç gün sıravardı gelsin doyunsun, ama doyunduktan sora, çok oyalanmaa olmaz - günah hem ayıp, şarap içmää olur, ama sarfoş olmaa olmaz.

Üç gündän sora Allahlık evinä gelerler yardımcılar yaamalı toplamaa. Allahlık yapardı fae çok varıklı aylelär hem bu türlü sıra olurdu olsun bir ayledä 10-15 yılda bir kerä. Bah Kıpçak küüyündä büüdüm, kendim 10-11 yaşındaykän Allahlık oldu karşı yaşayan komşulanımızda, hepsini gördüm kendi gözümnar, Kıpçak adetlerini da yazdım, ama başka erlerdä, beki, var başka da adetlär.

Benim kendi dädüm da yapmış Allahlık kurbanı, onu aklımda tutmëerim, sadece işittim anamdan, ani bizim da aulda Allahlık olmuş.

GAGAUZLARDA KASIM YORTUSU

Kasım hem Hederlez bu iki yortu gagauzlarda çok saygılı günnärdir. Onnarı insan bakër derin evellerdän diil sade hristiannık yortuları deyni deyecez nicä Kolada İyisus Hristosun duuma günü yä Paskellä - hristosun dirilmesi günü, ama Hederlez hem Kasım uzaktan belli, ki onnar naturadan hayvancılıktan başlanma hem kalma yortular. Hederlez bakilër mayın altısında - yazın başlantısı, onda var türlü halk adetleri, onnar için biz yazdıydık «Ana sözün» geçmiş numaralarında hem da KASIM - yazın bitkisi. Bu yortuda da var türlü adetlär onnar için bän çalışacam annatmaa taa aaşaada, örnek gibi kullanarak benim duuma Kıpçak küüyümün adetlerini.

Laf Kasım var yortunun adı, angısı bakilër noyabrinin sekizindä. Hem taa laf Kasım yılın onbiriñçi ayın adı, bundan başka gagauzlarda var soy adları da Kasım, Kasımoolu hem başka. Kasımdan başka kendi dilimizdä ayların adları gagauz halkın aklında kalmamışlar, makar ki bizim saygılı eski hem eni redaktorumuz bir çala toparlamıştı çiçek ayı, ceviz ayı, armut ayı, erik ayı... Ama bunnar hiç tutulmadılar dilimizdä, neçin ki bu adlar herbir küüylerdä başka-başka, bu üzerä onnar literatüra dilimizä yamama, ama yamama işleri dil kabuletmeer, inkäreder...

Ama geçelim Kasımın yortu gününä. Bu gün için kimin var malı hem kolayıklı, hazırlëer kurban için bir toklu (Esap alın Hederlezdä — kuzu; Kasımda — toklu — kuzular artık büüdülär) Bu yortuda kurban kesiler mal saalı için. Kesilmiş tokluyu soyup, yıkayıp paklayıp içini bulgurlan hem kıyılmış barsaklaran doldurup fırına bütün atërlar. Kurban piştiyinen onu götürmeerlär kliseyä okutmaa, ama sade tütüderlär. Tütütmäk için günnük

çolmeciinä günnüktän başka koyërlar birkaç tel yapaa en besli koyundan. Butakım günnük hem yapaa kokusunnan pişmiş kurbanı tütüder sadace karılar. Bizim esabımıza görä, karılar ana olarak onnarın elindän mallar olur taa ii üresinnär.

Benim anam Kasımda tütüderäk kurbanı üç kerä yapardı stavrozunu deyeräk: «Ver Allahım mallar saa olsunnar, üresinnär, malların yanı sora ver Allahım bizä da hem cümnesinä saalık kısmet... Bu laflara bobam da cuvap edärdi «Hadi ver Allahım!» da hepsimiz uşaklar da yapıp bojilerimizi başlaardık kurbanı imää. Bobama verilirdi kurbanın kafası ayırı kaynadılmış isin.

Kıpçakta Kasım sayılırdı taa Av Dimitri günü. Kimin içersindä vardı Dimitri adında kimsä Kurban kesilirdi onun saalı için onun adına. Bizim aylemizdä hem yakın soylarımızda da ad Dimitri yoktu. Sanërim ani Kasımda mal saalı için kurban kesmäk çok taa eski bir adet, nekadar Ay Dimitri kurbanı. Klise her kerä halk eski adetlerini çalışmış alsın kendi elinä. Taman bu iş olmuş Kasım yortusunnan da. Popazlar görmüş, ani Kasım eski bir köklü hem gözäl yortu da yapmışlar onu Ay Dimitri günü. Ama Kasım bundan hiç bişey kaybetmemiş.

Bu gündä taa nasıl eskidän kalmış çobannar koyunnarı getirerlär kışlalara, neredä kışı geçireceklär. Küüylerdä getirerlär çorbacıların evlerindä aullara. Hep bu gündä çobannara ödek veriler hem kurban etinnän hem şaraplan onnarı ikramnërlar. Kasımda koyunnarı ayırmaktan kaarä, başka iş yapmaa olmaz bu yortu bakilër nicä işlenmüz günü. Kasımdan sora kış çekeder. Olur hemen bu gündä kaar düşsün. Var eski dedä sözü: «Kasım geldi - gii kürkü!»

«Ana sözü»

HEDERLEZ yortusu için

Hederlez gagauzların ilkyaz yortusu. Bu yortuya bizimce taa deerlär Ay Görgi yortusu, Sveti Görgi yortusu. Düşer Hederlez her yılın mayın altısına. Bu gündän sora sayılär, ki sıcak vakıtlar artık geldi, ilkyaz başladı yaza geçmää hem geeri dönmesi olmaz. İnsannar küüdä olur hepsini işlerini korkusuz yapsın: çamur karsın, suvasın. Evel gagauz küülerindä yapılar, evlär çamurdan işlenirdilär. İlkyazın hem güzün onnarın duvarlarını suvardılar sarı çamurlan, başka türlü onnar oyulup yıkılırdılar.

Benim Kıpçak küüyümdä sokak aullarımız da taştan yapılydılar, onnarın üstlerini da karılar sarı çamurlan suvaardılar. Hederlezdän sora angı sokaktan da geçecän, olur göräsin karıları, kızları suvalı dirseklerädan ennerinnen suvөөrlar, tafta çekerlär, yıldızlөөrlar, aullarda olurdu görmää karılmış sarı çamurdan tepelär örtülü hasırlan ya yırtık partallarlan. Şindiki zamanda suvamak işleri kaybeldi battı, neçin ki hepsi evlär oldu taştan, ama eer çamurdan kerpiçtänsälär, onnar tementlän suvalı çok yıllara, aullar da oldu demirdän. Gagauz karılarımız kurtuldular çok aar hem pis suvamaklardan, ani kısaltırdılar onnarın ömürünü...

Ama dönelim Hederlez yortusuna, bu gündä may hepsi insannar kurban kesärdilär. Kurban için taa vakidında ayrılırdı bir kuzu en iilerindän, taa ii kuzu olsun erkek. Onu keseceykän, adam düşer yapsın stavrozunu da desin «Hadi Allah kabletsin!» Derisini üzeerlär tuluma Kesilmiş kurbanı olmaz parçalamaa. Bütün kuzunun içini paklayıp, bulgurlan doldurup, atërlar fırına bütün, ona deyni vardı maasız kap-kurban tepsisi. Fırına ataceykan, kurbanın üstünü örterlär bir kepektän yuurulu pazıylan. Fırında piştiktän sora çıkarıp götürerlär popazda okutmaa. Okunmuş kurbandan birazını üleştirerlär komşulara,

kalanını bütün aylä yakın komşularlan, ya hısımnarlan oturup iyerlär, şarap içerlär, duva ederlär. O günü läözım hepsi kurban insin. Ertesi gününä olur kalsın sadecä, ne komşular üleştirdilär. Kemikleri olmaz sıbitmaa köpeklerä, onnarı läözım toplamaa da evin temelinä gömmä. Kuzunun kafasını hem kimi barsaklarını yıkadıktan sora, kaynadıp, yapërlar çorba, ama o günü imerlär. Kuzu çorbası iniler ertesı günü.

Hederlezdä herbir aylä düşer kurban kessin, ama var evlär, kimin ev kurbanı düşer Hederlez gününä, onnar mutlaka bu günü kurbandsız olmaz geçirsinnär. Nası da olsa, bizim Kıpçakta herbir aynen vardı kurban günü. Kimin ev kurbanı düşärdi Hederlezä, o bir kuzuylan yapardı Hederlezi hem evin kurbanını. Ama kimin kurbanı düşärdi başka günä, deyelim panayıyaa, onnar kesärdilär kurban hem Hederlezdä hem kendi kurban günündä, kimisi Hederlezdä kurbanı kesmäzdiilər, ama brakardılar onu kendi kurban gününä. Bu sayılmazdı günäa. Ama angı aylä yoksulluk çekärdi, onnar hiç kesmäzdiilər kurban, bu da büyük günah sayılmazdı - yoksuzluk diildi kabaat.

Hederlez günü evel gagauz küülerindä olurdu horu, horu daaldıktan sora, olurdu güreş. Güreştä kim üstelärdi, ona pelivan denilirdi, onu muzikaylan küüy içindä gezdirirdilär hem pelivana baaşlardılar bir koç. Taa sora hep Hederlez günündä hepsi insannar olurdu çekilsinnär da bilsinnär herkezin nekadar aarlı - bu yıl hem nekadar zeedeleycek gelän Hederiezädan, hep ölä gençlär 15-20 yaşınadan ölçärdilär boylarını da ölçüyü ikonalıkta bir köşecäa saklaardılar.

Hederlezdä koyunnar, keçilär, büyük hayvannar artık küüdän kıra eşil ota çıkërlar, ama Kasımda, kış aazında, genä sırlık aullarına kapanërlar.

Gazeta «Gagauz sesi»

KOMRATTA HEDERLEZ

Hederlez yortusu gagauzların bir çok eski hem saygılı günneriydir. Hederlezdä taa zamandan kurban kesilirdi da onu klisedä okudup komşulara, soylara üleştirirdilär, kalanını da bütün ayläylen oturup iirdilär, taa vardı adet çekilmää, ki herkez bilsin kendi aarlıını deyni.

Bizim günnerdä Hederlez tanındı devlet uurundan da. Gagauziyanın Halk topluşun kararına görä Hederlez başka büyük yortularımızlan barabar oldu bir ofițial kendi Bölgemizin yortusu.

Bu yılın naşional Hederlezimizin günü Komratta geniş nişannandı. Eski adetlerimizä eklendi bir da eni - estrada türkü hem oyun festivali. Bu türlü festivallär Gagauziyada seftä başladıydılar 1991-ci yılda da olurdular her yılın ilkyazın, diildilär baalı maasuz Hederlezä. Ama neçin sa 1996-cı yıldan sora bizim festivallerin arası bir çala kesildi.

Şindi 2000-ci yılda gagauz festivali enidän hem eniycä uyanër, kararlandı olsun her yılın mutlaka Hederlez günündä, adı da olsun Estrada türkü hem oyun festivali «Hederlez»

Bu yılki festivali hazırladı Gagauziyanın Kultura departamentin öndercisi Dimitri Gagauz. Da te mayın altısında cümertesi saat onikidä Komrat kultura evi inçe-inçe doluydu insannan. Festivalä katıldılar bütün Bölgemizdän amator ansamblileri oyuncular, türkücülär, instrumentlerdä çalgıcılar. Hem gelmişti Ukrainadan da Odesa taraflarından şennik hem oyun sevici gagauzlar. Bizim erindän küüylerdän Tomaydan, Aydardan, Kıpçaktan, Caltaydan, Valkaneştän hem taa başka erlerdän. Bu festival taa çaarılıydı üzä çıkarsın eni talantları türkücüleri, oyuncularını, çalgıcıları, angıları bizdä var zeedesinnän, ama onnar gamsızlımızın beterinä kalërlar bilinmedik açıklanmadık.

Festivaldä ştenaya çikan yarışmaa türkücülerinä, oyuncularına nota koydu bir maasuz seçilmiş juri komisiyası, angısının başkanıydı Dimitri Gagauz, azaları da Todur Marinoglu hem İlie Filev.

Açtı festivali Komrat kultura evin öndercisi Yurii Koroleov kendi orkestrasınnan, angısı taa baştan seçildi käämil aranjirovkasınnan da juri lafsız kararladı versin bu kolektivä bir para baaşışı. Sora ofițial yarışmaklar sona erdiyner juru uzaklaştı karar almaa nominaşiyalara görä. Bu yılki Hederlez şenniklerinä çok merak gösterdi devlet öndercilerimiz da. İlk sıralarda otururdular Halk Topluşun başkanı M. Kendigelän. Gagauziyanın Başkanın yardımcısı N. Stoyanov, Komrat kasabanın primarı K. Tauşamcı, taa sora geldi festivalä Gagauziyanın kendi başkanı da sayın Dimitri Kroytor.

Sanëriz, ki bu gözäl Hederlez halk yortusu bundan ötää dooru da bakılacak taa da büyük alaylan şenniklären hem bitecek bir kurban sofrasınnan, nasıl evel dedelerimizdä olurmuş da olacak hepsimizin bir çok beklenmiş büyük yortumuz.

Gazeta «Gagauz sesi»

İGNAJDEN

Koladaya beş gün kaldıynan gagauzlar İgnajdeni bakêlar. Bu yortunun adetlerini bän da çok iyi bilirim, neçin ki o sayılırdı bobamın günü. Bildiiniz gibi adıydı onun İgnat. Bu üzerä anam çok çalışırdı kocasının hatırına yapsın hepsini bu yortunun adetlerini, nelär işitmişti eskidan ihtyarlardan bu gün için. İgnajdendä oruç açılmaa kalırdı beş gün, mamu hazırlardı koliva hem başka oruç imeklerini: fasüle fırında kızardılmış, kartofi, kabaklı pide, pişirirdi ekmek. Bu gün da hep var aklımda o

somunnar, ani olurdular kaba üüsek, içersi dolardı taaze ekmek kokusunnan. Anam ekmeklärlän bilä yapardı bir da büük kolaç - o sayılırdı bobama baaşış.

Sabaalen, kalktıımız gibi, anam elinä ayazma döküp islaardı bobamın saçıını, kutlaardı onu gününnen, çekärdi kulagını, ömürü uzun olsun deyni. Avşamneyin hepsimiz aylemizdän lääzımdı mutlaka olsunar toplu evdä, neçin ki bu İgnajden günün adetlerinnen baalıydı her bir çiftçinin aulunda malların üremesi. İnsannar evdä toplu olursa o gündä, evin malları (hayvannarı) da toplu olacek, zeydelenecek, kayıp olmaycek, hastalık üstlerinä basmaycek.

Bizim da aylemiz eski inanmıklara görä İgnajdendä her yılın toplaşırdık avşam ekmevinä evä. Alçak üç ayaklı tombarlak sofraya koyulu, ortada taazä ekmek kırılı. Sofranın ortasında bir çini koliva, yanında da bir güveç booday dolu, boodayın da içindä saplı bir mum. Bobam mumu tutuşturêr, yansın hem insannarın hem malların (hayvannarın) saalıkları için. Anam elindä günnuçka içindä korlar üstündä günnük (ladan) stavrozunu yaparak tütüdüyor sofrada imekleri. Tütütmektän sora bobam alıp kolacı tepesindä onu kırêr, angı tarafında taa büük parça kırıldı, küümüzün o tarafında yazın taa çok bereket olacek, öläydi inanmak.

Bu adettän sora otururduk sofraya dolayına. Hepsimiz imektän önce lääzımdı yapalım onu, ne anam yapacêk. Anam alırdı kolivadan bir kaşıcak da ekelärdi güveçtä boodayın üstünä o kolivayı hem çaarırdı piliçleri kıt-kıt-kıt... yaza piliç çok olsun deyni. Hep ölä alırdı bobam kolivayı, ekeleyip mumun dolayına, çaanrdı öküzleri, beygirleri. Bän çaarırdım kuzuları, kardaşlarım - keçileri, bıcaları, ördekleri - hepsi gelän yıla çok olsunar. Sora iyirdik sıcak mancaları. Doyunduumuzdan sora anam

sündürürdü mumu, güveçlen boodayı kaldırıdı yukarı dolap üstünä. O orada dururdu ilkyazadan. Açan çıkılırdı kıra ekin ekmää, o tütüdülmüş boodayın birazını katardılar ilk tooma da ekärdilär tarlada çok bereket olsun deyni. Ama kalanı läüzım olurdu Paskelle orucunun (büük orucun) başlantısında. Ona büük oruç denilirdi, neçin ki o tutulurdu altı afta. Bu orucun ilk aftasına deniler «trimur aftası». Demek bu aftanın ilk üç günündä, kim ister, olurdu trimur tutsun - üç gün, üç gecä hiç bişey imesin, var nicä su da içmesin. Trimur tutardı taa pek genç insannar hem saalına dayanan ihtiarlar. Kim trimuru pak tutardı, o sonunda kliseya gidip, komka alırdı.

Trimur baalı İgnajdenlen, neçin ki onun ilk günü, demek büük orucun ilk günü, sayılırdı Poleznik günü. Her bir evin vardı polezniyi. Poleznik olurdu o kişi, kim geldisä sizä orucun ilk günündä ilkin evinizä (komuşulardan, ya soylardan kimsä). Geldisä o günü bir kötü tabeetli insan, mallar o yılın kötü olurlar: kloçka olur piliçlerini dalayıp öldürsün, koyun kuzusunu almasın, inek buzagsını emzirmesin, h. b.

Bizim da evimizä kim o günü ilkin gelirdi, o olurdu polezniimiz, anam onu oturdurdu o saat kapu ardına çaarsın kıt-kıt piliçleri, kuzuları, bicileri... Ama vardı bir komuşumuz biraz laf gezdirici, dedi koducu bir ekti insan, uuru çok kötüydü. Bir yılın olmuştu bizä poleznik da o yazın mallarımız hiç üürämedilär, koyunnarımız kaybeldi, çok zararlar çektik.

Ama açan benim bobamın büük kardaşı olurdu poleznik (o bir uslu hem çok hayvan sevicı adamdı), o yılın hayvannarımız ürärdilär, hiç bir kayıpsız zeedelenirdilär. Anam ona maasuz deyärdi: - Sän, Miyal batö, gel yarın taa erkencä bizä da ol polezniimiz, zere korkêrım çekilip gelmesin genä o kara uurlu komuşu Stifana...

Miyal çiçüm gelirdi erken kendi oturup kapu ardına, başlaardı kloçka gibi piliçlerini çarmaa, bıçileri, kuzulan... O yılın bilirdik, ani işlär kolay gidecek. Anam polezniyi ikramlardı, sofraya koyardı, şarap dökärdi, bu işlär İgnajdenlen baalı, ama Paskelle orucunun önündä var taa çok adetlerimiz: Masliniça, peynir aftası, yımırta amlamak, Todur günleri, atlı gezmäk, yarışmaklar, prost olmaklar... Onnar için zamanında yazarız bir başka makale.

Gazeta «Gagauz sesi»

VEYSEL ARSEVEN ÖLDÜKTAN SORA EVA GELDİ

(16 - IX - 1019 — 1977)

Türkçe adı VEYSEL ARSEVEN, ama gagauzça VASİLİ ÖKÜZÇÜ. Duuması 1919-cu yılda senteabrinin 16-da Gagauziyada BAURCU küüyündä. O gitmiş Türkiyeye 1934-cü yılda. Altmış yılın içindä, nekadar yaşamış sınır aşırı, onu Sovetlär Birlii hiç bir kerä da kolvermemiş kendi tarafına, evi: ä, küüyünä soydaşlarınnan görüşmää. Ama şimdi, açan vakıtlar diişildi, Demir perdä kalktı Gagauz halkın şanlı oolu ölümündän sora geldi evä Baurçuya da oldu artık ömürünä bizim gagauzların çok hatırlı çok saygılı kultura klasikası.

Soraceniz nasıl

ölä ölümündän sora? Aşaadaki annatmada bu soruşa vereriz cuvap.

O zamannar 1934-1938-ci yıllarda bizim ülkemiz, Basarabiya geçärmış bir çok kıtlık hem yokluk vakıtlardan, bulunurmuş Romaniya krallı altında. Soşial durumu öläymiş, ki zenginnär zor bereketsizlii, yokluu pek az duyarmışlar, neçin ki onnarın ambarlarında her zaman bulunurmuş rezerva imelik, ama fukaaralar, topraksızlar kalırmışlar aaç-susuz, çıplak, yollarda yabancılıkta gezmektä bir parça ekmek ardına hiç bir umutsuz gelän günnerä. Taman butürlü vakıtlara gelmiş Vasilinin da küçüklüü, aylesi yoksulmuş, ama bu genç gagauz uşakta duumasından peydalanmış bir havez üürenmää, kiyatçılää demäk anasından kabuletmiş gagauz çalışkanlıını. Bakmädaan ani bobasının varmış sade bir deseatina topraa hem aylesindä da 7 can, iki büük hem da 5 uşak, bakmadaan yoklaa, çıplaklaa, Vasili bu aylenin ortancı oolu Baurçuda başlankı şkolasını hiç brakmamış, nasıl çoyu başkaları brakıp gidärmışlär çıraklaa ya dilenmää. O ötää-beeri küüyündä üürendiktän sora, takılär bobasına versin onu taa yukarı kasabaya üürenmää da bir zanaat kazanmaa. Boba söleer, ki içerdä imelik yok, ki uşakların sırtlarında ruba yok te kendisinin da ayaklarında sade yırtık çarıklar... Ama Vasili neetindän atılmazmış. Da bulunmuş ozaman, çocuun kısmetinä, bir Allah adamı - Baurçulu popaz, ani duymuş, ki bu uşak diil başkaları gibi, ondan olur çıksın büük adam da vermiş bobasına yardım 250 ley. Bu paraylan Vasiliyi yollëërlar Kişinëu dolayında Vasiendeki teknik şkolasına. Bobası da alër Dobruca yolunu çırakçılää, zerä Baurçuda iş çiftçilerä yokmuş hem kendi gospodarıından da bakınmaa hiç yokmuş kolay. Nasıl da söledik, o vakıtlarda gurbetlik yolunu alırmış çoyu Basarabiyalı insannar, neçin ki onnar ya hiç

topraksızmışlar, ya çok az toprak saabisiymişlər. Vasili olur deyelim yalınayak, yırtık-partal giimni başlêër Vasiendä üürenmää, ama onun can istedii diilmiş ne aaç ustalılı, ne da demircilik, onu küçüktän çekärmış muzikaya. O kendisi taa on-onbir yaşındaykan tanışmış bir çalgıcı komşusunnan da ondan yavaş-yavaş üürenmiş kemençä çalmaa, pek çok sevmış kemençeyi, da nasıl söleer büünkü saa kızkardaşı FEDORA günün boyuna saklanıp bir sapa erä, ya pinip tavana çalarmış kemençä. Etiştii gibi teknik şkolasına, o sanmış ki orada çalgıcılı da ilerledecek, ama bu şkolanın uuru heptän başkaymış. Te neçin genç Vasili çalışırmış üürensın ustalıkları, ama muzika da aklından çıkmazmış.

1938-ci yılda Vasili buluşmuş iki Baurçulu akran dostlarından Senka Terziyen hem Koli Kalpakçıylan da onnarlan barabar gitmiş sınır aşırı Türkiyeye - umutlan, ki orada olacek kolay üürensın da olsun muzikacı. Yanılmamış Vasili, taman bu gagauzlara akraba memleket Türkiye açmış ona büyük muzikacılara geniş yolları hem da ona yardım etmiş kendi çetin neeti, saburlu çalışması hem Allahtan vergisi. Orada da diilmiş pek kolay bu yol. Yıllar boyu ilk baştan alër notaların üürenmesini, geçer üüsek muzika okullarını İstanbulda, etişer konservatoriyalara. Bir çala üürenmesindä olër bir aralık, neçin ki türk vatandaşlıını alıp läázım olër Türkiyede askerlii yapsın. Bu devlet borcunu da yaptıktan sora Vasili taa uzadër kendi muzikacılık yolunu. O etişer muzika profesoru da artık üüreder başkalarını lişeylerdä, muzika okullarında, konservatoriyalarda universitetlerdä, olër kompozitor, yazër çok eserlär muzika teoryasında, aaraştırër türk milletlerin folklorunu. Kendisi gagauz olarak, tanıyarak Kara Deniz kıyılarından melodiyaları, yazër gagauz muzikanın da çeşitlerini. Aaraştırarak Dobruca

türklerin hem Anadolu türklerin, hem gagauzların melosunu o bulër onların arasında benzemekleri hem ayırlıkları.

Büünkü gündä Türkiye muzikacıların arasında var çok Vasilinin üüreniçileri, bundan başka Vasili besteleyici kompozitor gibi etişer çok üüsek uura. Büünkü Türkiyenin büük konçert salonnarında, teatrolarda çalınër Veysel Arsevenin aranjirovkaları hem orijinal

muzika eserleri.

Gagauz küüyündän bir fukaara ayledän çocuk etişer en üüsek muzikacılık Olimp bayırına kendi çetin gagauz karakterinnen, çok çalışkanlınnan, muzikaya sevgisinnen hem, bunu da olmaz unutmaa, Türkiyede dostların yardımınnan, nekadar orada yaşamış üürenmiş, çalışmış Vasili hiç bir da zaman unutmazmış ki o gagauz, çok canı sıkılmış duuma küüyü için, ama Sovetlär Birliin zamanında demir perdä kapamış ona evä dooru yolunu. Altmışın üstünä yıllar uzunnuunda o hiç evinä görüşmää gelämemiş. Sadece bir kerä saklıdan bobasını çarmış Romaniyada Konstanța kasabasına da orada duuma, tarafından uzakta buluşmuşlar da genä ayrılmışlar, bu son görüşmäk sansın Allahtan olmuş. Ondan sora bobası Nikolay geçinmiş, taa sora da raametli olmuş Vasili da ana tarafından sevgili Gagauziyasından çok uzakta.

Biz Gagauziyada bilmäzdik bişey Vasili için, ama kismetimizä bizim «Sabaa yıldızı» jurnalın baş redaktoru Stepan Bulgar dayma Türkiyede olarak, tanışır Veysel Arsevenin dostlarından hem ürenicilerinden, sesler onun muzika yaratmalarını, ani büün da hep taa yaşëerlar Türkiyenin sahnelerinde, da butakım onu bilän Türkiye büük muzikacılarından işider ki Arseven Basarabiyalı gagauzlardanmış, Baurçu küüyndänmiş, ama Basarabiyada birkaç Baurçu var, Angısından..?

Gagauziyada Yazıcılar Birlii düzüldüktän sora şair Andrey Koçancı, kendisi Baurçulu, buluşer Stepan Bulgarın da gelip kendi küüyünä araştıırerlar bu işleri. Tezdä belli olër, ki Veysel Arseven var haliz Komrat bölgesindän Baurçulu Nikolay Öküzçünün oolu, ama Veysel Arseven var onun takma adı, angısından yaşamış Türkiyede. Bulunër Baurçuda onun öz kızıardaşı büün saa Fedora Nikolaevna Kürçü, raametli bobasının kızardaşı, onların uşakları.

Hepsi bu işler açıklandıktan sora Gagauziya Yazıcılar Birlii kendi kararına görä iyül ayın 4-de 2000 yapër Baurçuda primariyada bir geniş toplantı Vasil Öküzçünün (Veysel Arsevenin) anılmasına. Geler küüylülär muzikacının soyları, gençler gagauz yazıcıları redaktor Stepan Bulgar, şair Andrey Koçancı (kendi Baurçulu) yazıcı Nikolay Baboglu, «Gagauz sesi» gazetesinin redaktoru, yazıcı Petri Yalınçı, Gagauziya kultura departamentin başkanı kompozitor Dimitri Gagauz, Baurçulu küüy başları hem şkoladan ürediciler, üreniciler. Karşı duvarda ştenada Vasilinin büük patredi. Kızıardaşı çok meraklan annadër kendi batüsü için, söyler nasıl o bir çok çalışkan hem kıyatçılı sevici kişiymiş. Sora Stepan Bulgar da sözündä annadër nasıl aaramış Vasili Nikolaeviçin kimniini,

söleer, ki o çoktan işitmiş bu bizim halkımızın kıymetli oolun adını, ama belli diilmiş angı Baurçu haliz onun duuma eri. Şindi hepsi belli olër, da te altmış yıldan sora saalıında Vasili evinä

küüyüna, gelämediysä, ölümündän sora o artık büün evdä Gagauziyada Baurçuda, katılı halkına soylarına, kimi o büük zaametinnen kaldırdı başka büük kulturalı milletlerin uuruna. Ama bizä büünkü kultura izmetçilerinä, yazıcılara, jurnalcılara var taa ileri dooru çok iş: aaramaa, bulmaa da basmaa Vasilinin eserlerini, onun muzikasını koymaa bizim Gagauziyanın sahnelerine, getirmää gençlerä muzikayı sevicilerä. Taa läözüm bulmaa Türkiyede onun mezarını da koymaa gagauzlardan ona bir anmak taşı.

Yazıcı Nikolay Baboglu da kendi sözündä söledi, ki Vasili Öküzçü (Veysel Arseven) bizim çalışmalarımızlan ölümündän sora evä etişti, neçin ki o bizim. Elbetki bu şanlı gagauz Türkiyede da läözüm, olsun, zaametleri orasının da prestijini kaldırmış, ama bizdä evindä o taa çok läözüm, gagauzluun sonsuzluu için, neçin ki o ilkin bizim muzikacı klasimiz, bizdä başka muzikacı klasik yok, ondan gider bizim muzika kulturamızın kökleri. Söledi düşündüklerini şair Petri Yalıncı da. O dedi ki şindän sora «Gagauz sesi» gazetası genişän tipsrlayacak bizim baş muzikacı vatandaşımızın eserlerini hem

onun için materialları, nelär ileri dooru üzä çıkacak. Kompozitor Dimitri Gagauz da söledi, ani Veysel Arsevenin muzika eserleri Türkiyede çok bilinir hem Evropada da onun adı belli.

Bu toplantıda Gagauziya Yazıçılar Birliin teklifindän alındı karar, ki Baurçuda her yılın senteabrinin 16-da Vasilinin duuma günündä yapılıns onun anmak günneri. Bundan başka Baurçunun bir sokaan adı olsun Veysel Arsevenin adına, onun evindä, neredä duumuş, küçüüklüünü geçirmiş duvarına koyulsun anmak baraliefi, küüyün şkolasında, neredä üürenmiş, seçilsin bir er skemnä, angısında otursun şkolanın klasın en ii üürenicisi.

Vasili Öküzcü (Veysel Arseven) gagauz halkın şanlı oolu muzikacı klasii ömürünä yaşasın aklımızda hojma olsun bizä yol gösterici kulturamızı kaldırmaa hem olsun örnek hepsimizä nasıl incä zanaata izmet etmää.

Gazeta «Gagauz sesi»

ŞAİRİN ANMAK GÜNÜ

Dimitri Kara Çoban main 27-dä 2000 altmış edi yaşında olaceydi, ama o geçindi 1986-ci yılda. Yıllar geçtikçe düşünülürdü nasıl taa ii bakmaa bir gündä hem Kara Çobanı aklımıza getirip saygılamaa hem da bütün gagauz literaturamız için konuşmaa. En yakışıklıydı butürlü gün olsun Kara Çobanın adinnan baalı, neçin ki o kendisi hem taa birkaç aksakal yazıcılarımız ana dilindä literaturanin ilk sıralarını yazdılar. Da te şindi Kara Çobanın yakın soyları hem şairin yaratmasını sevensär bu tanınmış halkımızın şairin duuma gününü yapmaa kararladılar mayın 27-dä, ölä ki bu olsun bir başlantı gibi. Bugün Beşalma muzeyi, angısını temelledi, düzdü hem çok yıllar

kullandı kendisi D. Kara Çoban yortuyca donaklıydı. Büün muzeyi kullanan şairin kızı Liuda Kara Çoban oydu pomana yortusunu hazırlayan hem da götürän. Taman da allahtan olmalı mayın 27-si cumeertesinä düştü. Nasıl da geçer halkın eski adetlerinä görä raametlileri anërlar cumeertelerindä duvalar yapılr, üleştiriler,

mumnar yakılër hem mezarlaa gidiler. Büün da şairin anmak günü taman cumeertesindeydi, muzey doluydu insannar: gelmişti Dimitrinin hısımnarı ana-boba tarafından, kızı Liuda baş götürücüydü, oolu Tanas Kara Çoban, oradaydı şairin unukaları hem çok insannar başka taraflardan. Vardı Kişinëudan Bilim akademiyasından, Komrattan Başkan yardımcısı Nikolay Stoyanov Gagauz Halk Topluşun Başkanın temsilcileri, deputatlar, yazıcılar Stepan Kuroglu, Vasili Filioglu, Andrey Koçancı, Tudorka Arnaut, Beşalmanın kolhoz başı, küüyün primarı üüredicilär, üürenicilär hem taa çok başka erlerdän musaafirlär. Belli saatta hepsi oturdu pomana sofrasına, angısı donaklıydı iintilärle hem da adetä görä bir da filcan şaraplan.

İlkin gösterildi toplantıya şairin kino süjetleri, angılarını etiştirmişti Kara Çoban taa saalında çıkarmaa sora Beşalmanın orta şkolasından uşaklar gösterdilär birär parca yazıcının

dramaturgiyasından. Bu arada geldi küülü karılar da eskiyce giimni adetimize görä koydular sofraya kolaçları, yaktılar mumnarı. Geldi birkaç susmak minudu da musaafirlär ayakça düşündülär ona, kimindi büün duuma günü şairä, yazıcıya, muzeyciyä hem çok saygılı adama Dimitri Kara Çobana. Sora sofracılar kim istedi söledi kendi düşündüklerini bu anılan adam için, bizim gagauz kulturamız hem literaturamız için. Konuştu sair Vasili Filioglu da andı nasıl Dimitriylen bir küülü olarak sık buluşarmışlar, literatūra işlerini aaraştırmışlar, okudu bir şiirini angısını yazmıştı taa ozamannarda sora düşünmeklerini söledi şair Stepan Kuroglu, şair Andrey Koçancı Gagauziya halk topluşun temsilcigi hem başkanın yardımcısı N. Stoyanov hem taa başkaları.

Bän da kendi sözümdä aklıma getirdim bir gün, açan D. Kara Çoban teklif etmişti Bolgarıstandan gagauzları Beşalma

Muzeyine, o topraklardan eski soydaşlarımızı, neredän 200yıl geeri çıkmıştı hepsi Besarabiyalı gagauzların dedeleri. Da o insannar, ani kalmıştılar Bolgariyada çoyu artık kendi dillerini unudur gibi olmuştular, ama çok işleri da aklında tutarmışlar. Büün bu muzeyde var o insannarın da elindän eksponatlar: kırma yastıklar, türlü işlemeli peşkirlär hem başka içer işleri. Bolgaristan gagauzları, ani o günnerdä iki büyük avtobuslarlan gelmiştilär aalayışlan annadardılar, nasıl onnarı bolgar yapmışlar, orada gagauz gençleri artık birisi dä ana dilindä lafetmää bilmäzmişlär sade ihtyarlar taa tutarmışlar aklılarında eski dilimizi, maanileri, türküleri. Onaar çaldılar bizdä Beşalmada o türkülerini da taa zenginnetilär bizim gagauz folklorumuzu. Bän da ozaman görüp annadım nekadar büyük tragediyalı kendi dilini, kendiliini kaybetmäk. O ihtyar babucuklar, yaşlı adamnar işittikçä bizim Besarabiyalı pak gagauzça dilimizi durmamaca silärdilär göz yaşlarını... Te nasıl bu çok önemli gagauzluun buluşmasını hazırladıydı D. Kara Çoban. Ozamannarda 1970-

ci yıllarda Bolgaristanda kendini gagauz sayan insan kalmıştı 20-25 binä yakın kişi, ama iki üz yıl geeri, dedelerimizin çıkması vakıtlarda orada Kara Denizin kıyılarında gagauzlar varmış milliona yakın. Da te neyä geldik. Büün 2000-cinin civarında Bolgariyada gagauz artık yok. Hepsini bulgarlaştırdılar, kimisini grek yaptılar. Pak haliz gagauz kaldık biz burada Besarabiyada. Sonunda bän söledim toplantıya, ani büündän sora bizi bucaklı gagauzları artık kimsey asimile edämeyecek, neçin ki baştan var kendi yazımız, literaturamız, dilimiz, Kara Çoban gibi yazıcılarımız hem son-sonunda Gagauz Eri avtonomiyamız. Bundan ötää, kim kaybettisä da yabancılıkta gagauzluunu bizä dooru çekilecek, aklına getirip köklerini duyacak, ani o da insan, yabancı asimilätieye verilmeyecek, verildisä de çıkmaa oradan çalışacak, neçin ki var bizim Gagauz Erimiz, zakonca dilimiz, tarafımız...

Sonunda konuştu D. Kara Çobanın oolu Afanasii Kara Çoban, okudu kendi şiirlerini hem bobasının şiirlerindän da. Bitkidä yapıldı bir yol mezarlaa. Orada hepsimiz koyduk şairin mezarına çiçekleri, yaktık mumnarı. Kara Çobanın mezar taşının yanında çektik bir anılmak fotosu.

Te butakım başlantıdan sora sanërı ki Kara Çobanın duuma günü eer düşmäsä da cumaaertelerinä bakılacak Avtonom Bölgemizdä nasıl bir anmak günü hem gagauz literatüra günü, olsun bir gözäl tradişıya.

Gazeta «Gagauz sesi»

BİZİM KOMRAT

Var Gagauziyada birkaç kasaba, ama onların arasında Komrat ayrılër, neçin ki o büün var Gagauz Avtonom bölgemizin baş kasabası, merkezi.

Komratta bulun r Gagauziyanın Başkanatı hem başkanı. Hep Komratta toplan rlar Gagauz Erin halk deputatları, onnar yaşamakta ilk seft  serbest seşimn rler ayırıldılar da d zd l r «Halk topluşunu» Bu Topluş var Gagauziyanın en  usek buyuruculuk hem kullanmak organı, o kabuleder erindeki zakonnarı. Halk topluşun oturma evinin  rt s   st nd  hem başkanatın evind  hojma saurul r Gagauz Avtonom b lgenin  ç renkli bayraa.

Komrat diil okadar b k nic  başka anılmış devlet merkez kasabaları, ama o bizim B lgenin insannarına deyni beenilmış sevgili kasaba. Komrat için bizd  t rk l r alın r hem şiirl r yazıl r. Gagauziya ayırđ status kazandıktan sora, gagauluk hem bu sırada Komrat kasabamız da artık b t n d n dd  bilinir. Komrata gelir yabancı devletlerd n delegaşıyalar, iş adamnarı, prezidentl r. Komrata Gagauzistana birkaç ker  oldu gelir b k hem zengin devletin T rkiyenin prezidenti Suleyman Demirel. Gagauz Avtonom B lgesi yaş r kendi ayırđ baamsızlık statusuna g r , onum teritoriyası var Moldova Respublikanın bir ayırđmadık payı. Gagauziyanın Halk topluşu hem Başkanatı Moldova Parlamentosunnan hem prezidentinn n alış rlar annaşmakta hem dostlukta.

Komrat Gagauziyanın diil sade politika hem buyuruculuk merkezi, ama o kultura tarafından da bizd   nderci. Burada açıldı gagauziyada ilk Devlet Universiteti, enid n açıldı da işler pedagoci okulu, ani varmış Komratta taa çoktan, ge n ondokuzuncu asirin sonunda, burada işler orta şkolalar, ginmaziya, uşak başeleri, var istoriya muzeyi, basıl r gazetalar, kiyatlar, işler erindeki radio hem televiziya.

Son zamannarda Komratta alış-veriş işleri da başl rlar ilerlem : aıl r eni t k nnar, restorannar, barlar. Komratın mal

bazası izmet eder bütün Gagauziyanın dolaylarına. Büün açan bizim kendibaşınalı ekonomikamız gücölä ilk adımnarını yapër bizä başlëer gelmää yabancı zengin iş adamnarı da para yattırërlar bizim gospodorlımıza. Halk topluşun, Başkanın hem halkın önündä var çok zor problemlär. Onnar peydalandılar nicä da başka devletlerdä hem bölgelerdä eni panayır ekonomik sisteminä geçmektä hem derin demokratiya reformalarını yapmakta.

Sanêrız ki Komratın hem Avtonom Bölgemizin büyük şanlı gelecää var, neçin ki gün-gündän belli olër demokratiyanın kaavileşmesi hem ekonomikamızın da yavaş, ama güvenli kalkınması.

Gazeta «Gagauz sesi»

Автор настоящей книги, гагаузский писатель, почётный гражданин Гагаузии (Гагауз Ери) Николай Бабоглу сердечно благодарит генерального директора Чадыр-Лунгского табачного завода Якубова Юрия Николаевича за оказанную финансовую помощь по изданию этого произведения.

Н.Бабоглу

Bu kiyadın avtoru gagauz yazıcısı, Gagauziyanın şanlı vatandaşı Nikolay Baboglu candan şükür eder Çadır-Lunga tütün fabrikasının general direktoruna Yakubov Yurii Nikolaeviça bu kiyadı tiparlamaa deyni finans yardımnaı için.

N.Baboglu

Redaktor - V.Filioglu
Dizgi - A.Chiriac
Korektor - İ.Baboglu
Paası - Annaşmaklan

Bun de tipar 27.09.2000. Format 60×84/16.

Coli de tipar 5,16., coli de tipar conv. 4,80.

Tiraj 500. Comanda nr. 61.

Tipografia firmei "Elena-V.I." tel. (0422)72-50-26

Kişineu 2000